

LASTEN OSALLISUUDEN VOIMAVAROJA ETSIMÄSSÄ

Heli Saarela
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Heli Saarela	
Työn nimi Lasten osallisuuden voimavaroja etsimässä	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Maisteritutkielma
Aika Syksy 2021	Sivumäärä 67 + 1 liite (7 sivua)
Ohjaaja Johanna Kiili	
<p>Tutkielmassani selvitän, miten suomalaisten yliopistojen sosiaalityön oppiaineiden maisteritutkielmissä on tarkasteltu lasten osallisuutta. Tutkielmani kokooa tietoa, millaisin menetelmin lasten osallisuutta on tutkielmissä tutkittu sekä millaisin painopistein ja tutkimusmenetelmin osallisuutta on tarkasteltu. Lisäksi analysoin, millaiset voimavarat osoittautuvat tärkeiksi lasten osallisuuden toteutumisen kannalta. Tutkielmani teoreettinen viitekehys muodostuu osallisuus ja voimavara käsitteen määrittelystä sekä osallisuuden teorioista.</p> <p>Tutkielmani aineisto muodostuu vuosien 2007-2021 aikana tehdyistä suomalaisten yliopistojen sosiaalityön oppiaineiden maisteritutkielmistä. Aineisto koostuu neljästätoista (14) maisteritutkielmasta, joiden aineisto on kerätty alle 18-vuotiailta. Tutkielmani metodina on narratiivinen kirjallisuuskatsaus. Aineisto on analysoitu aineistolähtöisellä ja teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Voimavaroja analysoin teoriaohjaavan sisällönanalyysillä ja hyödynnän analysoinnissa voimavara jaottelua; sosiaalisiin, materiaalsiin, inhimillisiin ja kulttuurisiin voimavaroihin.</p> <p>Tulokset osoittavat yhteiskuntatieteiden maisteritutkielmien painopisteen olevan kvalitatiivisessa tutkimusperinteessä, jossa aineistot on hankittu pienillä otoksilla. Aineistot on kerätty etupäässä 12-17 vuotiailta. Tutkielmissä eniten käytetty tutkimusmenetelmä on teemahaastattelu ja teoreettisissa valinnoissa on hyödynnetty osallisuuden teorioita, lapsilähtöisyyttä, lapsikeskeisyyttä ja uutta lapsuustutkimusta. Tutkimustulosten perusteella Nigel Thomasin osallisuudenportaat on yleisin osallisuuden malli, jota hyödynnetään maisteritutkielmien viitekehyksessä ja aineistojen analysoinnissa. Tutkimuseettisiä asioita on maisteritutkielmissä tarkasteltu monipuolisesti.</p> <p>Tutkimustulokset osoittavat lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksen olevan merkittävä osallisuuden voimavaroista. Luottamussuhteen muodostaminen, arvostus ja tunnekokemus kuulluksi tulemisesta ovat tärkeitä voimavaroja lisääviä tekijöitä. Palaverikäytäntöjen merkitys, lapsen taidot olla osallisena ja lapsen persoona painottuivat lapsen osallisuuden voimavaroissa. Aineistossa korostui sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen merkitys, jossa työntekijän taito kohdata lapsi oli merkittävässä roolissa.</p>	
Asiasanat: osallisuus, voimavarat, lapsi, lastensuojelu, kirjallisuuskatsaus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Haut yliopistojen sähköisestä tietokannoista, käytetyt hakusanat ja löydetyn aineiston lukumäärä 12.5.2021.....	27
TAULUKKO 2 Hakutulokset ja eri vaiheet.....	29
TAULUKKO 3 Esimerkki aineiston pelkistämispöytäselästä.....	30
TAULUKKO 4 Tutkielman aineiston esittely.....	33
TAULUKKO 5 Aineiston jakautuminen vuosilukujen välillä.....	36

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LASTEN OSALLISUUDEN YHTEISKUNNALLINEN MERKITYS JA LÄHTÖKOHDAT	4
	2.1 Yhteiskunnalliset lähtökohdat lasten osallisuudessa	4
	2.2 Aiempaa tutkimustietoa lasten osallisuudesta sosiaalityössä	6
	2.3 Lasten osallisuuden tutkimisen eettiset haasteet.....	11
	2.4 Lapsikeskeisyys ja lapsilähtöisyys lastensuojelussa.....	12
3	OSALLISUUS JA VOIMAVARAT	15
	3.1 Näkökulmia lasten osallisuuteen	15
	3.2 Lasten osallisuuden erityispiirteitä lastensuojelussa	19
	3.3 Voimavarat osana osallisuutta	21
4	TUTKIELMAN TOTEUTUS	25
	4.1 Tutkimuskysymykset.....	25
	4.2 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus tutkielman tutkimusmetodina.....	25
	4.3 Tutkielman aineiston keruu ja tutkielman toteutus	26
	4.3.1 Aineiston mukaanotto- ja poissulkukriteerit	28
	4.3.2 Aineiston hankinta.....	29
	4.4 Mukaan otetun aineiston esittely	30
	4.5 Aineiston analyysin vaiheet	31
	4.6 Tutkielman eettiset kysymykset.....	34
5	TUTKIELMAN TULOKSET	36
	5.1 Lasten osallisuus tutkimuskohteena.....	36
	5.1.1 Maisteritutkielmien painopisteet ja tutkimusmenetelmät	36
	5.1.2 Maisteritutkielmien teoreettiset valinnat.....	40
	5.1.3 Maisteritutkielmien eettiset valinnat.....	42
	5.2 Tutkimustulokset lasten osallisuuden voimavaroista	44
	5.2.1 Vuorovaikutus sosiaalisena voimavarana.....	45
	5.2.2 Lapsen taidot inhimillisenä voimavarana	48
	5.2.3 Sosiaalityön käytännöt tilallisena voimavarana.....	50
	5.2.4 Voimavarana lapsen näkemys itsestään.....	52
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	54
	6.1 Lasten osallisuuden tarkastelu sosiaalityön maisteritutkielmissä	54
	6.2 Lasten osallisuuden voimavarat.....	57

7 POHDINTA60

LÄHTEET62

LIIKTEET

1 JOHDANTO

Koko sosiaaalialan työurani ajan on minua kiinnostanut lasten kokemukset osallisuudesta. Erityisesti minua on pohdittanut se, miten lapset itse kokevat ja määrittelevät osallisuutensa sosiaalityössä. Näistä ajatuksista lähti maisteritutkielmani aihe. Tutkielmani tavoitteena on tutkia, millaisin asetelmin lasten osallisuutta on tutkittu yhteiskuntatieteellisissä sosiaalityön maisteritutkielmissä. Lisäksi tutkin, millaisia voimavaroja osallisuuteen tarvitaan näiden tutkielmien perusteella. Tutkielmien avulla on mahdollista saada ajankohtaista ja kattavaa käsitystä siitä, miten lapset osallisuuttaan jäsentävät ja kuinka lasten osallisuutta vahvistetaan. Tutkimusmenetelmänä käytän narratiivista kirjallisuuskatsausta ja analysoinnissa hyödynnän aineistolähtöistä ja teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.

Lasten osallisuus lastensuojelussa on hyvin tunnistettu päämäärä ja arvo. Silti käytännön työssä lasten osallisuudessa on yhä kehitettävää ja huomioimista, koska lasten osallisuus jää helposti aikuisten kanssa työskentelyn varjoon. (Arcard & Skivenes 2009; Kriz 2020; Tulensalo 2016; Lehto-Lundén 2020; Peltola & Moisio 2017; Jaakkola 2020). Osallistuminen omien asioiden käsittelyyn on ihmisoikeus, joka koskettaa myös lapsia. Ihmisoikeus on tunnustettu arvo, mutta käytännössä sen toteutuminen edellyttää vaivannäköä ja resursseja aikuisilta, organisaatiolta ja osallistuvilta lapsilta, jotta osallistuminen mahdollistuisi. (Oranen 2008, 15; Bell 2008.)

Lastensuojelun tärkeimpiä periaatteita on lapsen etu. Tähän lapsen etuun on läheisesti kytkeytynyt myös lapsen osallisuus (Toivonen & Pollari 2018, 74). Lisäksi lastensuojelulaki (417/2007) painottaa lapsen aktiivista mukaan ottamista ja huomioonottamista kaikissa lastensuojelunprosessin vaiheissa. Suomen ensimmäinen kansallinen lapsistrategia (2021) valmistautui helmikuussa 2021. Sen tavoitteena on luoda lapsi- ja perhemyönteinen ja lasten oikeuksia kunnioittava Suomi, jossa lasten osallisuus on olennaisessa osassa. Kansallisen lapsistrategian (2021) taustalla on YK:n lasten oikeuksien yleissopimus (60/1991) ja sen visiona luoda Suomi, jossa lasten oikeudet toteutuvat yhdenvertaisesti ja täysimääräisesti.

Lapsiasiakkaan osallisuus ja asema ovat tärkeitä aiheita pitää esillä. Lastensuojelussa lasten asemaa korostetaan tähdentämällä asiakassuhteen luomista lapsen kanssa (Toros 2020; Jaakkola 2020; Peltola ym. 2017; Tulensalo 2016; Biljleved ym. 2015). Etenkin lasten osallisuus haastaa sosiaalityötä ja osallisuus on usein riippuvainen aikuisten antamasta mahdollisuudesta. Kuinka työntekijä luo lapselle tilaisuuksia kertoa omista odotuksistaan, kokemuksistaan ja tilanteestaan. Sosiaalityössä tätä pidetään itsestään selvänä asiana, mutta lapsen tiedon erityisyys saattaa jäädä vähemmälle huomiolle. Toisaalta se, että korostetaan lapsen osallisuutta ei tarkoita aikuisten vastuun ja asiantuntijuuden väheksymistä, vaan tarkastelukulmien eroa. Lapsilla on pääsy sellaisiin henkilökohtaisiin ja piiloon jääviin arjen suhteisiin ja ympäristöihin, joiden tavoittamiseen työntekijä tarvitsee lasten tuottamaa tietoa. (Jaakkola 2020; Toros 2020; Tulensalo 2016; Karlsson 2010.)

Aineistoni muodostuu Suomen yliopistojen yhteiskuntatieteiden maisteritutkielmista, joissa tutkielman aineisto on kerätty alle 18-vuotialta lapsilta ja nuorilta. Lastensuojelulaissa (417/2007, 6 §) lapseksi määritellään kaikki alle 18-vuotiaat. Tutkielmassani käytän sanaa lapsi, koska tutkimusaineistoni on kerätty alle 18-vuotiailta. Pidän tutkielmaani narratiivisena kirjallisuuskatsauksena, vaikka tutkielmani ei ole puhdas kirjallisuuskatsaus. Tutkielmassani en tarkastele vertaisarvioituja tutkimuksia, vaan aineisto muodostuu neljästätoista (14) sosiaalityön maisteritutkielmasta.

Päädyin tarkastelemaan maisteritutkielmiä, koska olin havainnut niissä olevan tunkittu runsaasti lasten osallisuutta. Lapsikäsitys on muuttunut viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana lapsikeskeisemmäksi ja lasten osallisuutta korostavaksi. Lapset nähdään sosiaalisina toimijoina, jotka pystyvät osallistumaan itseään koskeviin keskusteluihin. (Hyvärinen 2018, 7.) Kirjallisuuskatsauksen avulla voin muodostaa näkemyksen, kuinka tutkielmissa on tarkasteltu lasten osallisuutta juuri lasten itsensä tuottaman tiedon valossa. Teoreettisena taustana ja samalla viitekehyksenä tutkielmassani ovat teoreettiset keskustelut lasten osallisuudesta sekä osallisuuteen liittyvistä sosiaalisista, inhimillisistä, materiaalisista ja kulttuurisista voimavaroista.

Vaikka osallisuus on keskeinen käsite sosiaalityössä, ei sen määrittelemine ole helppoa. Kielitoimiston sanakirja (2020) määrittelee ”osallisuuden” osallisena olemista jostakin. Osallisuus käsitettä pidetään neutraalina yleiskäsitteenä, joka käsittää yksilön kuulumisen ja hyväksynnän tunteen erilaisissa ryhmissä ja yhteisöissä. Siihen kuluvat erilaiset mukana olemisen muodot ja tavat. Osallisuus on mukaan ottamista, mielipiteen ilmaisemista mutta myös yhteisöllisyyttä, jossa demokratialla on osansa. (Isola ym. 2017; Siisiäinen 2010.) Osallisuus rakentuu vuorovaikutussuhteissa ja se on vahvasti sidoksissa siihen, miten lapsi ja nuori itse kokee huomioitukseksi tulemisen ja kuulemisen (Hyvärinen 2018; Biljeved 2015; Heinonen 2014).

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut lapsen osallisuuteen liittyvistä sosiaalisista, kulttuurillisista, inhimillisistä ja materiaalista voimavaroista. Sosiaalisilla voimavaroilla tarkoitetaan lapsen vuorovaikutussuhteisiin liittyviä asioita, jotka edistävät tai estävät osallisuutta. Inhimilliset voimavarat puolestaan tarkoittavat lapsen omia intressejä ja kykyjä, jotka lisäävät hänen osallisuuttaan. Materiaaliset voimavarat liittyvät osallisuuden mahdollistaviin fyysisiin ja materiaalsiin asioihin, kun taas kulttuuriset voimavarat tarkoittavat lapsen käsitystä itsestään ja arvoja sekä asenteita. (Korkiamäki 2013; Vuorisalo 2013; Kiili 2006; Bourdieu 1986.)

Tutkielmani etenee seuraavanlaisesti. Ensin tarkastelen lasten osallisuutta yhteiskunnallisessa kontekstissa sekä taustoitan lasten osallisuuden merkitystä sosiaalityössä lainsäädännön, lasten oikeuksien sopimuksen näkökulmasta sekä aikaisempien tutkimusten valossa. Seuraavassa luvussa kerron tutkielman teoreettisesta viitekehyksestä. Neljännessä luvussa esittelen tutkimuksen metodologisia valintoja sekä

kerron tutkielman teosta. Lisäksi olen pohtinut tutkielmani eettisyyttä ja luotettavuutta. Viidennessä luvussa käyn läpi tutkielmani tuloksia ja kuudennessa luvussa esittelen tutkielman johtopäätökset. Viimeisessä luvussa pohdin tutkimusprosessia kokonaisuudessaan.

2 LASTEN OSALLISUUDEN YHTEISKUNNALLINEN MERKITYS JA LÄHTÖKOHDAT

2.1 Yhteiskunnalliset lähtökohdat lasten osallisuudessa

Lasten oikeutta osallisuuteen on säädetty useilla eri lailla niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin. Lasten osallisuuden perustalla on YK:n lapsen oikeuksien yleis-sopimus (60/1991). Sen 12 artikla mukaan julkisen vallan tehtävänä on huolehtia lapsen oikeudesta ilmaista mielipiteensä ja mahdollistaa lapsen osallisuus. Oikeus osallisuuteen ja mielipiteenilmaisemiseen kuuluvat kaikille lapsille. YK:n lapsen oikeuksien sopimusta (60/1991) pidetään ihmisoikeussopimuksena, jonka päämääränä on turvata kaikille lapsille koulutus, terveys, tasa-arvo sekä turvallisuus. Myös Suomen perustuslaissa (731/1999) on huomioitu lapsen oikeus osallisuuteen. Perustuslain (731/1999) 6 § määrää kohtelevaan lapsia tasa-arvoisina ihmisinä. Lapselle tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevien asioiden käsittelyyn huomioiden lapsen kehitystaso.

Suomen lastensuojelulaki (417/2007) painottaa voimakkaasti lapsen osallisuutta kaikissa lastensuojelun prosesseissa. Erityisesti lastensuojelulain (417/2007) 20 § - 24 § korostavat lapsen mielipiteen kartoittamista ja kuulemista, puhevallankäyttöä sekä edunvalvontaa. Lisäksi lastensuojelulain (417/2007) 5 § painottaa lapsella ja nuorella olevan oikeus tiedon saantiin sekä oikeus ilmaista näkemyksensä lastensuojeluasiassa. Laki antaa 12 vuotta täyttäneelle lapselle mahdollisuuden käyttää puhevaltaa omassa lastensuojeluasiassa (LSL 417/2007, 21 §). Tämä oikeus kuulluksi tulemisesta tulee hallintolaissa (434/2003 34 §, 26 §), joka määrittelee sen, että kaksitoista-vuotiaalle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Toisin sanoen kaksitoista-vuotiaalla on oikeus tulla kuulluksi, jolloin hänellä on mahdollisuus vastustaa tai myöntyä hänelle esitettyihin ehdotuksiin. Myös sosiaalihuoltolain (1301/2014) 10 § kehottaa kiinnittämään huomiota lasten ja nuorten toiveisiin ja tarpeisiin palveluita järjestäessä.

Lapsen kuulluksi tulemisen haasteet ja oikeus tulla kuulluksi tiedostetaan Suomessa aikaisempaa paremmin (Peltola & Moisio 2017, 8). Tästä hyvänä esimerkkinä voidaan pitää Juha Sipilän hallitusohjelmaa (2015-2019), jossa lapsen oikeus tulla kuulluksi ja osallistua oli otettu huomioon. Sipilän hallitusohjelman tavoitteena oli lisätä suomalaisten terveyttä ja hyvinvointia. Yhtenä tärkeimpänä päämääränä oli las-

ten, nuorten voimavarojen ja hyvinvoinnin vahvistaminen. Tähän tarpeeseen perustettiin LAPE (lasten ja perhepalveluiden muutosohjelma). LAPE oli yksi hallitusohjelman 26 kärkihankkeista ja sen tavoitteena oli muun muassa lasten oikeuksien vahvistaminen viranomaisten toimintakulttuurissa sekä lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja heidän omien voimavarojen vahvistaminen. (Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2016, 3; Peltola ym. 2017, 8.) LAPE- muutosohjelma sai jatkoa vuosille 2020-2022, nykyisen Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman mukaisesti. Marinin hallitusohjelman tavoitteena on lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia ja osallisuutta. Hallitus on sitoutunut lasten hyvinvoinnin tietopohjan vahvistamiseen ja osallisuuden tukemiseen. (Sanna Marinin hallitusohjelma 2019, 147-148.)

Peltola ym. (2017) ovat tehneet tutkimuskatsauksen lasten osallisuudesta. Katsaus oli tehty erityisesti Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman tarpeisiin. Katsauksessa oli 244 tieteellistä artikkelia, väitöskirjaa tai lisensoitettua tutkimusta vuosilta 2000-2016. Katsaukseen valittu aineisto oli monitieteellistä. Katsauksessa selvisi, että lapsilla on runsaasti kokemuksia osallistumattomuudesta, erityisesti heidän mielipiteidensä huomioimatta jättämisestä ja vaikuttamismahdollisuuksien puuttumisesta. Katsauksessa paljastui, että lasten ja nuorten kuuleminen lastensuojelussa tarvitsee vielä paljon kehittämistä, jotta aito osallisuus mahdollistuisi. Osallisuuden vahvistaminen vaatii sekä erityistä huomiointia, että vaihtoehtoisten kommunikointitapojen tarjoamista. Vaikka tutkimustietoa lasten osallisuudesta on paljon ja monipuolisesti, vaatii osallisuuden tasa-arvoinen toteutuminen muutakin kuin osallistamisen tarpeiden tunnistamista. Osallisuus vaatii aikuiselta sekä osaamista lapsen kohtaamisessa että monenlaisten toimijuuden muotojen tunnistamista. (Emt.)

Lastensuojelussa on oma laatusuositus, jonka on laatinut Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö sekä Suomen Kuntaliitto. Ensimmäinen lastensuojelulaatusuositus on laadittu vuonna 2014 ja nykyiset lastensuojelun laatusuositukset on päivitetty vuonna 2019. Laatusuosituksen tarkoituksena on ohjata lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun järjestämistä ja tekemistä. Nykyinen laatusuositus painottaa edellistä vahvemmin lapsilähtöistä ja lapsen oikeuksia painottavaa työskentelyä. Laatusuosituksessa korostetaan, että lasten ja nuorten oikeudet ja suojelutehtävä toteutuvat parhaiten moniammatillisessa yhteistyössä sekä lasten ja heidän lähiomaisten sekä työntekijöiden molempipuolisessa luottamuksessa. (Malja ym. 2019, 9-10.)

Suomen ensimmäinen kansallinen lapsistrategia (2021) julkaistiin helmikuussa 2021. Kansallinen lapsistrategia (2021) perustuu ajatukseen lapsen osallisuudesta, jossa lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa. Sen taustalla on ajatus kaikkien lasten oikeuksien kunnioittamisesta, lasten huomioon ottamisesta yhteiskunnassa ja lasten hyvinvoinnin tukemisesta. Lapsistrategia korostaa lapsen oikeutta tiedonsaantiin, joka tulee huomioida systemaattisesti päätöksenteossa ja viranomaisten toiminnassa. (Emt.)

Huomion arvista on se, että lapsen osallisuudella on erittäin läheinen yhteys lastensuojelun tärkeään perusajatuksen eli lapsen etuun (Toivonen ja Pollari 2018, 74). Lastensuojelulaki (417/2007 29§, 30§, 53§) korostaa lapsen aktiivista mukaan ottamista ja huomioonottamista lastensuojeluasiakkuudessaan. Lasta pitää tavata henkilökohtaisesti ja asiakassuunnitelmien laadinta on tehtävä yhteistyössä lapsen kanssa. Lapsen tapaamisia on järjestettävä riittävän usein. Tämä mahdollistaa sen, että lapsella on mahdollisuus päästä ymmärtämään syvemmin, mitä aikuiset hänen arjestaan ja tilanteesta ajattelevat sekä mitä vaihtoehtoja hänen elämäntilanteensa ratkaisemiseksi on. Näin lapsi pääsee vaikuttamaan omiin asioihin ja siten lisätään lapsen osallisuutta oman asian hoitamiseen ja käsittelyyn. (Hotari ym. 2013, 150.)

2.2 Aiempaa tutkimustietoa lasten osallisuudesta sosiaalityössä

Tässä kappaleessa perehdyn sosiaalityön tutkimuksiin, jotka käsittelevät lasten osallisuutta sosiaalityössä. Perehdyn sekä suomalaisiin että kansainvälisiin tutkimuksiin. Tutkimuksia valittaessa olen kiinnittänyt huomiota siihen, että ne lisäävät ymmärrystä lasten osallisuudesta sekä antaisivat tutkielmälleni kehyksen osallisuuden tarkastelussa. Perehtyessäni lasten osallisuuteen ja lapsen kokemukseen osallisuudesta, huomasin osallisuutta olevan tutkittu paljon. Valtaosin tutkimukset ovat kohdistuneet lastensuojelun työkäytäntöihin ja sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin sekä kokemuksiin lasten osallisuudesta. Lasten osallisuutta on tutkittu vanhempien näkemysten kautta, asiakirjojen sekä dokumentointien avulla. Olen kiinnostunut tutkimuksista, joissa tutkimusaineisto on kerätty lapsilta, mutta tarkasteluun olen ottanut lisäksi muita tutkimukseni kannalta tärkeitä tutkimuksia. Tässä luvussa osallisuuskäsitettä käytetään laajassa merkityksessä, koska ymmärrän lapsen osallisuuden, toimijuuden ja hyvinvoinnin muodostavan yhdessä kokonaisuuden, jonka kautta lapsen osallisuus toteutuu.

Tutustuessani Suomessa tehtyihin lasten osallisuutta käsitteleviin tutkimuksiin, kiinnostuin erityisesti Hanna Tulensalon (2015) lisensiaattitutkimuksesta. Tulensalon (2015) tutki lisensiaattitutkimuksessaan lapsen tiedollista toimijuutta. Tutkimuskohteenä olivat alle 12-vuotiaat lapset, joiden kanssa tehtiin dialoginen arviointikeskustelu yhdessä vanhempien ja lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. Tutkimustulokset kertoivat, että lapsilla oli taitoa kertoa ja ymmärtää itseään ja elämänpiirinsä koskevaa informaatiota. (Emt.)

Toisaalta tutkimus osoitti, että lapsi voi olla sosiaalityössä aktiivisen, välillisen tai ulkopuolisen tiedollisen toimijan asemassa. Lapsen ollessa aktiivisen toimijan asemassa, on lapsi vuorovaikutuksen osapuolena, kertojana, kokijana ja kuulijana. Lapsen ollessa välillisen toimijan roolissa, ei hän ole vuorovaikutuksen osapuolena, vaan

lapsi on mukana vahvasti toiminnan kohteena. Mielenkiintoinen havainto oli välillisessä asemassa oleva lapsi. Joka oli aktiivinen toimija ja kertoja, mutta kertojana hän toimi vain välillisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen kertoma välittyy työskentelyssä esimerkiksi vanhempien kautta. Lapsen ollessa ulkopuolinen tiedollinen toimija, on hän niin tiedon, dokumentoinnin kuin työskentelyn ulkopuolella. Huomion arvoista on se, että ulkopuolisen tiedollisen toimijan asemassa lapsi jää niin asiakkuuden kuin elämänsä koskevan tiedon ulkopuolelle. (Emt.) Tutkimus vahvistaa ajatustani lapsen osallisuuden monitahoisuudesta sekä siitä, kuinka helposti lapsi jää osallisuuden ulkopuolelle, vaikka lapsi pystyy ja osaa kertoa elämästään sekä ymmärtää hänelle kerrotut asiat.

Tiina Lehto-Lundénin (2020) väitöstutkimus on hyvä lisä lasten osallisuuden tarkasteluun, vaikka tutkimus keskittyy lasten kokemuksiin tukiperhetoiminnasta. Tutkimuksen tuloksia voisi hyödyntää myös muiden sosiaalityön toimintamallien ja palvelujen kehittämässä. Tutkimuksessa korostui lasten kokemusten kuuleminen sekä tämän kokemuksen yksilöllisyys. Väitöskirjassa on hyödynnetty aineiston hankinnassa lasten kokemuksia puhuttuina, piirrettyinä, valokuvattuina, videoituina ja elehditettyinä. Tutkimus osoitti osallistavien menetelmien käyttämisen auttavan valta-aseman tasaamisessa lapsen ja aikuisen välillä. Lapset kokevat tukiperhetoiminnan niin suhteena, toimintaympäristönä, toiminnallisuutena kuin toistuvina siirtyminä. Vuorovaikeus ja toimet suhteet tukiperheen aikuisiin olivat merkittävässä roolissa, samoin suhteet tukiperheen omiin lapsiin ja lemmikkeihin. Tukiperhetoiminnasta muodostunut kokemus oli jokaisella lapsella yksilökohtainen, vaikka kokemuksesta oli löydetävissä jaettu yhteinen kokemus tukiperhetoiminnasta. Tutkimus todistaa sen, että lapsialta pitää rohkeasti kysyä asioita. Juuri sosiaalityöntekijä voi toimia neutraalina aikuisena, jolle lapsi voi uskaltaa kertoa kokemuksistaan. (Emt.)

Susanna Helavirta (2011) tarkasteli väitöstutkimuksessaan lasten tuottamaa hyvinvointitietoa ja heidän käsityksiään siitä, miten hyvinvointi rakentuu. Aineistona oli käytetty lasten kirjoittamia kysely- ja eläytymistarinoita. Lasten hyvinvointi rakentuu tutkimuksen mukaan monipuolisesti ja laajempaan kuin olemme tottuneet ajattelemaan. Lapset toivat esille, että hyvinvointia lisäävänä asiana suhteet vanhempiin, sisaruksiin ja isovanhempiin. Lapset toivat esille kyseisten suhteiden voivan oleva hyvinvointia uhkaavia. Toisaalta lasten sosiaalisiin suhteisiin kuuluvat eläimet, jotka olivat tärkeässä roolissa lasten hyvinvoinnissa. Lapsille hyvinvointia toi kokemus menehtymisestä koulussa ja harrastuksissa. Tutkimustulos kiteytyy ymmärrykseen lapsen hyvinvoinnin olevan monimerkityksellistä, suhteellista ja dynaamista. Tämä johtuu siitä, ettei arjen keskeiset asiat määrity ainoastaan pulmallisina tai myönteisenä joko/tai ilmiönä. (Emt.)

Edellä mainituissa väitöstutkimuksissa on tarkasteltu lasten kokemusta ja toimijuutta. Lapset ovat saaneet itse määrittää toimijuutta, hyvinvointiaan ja osallisuutta.

Lasten osallisuutta on tutkittu väitöskirjoissa aikuisten näkökulmasta, joko työntekijän tai vanhempien näkökulmasta. Hyvänä esimerkkinä tästä on Anne-Mari Jaakkolan (2020) väitöstutkimus, jossa hän on selvittänyt sosiaalityöntekijän tapaa tehdä lasten tilanteen arviointia lastensuojelussa. Tutkimuksessa havaittiin lapsikeskeisen työtavan onnistumisen vaativan työntekijöiltä riittävää osaamista lasten kehityskulusta sekä osaamista lasten osallisuudesta. Toisaalta lapsikeskeiseen työtapaan vaikuttaa sosiaalityöntekijän ikä ja työkokemus. Mitä enemmän työntekijällä on kokemusta, sitä helpommin hän omaksuu lapsikeskeisen työtavan. Lapsikeskeiseen työtapaan vaikutti lisäksi työorganisaation työilmapiiri sekä kannustava ja kehittävä työyhteisö. (Emt.)

Riitta Laakson (2009) väitöskirjassa tarkastellaan lasten osallisuutta aikuisten näkökulmasta. Hän on tutkinut lastenkodissa tehtävää työtä. Lasten osallisuutta lastenkotityössä on tarkasteltu lasten toimijuuden ja vuorovaikutuksen kautta. Tarkastelu näkökulmana on aikuisten toiminta konkreettisissa tilanteissa. Tärkeimmäksi lastenkodin toiminnan laadun määrittäjäksi muodostui lasten ja työntekijöiden kohtaaminen lastenkodin arjessa. Kohtaamisen arjen rutiineissa saattoivat olla lasta hyvin voimaannuttavia tai yhtä hyvin lasta nöyryyttävä. Työntekijöiden ammatillisuus puntaointiin juuri näissä arjen kohtaamisissa. Lasten osallisuuden toteutuminen lastenkodissa riippuu niin arkisista kohtaamisista kuin huolenpidosta. Ennen kaikkea kyse on aikuisen ja lapsen välisestä suhteesta ja luottamuksesta. (Emt.)

Kansainvälisiä tutkimuksia lasten osallisuudesta on tehty useita. Esimerkiksi Katrin Križ (2020) on kartoittanut, millä tavoin lastensuojelun työntekijät Yhdysvalloissa ja Norjassa ovat edistäneet lasten osallisuutta. Križin (2020) mukaan lasten osallisuus on riippuvainen monesta eri tekijästä muun muassa lapseen liittyvistä tekijöistä, työntekijästä, organisatorisista- ja systeemisistä tekijöistä. Lasten osallisuuteen vaikuttaa erityisesti lapsen ikä, koska työntekijät huomioivat lapsen osallisuutta enemmän, jos lapsi oli yli kymmenvuotias. Lapsen tiedon puute ja mahdollisuus saada tietoa lastensuojeluun liittyvistä prosesseista on merkittävä este osallistumiselle. Esteitä aiheuttaa työntekijöiden ennakkoluulot sekä työntekijöiden epävarmuus osallistumisen toteuttamiselle. Erityisesti aikapaineet päätöksen teossa, estävät lapsen aidon osallisuuden omassa asiassa. Organisaatiollisella tasolla lasten osallisuudelle onnistumiselle on tunnusomaista se, että lapset pääsevät osallistumaan asiakaspalaveriin tai palavereihin ympäristössä, joka mahdollistaa lapsen osallistumisen vapaasti. Luottamus työntekijään lisää lapsen osallistumista ja osallisuutta palavereissa. Lisäksi lapsen osallistuminen onnistuu, kun lapselle kerrotaan hänen asioitaan. Näin lapsen pystyvät pohtimaan, kehittymään ja ilmaisemaan mielipiteensä asioista. (Emt.)

Jeanette Cossar, Maria Brandon ja Peter Jordan (2014) ovat artikkelissaan kuvailleet tutkimustaan, jossa he ovat haastatelleet 6–17-vuotiaita englantilaisia lapsia. Artik-

kelissa kuvataan lasten omia näkemyksiä heidän osallisuudestaan (participation) lastensuojelunprosessissaan. Tutkimuksessa havaittiin, että lasten ja sosiaalityöntekijän luottamussuhteella oli keskeinen merkitys siinä, miten lapset kokivat osallisuutensa lastensuojelu prosesseissa. Osallistuakseen on lapsella oltava mahdollisuus mielipiteen ilmaisemiseen ja lapsella pitää olla myös halua ilmaista mielipiteensä. Lapsen tunne siitä kuinka aikuinen kuuntelee häntä, oli merkittävä asia osallistumisessa. Mielienkiintoinen havainto oli se, että osa lapsista, jotka tapasivat sosiaalityöntekijää säännöllisesti, kokivat sosiaalityöntekijän kuulustelevan heitä. Lapset tunsivat olevan työntekijälle vain tiedon lähteitä. Tähän liittyi lapsen tunne siitä, että heidän pitää olla varovaisia siitä, mitä he työntekijälle kertovat. (Emt.)

Lisäksi Cossar ym. (2014, 107-109) havaitsivat tutkimuksessaan lasten ja nuorten ymmärryksen osallisuudestaan rakentuvan kolmen erilaisen teeman välille. He ovat nimenneet nämä teemat seuraavasti; minimaalinen ymmärrys, osittainen ymmärrys ja selkeä ymmärrys. Minimaalisessa ymmärryksessä lapset tiesivät, että heillä on sosiaalityöntekijä, mutta lapset eivät tarkemmin tienneet sosiaalityöntekijän roolista heidän elämässään. Osittaisessa ymmärryksessä lapsilla on erilaisia kokemuksia lastensuojelusta. Lapsilla saattoi olla yksityiskohtaisia tietoja jostakin lastensuojeluprosessin kohdasta. Lasten tieto lastensuojelusta näyttäytyi repaleisena ja epäselvänä. Tästä ymmärryksestä käytettiin ilmaisua palapelin kokoaminen, koska lapset yrittivät koota yhteen tiedon palasia täyttääkseen omien tietojensa aukot. Lapset, jotka tiesivät hyvin lastensuojelun prosessin ja ymmärsivät miksi sosiaalityöntekijä tapaa heitä, omasivat selkeän ymmärryksen osallisuudestaan. (Emt.)

Ganna van Biljleved, Cristine Dedding ja Joske Bunders-Aelen (2015) ovat kirjallisuuskatsauksessaan tutkineet mitkä estävät ja mitkä mahdollistavan lasten osallistumien lastensuojelussa. Tutkimustuloksessaan he havaitsivat lasten ja sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisen suhteen olevan yksi tärkeimmistä lapsen osallisuuden helpottavista tekijöistä. Luottamuksellinen ja hyvä suhde rakentuu työntekijän osoittamasta kiinnostuksesta lasta kohtaan. Toisaalta lapset tunsivat, että heillä on rajallinen mahdollisuus osallistua lastensuojelun päätöksen tekoon. Lapset kokivat, ettei heillä ollut mahdollista osallisuuteen tai se oli rajallista. Lapsilla oli tunne, että heitä kuunnellaan ja heille annetaan mahdollisuus kertoa näkemyksistä. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut lasten mielestä sitä, että he olisivat olleet mukana päätöksen teossa. (Emt.)

Tuloksissa selviää, että lapset tunsivat itsenä hyväksi ja arvostetuksi, jos lapset kokivat sosiaalityöntekijän kunnioittavan heidän näkemyksiään ja ottavan heidän huolet vakavasti. Työntekijän aio kuunteleminen sekä ystävällisyys ja huumorin käyttäminen sopivassa tilanteessa, auttoi lasta kertomaan omista ajatuksistaan. Lapset nimesivät tapaamisten pitämättömyyden, työntekijän myöhästymiset, huonon kommunikaation, työntekijän vaikeaksi tavoitettavuuden ja vaihtuvuuden heidän osallistu-

mistansa heikentäviksi tekijöiksi. Näiden asioiden vuoksi lapset eivät kokeneet saaneensa muodostettua työntekijän kanssa mielekästä suhdetta. (Biljves ym. 2015, 133-135.)

Kormos Toros (2020) puolestaan on tehnyt systemaattisen kirjallisuuskatsauksen lasten osallisuudesta lastensuojelun päätöksentekoon. Kirjallisuuskatsauksessa oli 12 vertaisarvioitua artikkeli ovat vuosilta 2006–2017. Tuloksissa päädytään siihen, että lasten yhteys sosiaalityöntekijään ovat rajalliset tai jopa olemattomat. Tästä johtuu se, että lapsilla ei ole mahdollisuutta ilmaista näkemystään tilanteesta. Syynä tähän on, ettei lapsella ja sosiaalityöntekijällä ole kontaktia, joka mahdollistaisi vuoropuhelun ja sen kautta luottamussuhteen. Sosiaalityöntekijät käyvät vähän vuoropuhelua lasten kanssa. Tutkimus osoitti sen, ettei lasten osallistuminen lastensuojelun prosesseihin ole järjestelmällistä vaan satunnaista, joka on riippuvainen sosiaalityöntekijän kyvystä rakentaa suhdetta lapseen. (Emt.)

Harry Ferguson (2016) on artikkelissaan kuvaillut tutkimustaan, jossa hän on selvittänyt sosiaalityöntekijöiden, lasten ja perheiden kohtaamista kotikäynnillä Englannissa. Tutkimuksessa havaittiin, että suosituin lapsen tapaamispaikka oli lapsen oma huone, seuraavaksi suosituin perheen olohuone. Lapsen omassa huoneessa oli lapsen leluja ja muita henkilökohtaisia tavaroita, joiden takia sosiaalityöntekijät kokiivat lapsen huoneen hyväksi paikaksi lasten kahdenkeskiseen tapaamiseen. Mitä nuorempi lapsi oli sitä enemmän sosiaalityöntekijä tapasi lasta yhdessä vanhemman kanssa eikä kahdestaan lapsen kanssa. Tämä oli nähtävissä erityisesti alle neljävuotiaiden lasten kohdalla. Sosiaalityöntekijän ja lasten kohtaamisen kestoon vaikutti useat tekijät niin vanhempien yhteistyö/vastarinta, lapsen valmius ja halu kommunikoida, mutta myös organisatoriset paineet. Lyhyetkin tapaamiset saattoivat olla antoisia. Sosiaalityöntekijöiden käytettävissä oleva aika, vuorovaikutustaidot ja tilannetajulla oli tärkeä rooli lapsen tapaamisen onnistumisessa. (Emt.)

David Archard ja Marit Skivenes (2009) ovat tarkastelleet sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lasten osallisuudesta lastensuojelussa. Tutkimus on tehty haastattelulla 53 sosiaalityöntekijää Englannissa ja Norjassa. Tutkimus osoitti, että lasten osallisuuden tärkeys tunnustetaan, mutta lapsen näkemyksen ja aidon mielipiteen muodostamisessa työntekijät osoittivat välinpitämättömyyttä. Tämä tulee esille siinä, että sosiaalityöntekijät aikuisina määrittivät kuinka ja miten lapset saivat tietoa asiastaan. Sosiaalityöntekijät ajattelivat, että lapsella ei ole aitoa omaa ääntä, koska lapsi on uskollinen vanhemmilleen ja tietämättömiä vaihtoehtoisesta elämäntavasta. Toisaalta sosiaalityöntekijät halusivat suojella lapsia erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön ja perheväkivalta tilanteissa. Tutkimuksessa tuli ilmi, että sosiaalityöntekijät ovat erittäin herkkiä sille, miten tietoa lapsella annetaan ja miten lapsen mielipidettä pyydetään. Sosiaalityöntekijät huomioivat lapsen iän ja kehitystason lähestymistavassaan ja lapsen osallisuudessa. (Emt.)

Edellä olevat tutkimukset osoittavat, kuinka monipuolisesti lasten osallisuutta on tutkittu sekä kuinka tutkijoiden tulokset antavat hyvin vahvasti saman suuntaisia tuloksia lasten osallisuudesta. Aikaisemmat tutkimukset osoittavat lapsen osallisuuden syntyvän suurimmaksi osaksi vuorovaikutuksesta aikuisen kanssa. Toisaalta kokemus osallisuudesta syntyy monen tekijän summasta, jossa työntekijällä on merkittävä rooli mahdollistaessaan lapsen osallisuuden ja kuulluksi tuleminen. Tutkimukset kuvaavat sitä, kuinka haastavaa sosiaalityössä on saada lasten aito osallisuus toteutettua sekä kuinka lasten tuottamaa tietoa tulee käsitellä.

2.3 Lasten osallisuuden tutkimisen eettiset haasteet

Olen aikaisemmin kuvannut lasten osallisuutta ilmiönä ja siitä, mitä asiasta tiedetään tutkimusten kautta. Seuraavaksi tarkastelen, mikä asiat ovat erityisen haastavia lapsia koskevissa sosiaalityöntutkimuksissa. Peltola ym. (2017, 18) huomauttavat lastensuojelun tutkimuksen olevan haastava, koska lastensuojelun tutkimiseen liittyy runsaasti eettisiä haasteita. Tällä he tarkoittavat sitä, että lastensuojelun tutkimuksellinen puoli kohdistuu herkemmin yksilöihin ja ryhmiin, jotka nähdään haavoittuvina tai "ongelmallisina". Riskinä on, että näihin ryhmiin kohdistuvan ongelmapuheen ja kontrollin vahvistuminen. Koska sosiaalityön tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita yksilöiden tilanteista, olosuhteista ja arkaluotoisista henkilökohtaisista asioista, asettaa se tutkijalle erityisiä vaatimuksia suojella tutkittavien asemaa, yksityisyyttä ja oikeuksia. Juuri sen takia, se vaatii tutkijalta eettistä harkintaa ja sensitiivisyyttä. (Lehto-Lundén 2020, 62; Bell 2008.)

Nykyään lapsuuden- ja nuorisotutkimus ovat menetelmällisesti ja teoreettisesti vahvoja, koska lasten ottaminen mukaan tutkimuksen tekoon ja heidän kuuleminen ei ole enää marginaalista toimintaa. Lapsia koskevissa tutkimuksissa haastetaan valmiita tapoja tulkinta ja jäsentää maailmaa, joiden lisäksi hakeudutaan tietoisesti lasten näkökulman äärelle. Tässä on haasteita, koska lasten kanssa työskentely on ennalta-arvaamatonta ja vaatii tutkimukselta heittäytymistä yllätyksille. Tämä tuo omat haasteensa esimerkiksi eettisen ennakoarviointia vaativissa tutkimuksissa. (Rutanen & Vehkalahti 2019, 7-8; Peltola ym. 2017, 7-8.)

Eettinen ennakoarviointi tarkoittaa sitä, että ennen tutkimuksen käynnistymistä tulee tehdä eettisten riskien etukäteisarviointi, jossa otetaan kantaa yleisimmin tunnettuihin riskitekijöihin. Näitä asioita ovat muun muassa tutkittavien suostumuksen pyytäminen, tietosuoja asiat ja yksityisyyden varmistaminen. (Rutanen ym. 2019, 11; Tutkimuseettinen lautakunta, 2019.) Tutkimuseettisen ennakoarvioinnin tarkoituksena on suojata lapsia tarkemmin kuin täysi-ikäisiä tutkimuksiin osallistujia. Tämä johtuu siitä, että sosiaalityötä ja lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa käsitellään

herkkiä aiheita. Tutkimusten tekoa määrittää tutkimuseettiset periaatteen, kuten itsemääräämisoikeus, joita tulee noudattaa lapsia tutkiessa. Lasten kohdalla vaaditaan yhä useammin vanhempien suostumus, jotta lapsi voi osallistua tutkimukseen. (Tutkimuseettinen lautakunta. 2019; Kiili & Moilanen 2019, 35-36.) Sitä kuinka paljon tutkimuksia jää tekemättä vanhempien tai viranomaisten kieltäytymisen vuoksi, ei ole käytettävissä (Kiili ym. 2019, 35-36).

Kiili ym. (2019) ovat tehneet kirjallisuuskatsauksen, jossa ovat selvittäneet kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa esiin tulevia tutkimuseettisistä ratkaisuksista ja miten niitä perustellaan. Aineisto muodostui 109 kirjallisesta lähteestä. Johtopäätöksissään Kiili ym. (2019) havaitsivat, että tutkimuksissa oli suurimmaksi osaksi pohdittu laajasti eettisiä asioita. Erityisesti on mietitty lasten osallisuuden tutkimuseettisiä ratkaisuja. Havaittavissa oli se, että lasten oikeutta kertoa näkemystään rajaa aikuisten toimiminen portinvartioina lasten osallistumiselle. Tämä itsemääräämisoikeus eli oikeus päättää omasta osallistumisestaan ja osallisuuden tavoista näyttäytyi pulmallisena eettisenä periaatteena. Lasten osallistuminen tutkimukseen tehtiin lasten puolesta tai lapsille ei edes kerrottu mahdollisuudesta osallistua tutkimukseen. Huomioin arvoista on se, että ammattilaiset, kuten sosiaalityöntekijät, toimivat portinvartioina, joihin tutkijoiden on luotettava, kun ammattilaiset arvioivat lasten osallisuutta tutkimuksiin. (Emt.) Kiili ym. (2019) muistuttavat, että lapsilta tulee kysyä suostumus aina, jos lapsi on tutkimuksen kohteena esimerkiksi asiakastapaamisten havainnoimisessa.

Lastensuojelun tutkimuksissa on vallan ja hallinnan tematiikka, joka tekee lastensuojelun tutkimuksista eettisesti monitahoisia. Tämä vaatii erityistä osaamista tutkijalta. Tutkimusten eettiseen ennakoarviointiin ei päädy tutkimuksen eettinen pohdita, vaan eettistä pohditaan, tehdään koko tutkimuksen ajan. On mahdotonta arvioida, kuinka eettisen ennakoarvioinnin kriteerit ovat vaikuttaneet lapsien tutkimukseen, koska tutkimusvalintoihin vaikuttavat useat tekijät. (Rutanen ym. 2019, 19, 10-13). Bell (2008) huomauttaa ihmisoikeuksien olevan keskeisessä roolissa lapsitutkimuksessa. Ihmisoikeuksien avulla pystymme varmistamaan eettisesti hyvän tutkimuksen.

2.4 Lapsikeskeisyys ja lapsilähtöisyys lastensuojelussa

Lapsikeskeisyys ja lapsilähtöisyys ovat käsitteitä, jotka vaativat oman tarkastelun, koska ajattelen lasten osallisuuden toteutumisen vaativan näiden käsitteiden ymmärtämistä. Suomessa sosiaalityön kehittämisessä on kiinnitetty erityisesti huomiota 2000-luvulla lapsilähtöisyyteen. Lapsilähtöisyyden tavoitteena on ollut vahvistaa lasten osallisuutta ja toimijuutta sekä lasten asemaa. Lapsilähtöisyys ja perhelähtöisyys

eroaa siinä, että lapsilähtöisyydessä lapsi laitetaan keskiöön eli lapsi etu on tärkeässä roolissa. Lapsikeskeisyyden avulla lapsen arjesta ja hyvinvoinnista saadaan näkyviin erilaisia asioita kuin perheestä käsin katsottuna. (Forsberg & Ritala-Koskinen & Törönen 2006, 5–6; Hyvärinen ym. 2018, 8.)

Lapsikeskeisyys ja lapsilähtöisyys ovat käsitteitä, joita käytetään usein rinnakkain. Lapsikeskeisyydessä lapsen yksilöllisyyttä kunnioitetaan ja hänet hyväksytään omana itsenään. Lisäksi lapsi ymmärretään aktiivisena toimijana. Lapsilähtöisyys puolestaan ymmärretään terminä, jossa pyritään rakentamaan lasta aktivoiva kasvutapahtuma lasten kehitysvaiheisiin perustuvan tiedosta ja havainnoista käsin. Lapsilähtöisyys on siten tapa ymmärtää lasta ja ylipäättänsä lasten maailmaa. Se on uskoa lapsen kykyihin ja potentiaaleihin. Lapsilähtöisyyttä on lapsuuden kunnioitus sekä lapsen persoonan arvostaminen ja näkeminen. (Pulkkinen 2018, 21.)

Lapsikeskeisyyden vahvistumiseen vaikutti erityisesti 2000-luvulla tehdyt yhteiskuntatieteelliset lapsuustutkimukset sekä muiden tieteenalojen lapsikeskeisyyden tutkimukset (Jaakola 2020, 45-46). Näiden lapsuustutkimusten myötä lapsuuden tarkastelun näkökulmat monipuolistuivat ja lapsuudesta kiinnostuttiin sosiaalisena, yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä. Lasten yksilöllisyys vahvistui ja lasten asema yhteiskunnassa tulivat näkyvämmäksi. (Helavirta 2011; Jaakkola 2020.) Lapset ovat sosiaalisia toimijoita, joilla on kyky tuottaa tietoa elämästään ja tilanteesta, joita ei aikuisilta ole mahdollista saada. Tällaisia tietoja ovat muun muassa lapsen kokemukset tai tulkinnat omasta elämäntilanteestaan. (Jaakola 2020, 50; Ervast ym. 2006, 25; Hyvärinen ym. 2018, 7.)

Uusi lapsuustutkimus ei ole enää uusi suuntaus, vaan käsite oli käytössä vuosituhannen vaihteessa. Ymmärrän lasten osallisuuden ja lastensuojelun asiakkuuden uuden lapsuustutkimuksen näkökulmasta, joka painottaa lapsen olevan ihminen, jolla on tarve tulla havaituksi, kunnioitettavaksi ja osalliseksi. Aikuisen tehtävänä on osoittaa lapsen vahvuudet sekä antaa lapselle mahdollisuus vaikuttaa omaan lapsuuteensa. (Hotari ym. 2013, 162.)

Hyvärinen ym. (2018, 7–8) kuvaavat lapsen toiveiden ja mielipiteiden selvittämisen olevan osa lastensuojelun ammatillista toimintaan. Enää ei ajatella perheen olevan yksiääninen, vaan jokaisella perheen jäsenellä on oma yksilöllinen ääni. Ajattelen, ettei lasten osallisuus ole hallinnollista tai teknistä, vaan lapsi on yksilö, toimija sekä yhteiskunnan ja yhteisön jäsen. (kts. Hotari ym. 2013, 162). Lapsikeskeisyydessä on mukana vahvasti arvopohja eikä sitä voida määritellä pelkästään lapsen edun tai lapsen suojelemisen kautta. Tämä arvopohjan muodostaa lapsen oikeudet ja osallisuus. Tässä on se syy, miksi lapsikeskeisestä osaamisesta on tullut osa lastensuojelutyön vaikuttavuutta, laatua sekä onnistumista. (Jaakkola 2020, 46.)

Lapsikeskeisyys määrittää lastensuojelun tehtäväksi tuottaa palveluita, jotka edistävät lasten hyvinvointia ja tarpeita. Jos painotamme erittäin vahvasti lapsikeskeisyyttä, ymmärrämme lapsikeskeisyyden lapsiyksilökeskeisyydeksi. Tässä tulee huomioida se, että lapsi on sekä yksilö, mutta myös perheenjäsen, yhteiskunnan ja yhteisöjensä jäsen. Kyse on aina suhteissa, joissa lapsi elää. Tämä näkökulma haastaa lapsikeskeisyyden yksilönäkökulman, jolloin lapsikeskeisyys tarkoittaa ”lapsiystävällisten” menetelmien edistämistä esimerkiksi enemmän lapsen kuulemista, mutta vähemmän viranomaisvaltaa. (Sipilä ym. 2014, 36.) Toisaalta Bardyn (2013, 73.) määrittelee lastensuojelun perustuvan lapsikeskeiseen perhelähtöisyyteen. Ajatuksen taustalla on käsitys, jossa lapsen oikeuksia tulee kunnioittaa, mutta perhe on ensisijainen. Lapsikeskeisyyden ytimessä on luoda suhde lapsen vanhempiin, koska työn keskiössä on lapsen arki (Ervast ym. 2006, 28).

3 OSALLISUUS JA VOIMAVARAT

Seuraavaksi tarkastelen tutkielmani keskeisiä käsitteitä, joista muodostuu tutkielmani teoreettinen viitekehys. Tutkielmani teoreettinen viitekehys muodostuu osallisuus- ja voimavarakäsitteen määrittelystä. Osallisuuden määrittelyssä on hyödyntänyt erilaisia osallisuuden tikapuu- ja porrasmalleja sekä tutkijoiden osallisuuden monitahoisia määritelmiä. Voimavaraa määritellessäni olen tarkastellut voimavarakäsitteen erilaisia määritelmiä ja näkökulmia. Voimavaroja lähestyn sosiaalisten, inhimillisten, kulttuuristen ja materiaalisten voimavarojen kautta (Korkiamäki 2013; Vuorisalo 2013; Kiili 2006).

3.1 Näkökulmia lasten osallisuuteen

Osallisuutta on haastava määritellä, koska käsitteenä osallisuus on sekä vaikeasti rajattava että moniulotteinen (Särkelä-Kukko 2014, 34). Kielitoimiston sanakirjan (2020) mukaan ”osallisuus” tarkoittaa osallisena olemista jostakin. Terminä osallisuus voidaan määrittellä esimerkiksi inkluusioksi, kuulumiseksi johonkin (belonginess), osallistumiseksi (participation), liittymiseksi (involvement) ja suhteissa olemiseksi (relatedness) (Isola ym. 2017, 3). Myllyniemi (2013, 5) kuvaakin osallisuutta liukkaaksi ilmiöksi, joka pakenee yksiselitteisiä määritelmiä. Pajulampi (2014, 144-143) puolestaan kuvaillee lapsen osallisuutta sateenvarjokäsitteeksi. Tämän sateenvarjon alle oikeustieteellisessä kielessä katsotaan kuuluvan lapsen kuuleminen, lapsen puhevalta, mielipiteen ja näkemyksen selvittäminen ja esittäminen, mutta myös lapsen näkemyksen huomioon ottamisen. Tulee kuitenkin muistaa, ettei lapsen osallistuminen itseään koskevaan päätöksentekoon tarkoita sitä, että lapsi lähtökohtaisesti saisi itse päättää omista asioistaan. (Emt.)

Osallisuus ja mukana oleminen asioiden käsittelyssä, on merkittävimpiä asioita ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. Osallisuus saa erilaisia merkityksiä sen mukaan, kuka asiaa määrittelee sekä miten osallisuutta aiotaan kussakin tilanteessa käyttää. (Oranen 2008, 7.) Käsitteet osallisuus ja osallistuminen ovat usein Suomessa huolettomasti käytössä, vaikka termit ovat sisällöltään erilaisia. Osallistumista voidaan määritellä niin, että se on yksi osallisuuden muodoista. (Särkelä-Kukko 2014, 34-35.). Osallisuuden määrittelyn hankaluutta puolestaan lisää se, että lapsen osallisuudelle annetut merkitykset vaihtelevat ajan ja yhteiskunnan tilan mukaan (Oranen 2008, 7).

Osallisuutta on usein kuvattu tikapuumalleina tai tasomalleina. Tällöin osallisuus ymmärretään asteittaisena ilmiönä, jossa osallisuus lisääntyy tai vähentyy eri tikaiden tai tasojen mukaan. Tikapuumalleissa aikuisen rooli on osallisuuden mahdollistaja tai estäjä, jolloin aikuisen rooli on merkittävä lapsen osallisuuden toteutumisessa. Seuraavaksi tarkastelen osallisuuden keskeisempiä tikapuumalleja/ tasomalleja sekä otan tarkasteluun muita osallisuuden malleja, joiden kautta voimme lapsen osallisuuden monitahoisuutta tarkastella.

Yksi tällainen "lasten osallistumistikapuu" on Roger Hartin (1992, 5-14) kehittämä esimerkki, jossa osallisuus perustuu kahdeksaan tasoon. Osallisuutta tarkastellaan lapsen ja aikuisen välisenä vuorovaikutuksena. Mitä ylemmäksi tasoa nousee, sitä enemmän lapsen kuuleminen ja vaikuttamisen mahdollisuus kasvavat. Kolmella alimman portaalla (manipulation, decoration, tokenism) lapsella ei ole osallisuuteen mahdollisuutta tai se on näennäistä. Seuraavilla tasoilla (assined but informed, consulted and information) lapselle kerrotaan, mitä tehdään ja otetaan huomioon hänen mielipiteensä. Neljännellä tasolla lapsen osallisuus vasta alkaa. Seuraavilla tasoilla (adult-initiated, shared decisions with children; child-initiated and directed) lapset ovat päätöksen teossa mukana ja lapset ovat päätöksenteossa aloitteen tekijöitä. Ylimmällä tasolla (child-initiated, shared decisions with adults) lapset tekevät päätökset yhdessä aikuisen kanssa. (Emt.) Hartin tikkaita on kritisoitu muun muassa siitä, ettei lasten osallisuutta voida laittaa hiarkiseen järjestykseen ja olettaa, että osallisuus etenee järjestyksessä askel askeleelta (Malone ym. 2010, 27-28).

Toinen tapa lähestyä osallisuutta on Nigel Thomasin osallisuuden ulottuvuuksien kautta (kts. Hotari ym. 2013, 153; Oranen ym., 2008, 11). Thomasin (2002) näkemys on, että osallisuuden tarkastelu edellyttää osallisuuden jakamista eri ulottuvuuksiin. Ulottuvuuksien välillä osallisuus voi vaihdella ja tästä johtuu se, että kokemus osallisuudesta muuttuu ulottuvuuksien mukaan. Thomasin ajattelun lähtökohtana on lapsen mahdollisuus valita osallisuutensa ja osallisuus rakentuu tämän päätöksen mukaisesti. Lapsella on mahdollisuus valita, ettei halua osallistua, mutta hänelle on tarjottu mahdollisuutta osallistua. Näin lapsi on itse tehnyt päätöksen osallistumisestaan. (Emt.)

Thomasin (2002, 174-177) mukaan lapsen osallisuuden edellytys on, lapsen riittävä tiedon saanti asioistaan ja tilanteestaan. Jos lapsi ei saa riittävästi tietoa, ei hän pysty osallistumaan. Thomasin osallisuuden ulottuvuudet voidaan jakaa kuuteen osa-alueeseen. Nämä osa-alueet ovat; 1. mahdollisuus valintojen tekoon 2. mahdollisuus tiedon vastaanottamiseen 3. prosessiin vaikuttamisen mahdollisuus 4. itsensä ilmaisemisen mahdollisuus 5. mahdollisuus avun ja tuen saamiseen itsensä ilmaisemisessa 6. mahdollisuus omien päätöksien tekoon. (Thomas 2002; kts. Hotari ym. 2013, 153; Oranen ym., 2008, 11).

Osallisuutta voidaan lähestyä Shier (2001) osallisuuden tasomallina, jossa osallisuus näyttäytyy lapsen kuulemisena ja mahdollisuutena vaikuttaa. Huomion arvoista on se, että malli pohjautuu Hartin (1992) tikapuumalliin. Mallin perustana on YK:n lasten oikeuksien sopimus (60/1991) sekä sen 12. artikla, jossa sopimusvaltiot veloitetaan takamaan lapselle mahdollisuus näkemyksensä ilmaiseminen omassa asiassaan huomioiden lapsen kehitystaso ja ikä.

Shierin (2001) mallissa lapsen osallisuus tulee toteutua alemmilla tasoilla, ennen kun seuraavalle tasolle siirtyminen onnistuu. Mallissa on viisi tasoa, joita ylemmäs nousemalla lapsen vaikuttamisen mahdollisuudet lisääntyvät ja osallisuus kasvaa kokonaisvaltaisemmin. Ensimmäinen taso on se, että aikuinen kuuntelee lasta eli lapsi tulee kuulluksi. Seuraavilla tasoilla aikuinen tukee positiivisella toiminnalla lapsen ajatusten ja mielipiteiden ilmaisua sekä osaa ottaa lapsen mielipiteet huomioon niin, että lapsen huomaavat tulleen kuulluksi. Neljännessä tasossa lapset otetaan päätöksentekoprosessiin mukaan. Tällöin lapset ovat aktiivisia toimijoita. Viidestaso on silloin, kun aikuisella on kykyä jakaa valtaansa lasten kanssa sekä lapsilta löytyy vastuunottoa päätöksenteossa. (Shier 2001, 110–115; kts. Hotari ym. 2013, 152.)

Oman näkökulmansa lasten osallisuuteen tuo Laura Lundyn (2007) malli lasten osallistumisesta. Mallin pohjalla on lasten oikeuksien yleissopimuksen 12 artikla. Mallin tarkoituksena on auttaa työntekijöitä toteuttamaan lapsen osallisuutta tehokkaasti ja mielekkäästi. Lundyn (2007, 932-935) jakaa osallisuuden neljään elementtiin; ääni (voice), tila (space), vaikutus (influence) ja yleisö (audience).

Lapsen osallisuuden elementit ovat yhteydessä toisiinsa ja erityisesti tila ja ääni sekä yleisö ja vaikutus ovat päällekkäisiä elementtejä. Tilassa lapselle annetaan mahdollisuus mielipiteensä ilmaisemiseen. Lapsilta tulisi kysyä haluavatko he osallistua päätöksen tekoon vai haluavatko he olla osallistumatta. Jos lapsi ei halua osallistua päätöksen tekoon, on sitä kunnioitettava. Lapsen on saatava ilmaista mielipiteensä ilman, että hänen täytyy pelätä nuhteita tai seuraamuksia. Ääni puolestaan tarkoittaa sitä, että lapsia on autettava ilmaisemaan mielipiteensä. Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä eikä se saa riippua heidän kyvystään ilmaista kypsiä mielipiteitä. Lapsella pitää olla mahdollisuus ilmaista mielipiteensä vapaasti. Yleisö tarkoittaa sitä, että lapsen näkökulmaa on kuultava. Lapset voivat ilmaista mielipiteensä monin tavoin, eikä mielipiteen ilmaiseminen ole aina sanallista. Juuri siksi lapsen ”kuuntelemiseen” liittyy myös ”katsomista”. Vaikutus puolestaan tarkoittaa, että lapsen näkökulma otetaan vakavasti. On varmistettava se, että lasten näkemykset otetaan asianmukaisesti huomioon heidän ikänsä ja kykynsä mukaan. (Lundyn 2007, 932-937.)

Larkins, Kiili ja Palsanen (2014) lähestyvät lapsen osallisuutta osallistumisristikon kautta. Osallistumisristikko on kehitelty lasten kollektiivista osallistumisen tarkasteluun sekä lasten vaikutusmahdollisuuksien kehittämiseen sosiaalipalveluissa ja -käytännöissä. Kollektiivisen osallistuminen ajatellaan olevan prosessi, jossa lapsilla

ja nuorilla on valtaa vaikuttaa niin projektin alkuun saamiseen, tavoitteisiin kuin lopputulokseen. Tutkimuksessaan Larkins ym. (2014) huomasivat useita resursseja, jotka vaikuttavat lasten osallisuuteen esimerkiksi aika, raha, lasten sosiaalinen asema, laitteet, ruoka, kuljetus ja ohjaajien asenne. Poliittinen ilmapiiri ja institutionaalinen sitoutuminen sekä ymmärrys osallistumisen edusta olivat merkittäviä resursseja lasten osallisuuden toteutumiseksi. Lasten osallisuuden vaikeus tulee siitä, kun heillä ei ollut pääsyä näihin resursseihin. Lasten sosiaalinen asema sukupolvien ketjussa heijastui heidän osallisuuteen. (Emt.)

Ristikkomallia voidaan hyödyntää työkaluna. Sen avulla voidaan visioida eri toimijoiden esimerkiksi lasten, nuorten, aikuisten, instituutioiden mahdollisuutta vaikuttaa projektien sekä hankkeiden eri vaiheisiin ja resursseihin esimerkiksi rahoitukseen ja ajankäyttöön. Osallisuuden ristikon avulla voidaan pohtia, miksi osallisuus on jossain vaiheissa rajoittunutta ja miten osallisuutta puolestaan tuetaan muissa projektin vaiheissa. Osallisuuden ristikko muodostuu neljästä pääosasta, jotka ovat tavoitteiden asettelu, teemojen tunnistaminen, havaintojen jakamisen ja käytännön muutos. Tavoitteiden asettelussa tarkastellaan saako lapset ja nuoret osallistua nimeämään hankkeen alkutavoitteita. Teemojen tunnistaminen tarkoittaa lasten ja nuorten mahdollisuutta vaikuttaa siihen, miten hankkeen resursseja käytetään ja mihin ne kohdistetaan. Tulosten jakamisessa selvitetään kuinka paljon lapsen ja nuoret saavat vaikuttaa siihen, miten projektin aikaiset havainnot jaetaan sekä missä ja miten. Käytännön muutoksella tarkoitetaan sitä, kuinka lapset ja nuoret voivat vaikuttaa käytäntöihin ja mitä resursseja heillä on tähän käytettävissä. (Larkins ym. 2014, 718-719, 725-729.)

Oman lisänsä lapsen osallisuuden tarkasteluun tuo Elina Stenvall (2018) väitöstudkimus, jossa hän tarkasteli lapsen osallisuutta ja toimijuutta institutionaalisenä ja arkisena kokemuksena. Aineistona oli 127 viidesluokkalaisten sekä yhdeksäsluokkalaisten haastattelut. Tarkastelussa oli lapsen kokemus osallisuudesta ja toimijuudesta. Tutkimus osoitti yhteiskunnan jäsenyyden muodostuvan lapselle erilaista kokemuksesta. Näistä jokainen voi löytää oman tapansa rakentaa suhdettaan yhteiskuntaan. Tutkimus osoitti lapsilla olevan merkittävää vaikutusmahdollisuuksia elämänsä arkisissa asioihin esim. harrastukset. (Emt.)

Johtopäätöksenä Stenvall (2018) toteaa lasten edun yhteiskunnallisessa päätöksenteossa parhaiten toteutuvan silloin, kun lapsille annettaisiin mahdollisuus olla mukana omassa arjessaan kuten koulussa, harrastuksissa, perheessä eikä niin, että he ovat mukana vain silloin kuin aikuiset järjestävät heille erityisiä mukanaolon tapoja. Huomion arvoista on se, ettei osallisuus ole kaikille lapsille samanlaista. Tämä tuo haasteensa, koska osallisuuden tukemisessa on vaikea tietää, ketä tulee tukea ja miten. Toisaalta tutkimus osoitti, että lapset kokivat pystyvänsä vaikuttamaan arkisissa tilanteissa esimerkiksi päättämään omista harrastuksistaan. Tätä voidaan pitää syynä,

miksi on tärkeää tunnistaa ne seikat, jotka yksittäiselle lapselle tuo merkitystä osallisuuden kokemuksessa. Haasteeksi tulee se, että jokainen lapsi kokee osallisuuden ja toimijuuden subjektiivisesti. Siksi täytyy osata tunnistaa osallisuuden vahvistavia asioita lapsuudessa ja lapsen elämässä. (Stenvall 2018, 131-132; 150.)

Kuten edellä huomaamme voimme tarkastella osallisuutta laajasti, jolloin se on yhteisöön kuulumista ja siinä vaikuttamista (kts. Oranen 2008, 9; Särkelä-Kukkola 2014, 35.). Osallisuus on yhteydessä osallistujan ihmiskäsitykseen, elämismaailmaan ja identiteettiin (Särkelä-Kukkola 2014, 35). Kun tarkastelemme erilaisia tapoja osallisuuden käsittelystä huomaamme osallisuuden kokemukset rakentuvat hyvin arkisista seikoista. Ne ovat kuulluksi ja huomioituksi tulemista, sosiaalista kanssakäymistä ja asioihin vaikuttamisesta. Omien asioiden päättäminen, kohtaaminen sekä keskustelut ovat osa osallisuuden kokemusta. (Särkelä-Kukkola 2014, 35-36.)

Osallisuutta voidaan aiheellisesti pitää lapsen kasvun ja kehityksen perusedellytyksenä (Oranen 2008, 7). Muukkonen (2008, 148, 167) kiteyttää osuvasti osallisuuden hienouden olevan siinä, että se on kokemuksellista. Osallisuuden onnistumista arvioi parhaiten lapsi itse, jonka takia osallisuuden kokemus on aina henkilökohtaista ja subjektiivista. Osallisuuden edellytys on, että lapsi kokee menettelyn oikeudenmukaiseksi ja ymmärtää mitä hänelle tapahtuu ja miksi. (Toivonen ym. 2018, 77.) Toisaalta lapsen osallisuudessa ei ole kyse vain siitä, kuinka hyvin lapsi osaa itse osallistua. Kyse on siitä, kuinka me aikuiset osataan kohdata lapsi sekä siitä onko meillä aikuisilla taitoa kuunnella lasta. Osallisuuden kautta lapsi saa kokemuksen sekä arvostuksesta että hänen mielipiteidensä tärkeydestä. Samalla vahvistamme lapsen itsetuntoa ja itsetuntemusta. (Paaso & Vario 2016, 10.)

On hyvä muistaa, että lapsella on lupa olla osallistumatta. Lapsi saa olla kertomatta mielipidettään tai olla osallistumatta muuten. Tässä ei saa tulla hänelle seuraamuksia. Lasta ei saa painostaa tai taivutella osallistumaan, vaan hänelle on annettava mahdollisuus osallistumiseen. (Toivonen ym. 2018, 75-76.) Tulee muistaa, että lapsen osallisuus on muutakin kuin lapsen kuulemista. Osallisuuteen lukeutuu kohtaaminen, vuorovaikutus, kokemus hyväksytyksi tulemisesta, arvostuksesta, tiedon saannista, lapsen mahdollisuudesta vaikuttaa omiin asioihin sekä uskomista, siitä mitä lapsi kertoo ja sanoo. (Paaso ym. 2016, 10-11.)

3.2 Lasten osallisuuden erityispiirteitä lastensuojelussa

Tutkielmassani tarkastelen lasten osallisuutta lastensuojelussa. Lastensuojelun tehtävänä on tehdä työtä lasten hyvinvoinnin eteen. Työn lähtökohtana on lapsen etu ja hyvinvointi. Toivonen ym. (2018, 77-80) nostavat esiin lastensuojelun osallisuuden kolme oikeudellista näkökulmaa. Ensinnäkin lapsen mielipide pitää selvittää ja lasta

tulee kuulla. Toiseksi lapsella on tärkeää saada kokemus siitä, että viranomaisen toiminta on oikeudenmukaista ja avointa. Näin rakennetaan lapsen luottamusta aikuisiin. Kolmanneksi lapsen osallisuudella on myös kehityspsykologinen merkitys, koska ikätasoinen osallisuus tukee lapsen kasvua ja kehitystä. Samaa on pohtinut Oranen (2008, 16) huomauttaessaan, että lapsen osallistuminen omien asioiden hoitamiseen olevan voimaannuttava kokemus lapselle. Lapsen voimavarat lisääntyvät, kun lapsen tieto ja ymmärrys kasvaa ja hän tulee kuulluksi (Muukkonen 2013, 159). Tulensalo (2016, 44) puolestaan kertoo lapsen tiedon olevan merkityksellisessä asemassa, kun rakennetaan todellisuutta lapsen elämästä. Lapselle tulee antaa mahdollisuus kertoa omista asioistaan ja kokemuksistaan. Lisäksi lasta tulee kuulla siinä, mitä lapset itse haluavat kertoa heille läheisistä asioista. (Emt.)

Muukkonen (2013) jakaa lapsen osallisuuden lastensuojelussa kohtaamis- ja prosessiosallisuuteen, joka auttaa mielestäni ymmärtämään lapsen osallisuuden monitahoisuutta. Nämä osallisuuden tasot ovat: 1) yksittäinen kohtaaminen ja 2) asiakasprosessin osien kokonaisuus. Asiakasprosessi sisältää niin tapaamisia, neuvotteluita kuin arviointeja, jotka muodostavat dynaamisen jatkumon, jota sosiaalityöntekijä koordinoi. Jos ajatellaan, että prosessiosallisuudessa tiedonvälitys- ja tiedonmuodostus ovat tärkeitä elementtejä, on kohtamisosallisuudessa tärkein elementti dialogisuus. Juuri dialogisuuden kautta pääsemme vastavuoroiseen yhteyteen lapsen kanssa, koska dialogisuuteen sisältyy keskusteleminen lapsen ja vanhempien kanssa. Dialogin kautta pystymme nostamaan lasta esille sekä ottamaan keskusteluun ja huomion keskipisteeksi lapsen hyvinvoinnin ja lapsen edun. (Muukkonen 2013, 167–170; Muukkonen 2008, 61, 153–158.)

Toivonen ym. (2018, 81) pohtivat lastensuojelun laadukasta lasten osallisuutta, joka heidän mukaansa muodostuu lapsen kunnioittavasta kohtelusta, oikeudesta tulla kuulluksi sekä tiedosta omista oikeuksista ja päätöksenteon kohteena olevista asioista. Se, että lapsen osallistumiselle annetaan mahdollisuus, herkistää se työntekijän kuulemaan lasta. Näin saadaan välineitä lapsen ajatusten ja kokemusten ymmärtämiseen. (Oranen 2008, 16.) Toisaalta lapsen osallisuuden vahvistaminen voi tapahtua monenlaisen tavoin eikä yksistään lapsen haastattelu ole ainoa lapsen osallisuutta vahvistava muoto (Hyvärinen ym. 2018, 8–9). Lapsilähtöisyyttä on juuri se, että annamme aikuisina tilaa lapsen omille ideoille ja ajatuksille (Paaso ym. 2016, 17). Tätä lapsen kohtamista pidetään lapsilähtöisyyden peruselementtinä (Hyvärinen ym. 2018, 8).

Lapsen oikeutta osallistumiseen on arvosteltu. Arvostelu sekä kritiikki on kohdistunut tulkintaan, jossa lapsen osallisuus nähdään yhteisöstään ulkopuolisena toimintana. Kritiikki on kohdistunut siihen, että lapsi ja hänen huoltajansa erotetaan toisistaan ja nähdään itsenäisinä ja erinäköisinä yksilöinä. (Sipilä ym. 2013, 36). Juuri tämän takia lasten osallisuutta on hyvä tarkastella osana lapsuutta ja lapsia koskevana näke-

myksinä. Lapsen osallisuutta ei voida lähestyä lastensuojelussa teknisenä, menetelmällisenä tai hallinnollisena asiana. Lapsen osallisuus sisältää ajatuksen lapsesta yksilönä ja yhteiskunnan jäsenenä, mutta myös inhimillisen yhteisön toimijana ja jäsenenä. Osallisuus liittyy voimakkaasti siihen, miten me aikuiset näemme lapsuuden ja lapset. (Hotari ym. 2013, 162.) Archard ym. (2009, 393.) tiivistävät lapsen osallisuuden lastensuojelussa seuraavasti: lapselle on annettava riittävästi tietoa ja hänen on kyettävä ymmärtämään kyseessä olevat asiat. Näin voimme varmistaa, että lapsen ääni on aito ja asiamukainen. Tieto on annettava tavalla, joka on suhteutettu hänen taidoilleen käsitellä asiaa ja on huomioitava olosuhteet. Lapselle pitää antaa mahdollisuus kysyä ja siihen on vastattava kattavasti. Tärkeää on huomioida se, että lapset tarvitsevat tilaa ja aikaa ajatella asioita muodostaakseen mielipiteen asioista. (Emt.)

3.3 Voimavarat osana osallisuutta

Seuraavaksi avaan voimavara käsitettä, joka on tutkimukseni silmälasit, joiden lävitse tarkastelen lapsen osallisuutta. Tarkoituksena on selvittää, millaisia voimavaroja lapsi tarvitsee, jotta osallisuus toteutuu. Jokaisella meistä on voimavaroja ja vahvuuksia, myös lapsilla on omat voimavaransa. Tutustuessani voimavarakäsitteen taustoihin, käsityksiin ja sen sisällöstä, vahvistui minulle ajatus, ettei voimavaraa ole helppo määritellä yksiselitteisesti. Tutkielmassani tarkastelen sosiaalisia, inhimillisiä, materiaalisia ja kulttuurisia voimavaroja ja niiden merkitystä lapsen osallisuuden toteutumiseen lastensuojelussa. Seuraavaksi tarkastelen voimavara käsitettä ja avaan käsitteen monitahoisuutta.

Voimavarat ovat niitä tekijöitä, jotka aikaansaavat sisäistä voimantunnetta. Tämä yksilön sisäinen voimantunne on sitä, mitä ihminen tarvitsee selvitäkseen haastavissa ja ponnisteluja vaativissa tilanteissa. Voimme ajatella, että voimavarat kuvastavat yksilön kykyä toimia. Voimme nimetä voimavaroiksi ihmissuhteita, taitoja, erilaisia toimintamahdollisuuksia tai vaikka positiivista asennetta. (Rönkkö & Rytönen 2010, 192-193.) Voimavara on kokemuksena subjektiivinen niin kuin osallisuuskin. Voimavaroja antavat asiat auttavat lasta hänen hyvinvoinnissaan, kehityksessään ja kasvussa, mutta myös suojaavat lasta haitallisilta tekijöiltä. On hyvä muistaa, että voimavarat antavat elämään hallittavuutta ja jokaisen elämästä löytyy voimavaroja antavia tekijöitä, mutta myös elämää kuormittavia tekijöitä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2021.)

Lapsen osallisuus lastensuojelussa vahvistaa lapsen voimavaroja. Perheen ja työntekijän keskusteluissa ei keskitytä pelkästään huolista puhumiseen, vaan voimavaroista keskustelemisen kautta voidaan purkaa huolia. Näin osallisuus tuo esille lap-

sen, perheen ja viranomaisilla olevat resurssit, jotka ovat lapsella käytössä ja jotka voisivat olla lapsen tukena. (Muukkonen 2013, 172.) Lapsen voimavarat vaihtelevat elämäntilanteen mukaan, eikä lapsella aina ole jaksamista ja kykyä hyödyntää voimavarojaan, jotta osallisuus pääsisi aidosti muodostumaan (Särkelä-Kukkola 2014, 39).

Usein pääoman ja voimavarojen käsitteitä käytetään rinnakkain, jopa päällekkäisinä käsitteinä. Kumpikin käsite ovat vaikeasti tulkittavia ja niiden käyttö on haastavaa. (Kiili 2006, 39.) Pääoma käsitteen taustalla on Pierre Bourdieu'n (1986) jaottelu pääomista. Pääoma käsitteellä Bourdieu'n on tarkoittanut toimijoiden sijoittumista sosiaaliseen tilaan, jossa pääoman ajatellaan olevan toimijan voimavara osallistua sosiaaliseen toimintaan (Vuorisalo 2013, 25). Bourdieu'n (1986, 241-258) jaottelussa pääomat jaetaan taloudellisiin, sosiaalisiin, kulttuurisiin ja symbolisiin pääomiin. Nämä eri pääoma tyypit ovat johdettavissa taloudellisesta pääomasta, mutta toisaalta taloudellista pääoma ei voi olla ilman sosiaalista pääomaa. Bourdieu (1986, 247) tähdentää pääomien tarvitsevan toimiakseen kentän. Tässä kentässä pääomat otetaan käyttöön ja samalla niiden arvoa mitataan. Tämä tarkoittaa sitä, että pääomien määrittelyä voidaan tehdä vain osana sitä kontekstia, jossa ne esiintyvät. Jos pääomat erotetaan kontekstistaan niiden, merkitys muuttuu ja katoaa.

Mari Vuorisalon (2013) on väitöskirjassaan tarkastellut lasten osallistumisen ja eriarvoisuuden rakentumista Bourdieu'n pääomajaottelun avulla. Väitöskirja paikantuu päiväkotimaailmaan ja siinä pääomat nähdään vaikuttamisen välineenä. Tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota lasten toimintaan sekä sosiaalisen tilan muodostumiseen vertaisryhmässä. Tuloksissa on havaittavissa, että lasten pääomat peilautuivat päiväkodin reunaehtoihin ja osallisuuden eri kentille. Rakenteelliset reunaehdot osallistumisen kannalta olivat tasavertaisuus ja keskustelu. Lasten taidot olla mukana keskusteluissa vaikutti merkittävästi siihen, millaiseen asemaan lapsi ryhmässä asettui. Erityisesti lasten pääomaa vahvisti keskustelut aikuisten kanssa. Rohkeat lapset uskalsivat keskustella aikuisten kanssa, kun taas hiljaisemmat lapset vetäytyivät keskustelussa. Keskustelut aikuisten kanssa vahvistivat lasten asemaa lapsiryhmässä, koska keskustelevat lapset saivat enemmän valtaa vaikuttaa asioihin esimerkiksi leikkeihin. (Emt.)

Vuorisalo (2013, 23, 54) huomauttaa pääoman olevan lapsen hallussa oleva muuntautuva voimavara, joka mahdollistaa osallistumisen sosiaaliseen toimintaan. Pääomat luovat edellytyksen lapselle osallistumiseen, jossa lapsen kyvyt, ominaisuudet ja taidot vaikuttavat pääomaan. Tämän mahdollistaa lapsen osallistumisen ja siten voimavarojen muuntuminen on osa lapsen toimijuutta. (Emt.)

Riikka Korkiamäki (2013) on omassa väitöskirja tutkimuksessaan hyödyntänyt sosiaalisen pääoman näkökulmaa. Tutkimuksessa on tarkasteltu nuorten yläkouluikäisten itsensä antamia merkityksiä kaverisuhteissaan. Tutkimuksessa kuvaillaan sosiaalisten pääoman olevan voimavaroja, joita vastaanotamme olemalla tekemisissä

muiden ihmisten kanssa. Sosiaaliset voimavarat ovat hyvinvointia aikaansaavia asioita, jotka kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden henkilöiden kanssa. Siinä missä taloudellinen voimavara tarkoittaa pankkitilin saldoa ja inhimillinen pääoma puolestaan korviamme välissä olevia voimavaroja, on sosiaalinen voimavara ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita. Tutkimuksessa selvisi, että nuoret tukevat toisiaan monipuolisesti nuorten elämään liittyvissä asioissa, kuten koulu asioissa ja harrastuksissa. Nuoret kontrolloivat toisiaan, mutta tämän nuoret kokevat myönteisenä asiana läheisissä kaveriporukoissa. (Emt.)

Kiilin (2006) väitös ”Lasten osallistumisen voimavarat -tutkimus Ipanoiden osallistumisesta” kartoittaa lapsen osallistumisen ehtoja ja osallistumiseen tarvittavia voimavaroja lapsiparlamentissa. Väitöskirjan näkökulmana oli lasten kokemuksen ja näkemykset sekä lasten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet ja tässä suhteessa toiminen. Väitöskirjassa on määritelty lapsen hyvinvointia ja osallistumista voimavarojen kautta. Kiili (2006) huomauttaa osallisuus käsitteeseen kytkeytyvän vahvasti henkilökohtainen tunnekokemus osallisuudesta. Väitöskirjan näkökulmana on osallistuminen, jota tarkastellaan rakennekriittisestä näkökulmasta. Se korostaa lapsen oikeutta vaikuttaa omaan osallistumisen ehtoihin ja tapoihin. (Emt.)

Kiili (2006) on ryhmitellyt voimavarat neljään eri ryhmään, jotka ovat sosiaaliset, inhimilliset, materiaaliset ja kulttuuriset voimavarat. Voimavarojen määrittelyssä hän on hyödyntänyt Bourdieu'n pääomiin liittyvää ajattelua sekä hänen kenttäajatteluaan. Voimavarat ovat väitöskirjassa kattokäsite, jonka avulla on tarkennettu lasten kokemuksia osallistumisesta ja yhteistyöstä muiden toimijoiden kanssa. (Emt.)

Tutkielmassani tarkastelen lapsen osallisuutta mukaillen Kiilin (2006) hyödyntämää jaottelua. Näkemykseni on, että voimavarat ovat jokaisella henkilökohtaisia. Ne ovat niitä tekijöitä, jotka auttavat selviytymään arjessa, tukevat ja antavat voimantunnetta. Seuraavaksi avaan tarkemmin kutakin neljää voimavaraa tarkemmin juuri Kiilin (2006) näkökulman mukaisesti. Tutkimuksessaan Kiili (2006, 78, 88) määrittelee sosiaalisten voimavarojen tarkoittavan sekä lasten keskinäisten, mutta myös lasten ja aikuisten vuorovaikutukseen liittyviä asioita. Sosiaaliset voimavarat liittyvä siten sosiaalisiin suhteisiin. Lisäksi sosiaalisiin voimavaroihin liittyy lasten lähiyhteisöjen toimijuus eli se, miten lähiyhteisö kannustaa, edistää ja estää lasten osallistumista. Inhimilliset voimavarat puolestaan tarkastelevat ihmisen omia kykyjä, intressejä ja mielenkiinnonkohteita. Inhimillisiä voimavaroja ovat lapsen kognitiiviset ja fyysiset taidot. Inhimillisiin voimavaroihin sisältyvät lapsen taidot vastaanottavat ja sisäistää tietoa sekä se, miten lapsi ymmärtää tilanneensa. (Kiili 2006, 78, 89.)

Materiaaliset voimavarat puolestaan tarkoittavat lasten osallistumisen kannalta merkityksellisiä asioita, joihin kuuluvat erilaiset tilalliset, fyysiset, materiaaliset ja taloudelliset tarpeet. Nämä ovat virallisia ja puolivirallisia osallistumisen kannata mer-

kityksellisiä voimavaroja, joita lapsilla on yhteisesti käytössä osallistumiseen esimerkiksi koulun tietokoneenkäyttö oikeus. Kulttuurinen voimavara tarkastelee lapsen käsitystä itsestään, toisista lapsista ja aikuisista. Kulttuurinen voimavara voidaan käsitellä sisältyvän lisäksi toimintakulttuurin, jossa lapset toimivat. Toisaalta kulttuurisissa voimavaroissa voidaan tarkastella lapsen toimintaa sääteleviä asenteita ja arvoja, jotka määrittävät lapsen osallisuutta erilaisissa yhteisöissä. On hyvä huomioida se, että lapset voivat itse muokata ja uudistaa näitä käsityksiä. Kulttuurinen voimavara käsittää sen, miten ymmärrämme lasten osallistumisen sekä miten lasten osallistumisesta puhutaan. (Kiili 2006, 78, 86-87.)

4 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Tässä luvussa kerron tarkemmin tutkielmani tutkimustehtävästä ja sen tekemisestä. Ensimmäiseksi kuvaan tarkemmin tutkimuskysymykseni, jonka jälkeen esittelen tutkimusmetodini. Tämän jälkeen siirryn kertomaan tutkimusaineistoni hakemisesta ja aineiston poissulku- ja mukaanottokriteereistä. Kerron mahdollisimman tarkasti analysointini erivaiheet. Analysoinnissa hyödynnän sisällönanalyysin kahta erilaista lähestymistapaa; aineistolähtöistä- ja teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Luvun lopussa tuon esille miten olen huomionnut tutkielmassani eettisyyden ja luotettavuuden.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani on laadullinen tutkimus, joka lukeutuu lastensuojelua koskevaan tutkimuskenttään. Tutkielmassani selvitän, miten lasten osallisuutta on tutkittu suomalaisissa yhteiskuntatieteellisissä maisteritutkielmissä. Tutkielmani kokoaa tietoa, millaisin menetelmin maisteritutkielmia on tehty sekä millaisia teoreettisia viitekehäksiä niissä on käytetty. Lisäksi analysoin maisteritutkielmien tulosten perusteella millaisia osallisuuden voimavaroja lapset tarvitsevat ja mitkä voimavarat ovat tärkeimpiä osallisuuden toteutumisessa.

Tutkimuskysymykseni:

1. Miten suomalaisissa yhteiskuntatieteiden maisteritutkielmissä on tarkasteltu lasten osallisuutta lastensuojelussa?
2. Millaiset lasten osallisuuden voimavarat ovat tärkeimpiä yhteiskuntatieteellisten maisteritutkielmien perusteella?

4.2 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus tutkielman tutkimusmetodina

Seuraavaksi kuvaan tarkemmin narratiivista kirjallisuuskatsausta, joka on tutkielmani tutkimusmetodi. Tutkielmaani ei voida pitää puhtaana kirjallisuuskatsauksena, koska analysoitava aineistoni muodostuu ei-vertaisarvioituista maisteritutkielmista. Noudatan tutkielmassani kirjallisuuskatsaukselle asetettuja tieteellisiä kriteereitä ja pyrin kertomaan kaikki aineiston hankinta vaiheet mahdollisimman tarkasti.

Aluksi kerron, mitä kirjallisuuskatsauksella tarkoitetaan ja kuvaan sen ominaispiirteitä. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan tutkimusprosessiani.

Kirjallisuuskatsausta voidaan pitää välineenä, jonka avulla pystytään rakentamaan kokonaiskuvaa aikaisemmin tehdyistä tutkimuksista. Kirjallisuuskatsausta pidetään metodina tai tutkimustekniikkana, jossa tehdään tutkimusta tutkimuksesta. (Salminen 2011, 3–4). Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmenetelmä, joka suoritetaan noudattaen samoja tutkimuksen standardeja kuin kaikissa muissakin tutkimuksissa (Gilbert 2011, 3, 15). Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on testata ja arvioida olemassa olevia teorioita, mutta myös kehittää tieteenalan teoreettista ymmärrystä. Toisaalta tavoitteena on olemassa olevien tutkimusten näkyväksi tekeminen. (Suhonen ym. 2016, 7.)

Salminen (2011, 5) huomauttaa ettei kirjallisuuskatsausta ole määritelty täsmällisesti, vaan kirjallisuuskatsaus terminä on osittain harhaanjohtava. Kirjallisuuskatsauksella ei tarkoiteta tiivistä ja lyhyttä yhteenvetoa ilma asian analysointia tai tutkimuksellista otetta. Siinä tarvitaan arviointia ja kriittistä tutkimusotetta. Tarkoituksena ei ole vain listata aikaisempia tutkimuksia, vaan tarkoituksena on arvioida ja tehdä synteesi aikaisemmista tutkimuksista. Kirjallisuuskatsausta pidetään systemaattisena tutkimusmenetelmänä, joka pohjautuu prosessimaiseen tieteelliseen toimintaan. (Suhonen ym. 2016, 7.)

Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on kuvata aikaisempaa tutkimusta ja sen tutkimuskysymyksen asettelu on yleensä laaja (Suhonen ym. 2016, 9). Hyödynnän tutkielmassani kirjallisuuskatsauksen eri vaiheita, jotka ovat jaettavissa kolmeen osaan. Ensimmäinen vaihe on suunnitteluvaihe, jossa suunnitellaan kirjallisuuskatsauksen tekeminen. Ensimmäisessä vaiheessa mietitään kirjallisuuskatsauksen tarkoitus sekä määritellään tutkimuskysymykset. Toinen vaihe sisältää itse katsauksen tekemisen. Toisen vaiheen aikana tehtävien hakujen avulla etsitään aineisto, analysoidaan se ja tehdään aineiston synteesi. Kolmas vaihe on tulosten raportointi. Raportoinnissa kirjoitetaan kirjallisuuskatsauksen kaikki vaiheet tarkasti. Raportoinnissa on oleellista riittävä tarkkuus, jotta tutkimus olisi toistettavissa sekä lukijalla pitää olla mahdollisuus arvioida katsauksen luotettavuutta raportin perusteella. (Niela-Vilen & Hamari 2016. 24, 32-33.)

4.3 Tutkielman aineiston keruu ja tutkielman toteutus

Aineiston hankinnan ensimmäisessä vaiheessa tutustuin Suomen yliopistojen tietokantoihin, joihin on kerättyä maisteritutkielmat. Yhteiskuntatieteellisiä tiedekuntia on Suomessa kuusi (Lapin-, Turun-, Itä-Suomen-, Jyväskylän-, Tampereen ja

Helsingin yliopistot). Jokaisella yliopistolla on omat tietokannat, joihin ne keräävät valmistuneet maisteritutkielmat.

Jyväskylän yliopiston on käytössä julkaisuarkisto JYX, joka julkaisee, tallentaa ja jakaa yliopiston julkaisuja ja niihin liittyviä informaatioita. Lapin yliopistossa on käytössä sähköinen julkaisuarkisto Lauda, joka sisältää Lapin yliopistossa tuotettuja opinnäytetöitä ja kirjoja. Turun yliopisto hyödyntää julkaisuarkisto UTUPud:ia, josta löytyy yliopistossa julkaistut väitöskirjat, lisensointityöt sekä maisteritutkielmat. Itä-Suomen yliopistossa on käytössä UEF EREPOSITORY, jossa on yliopiston avoimet aineistojulkaisut aina opinnäytetöistä sarjajulkaisuihin. Tampereen yliopisto puolestaan käyttää Trepo-julkaisuarkistoa, jossa julkaistaan yliopiston avoimia julkaisuja sekä opinnäytteiden metatietoa sekä arkistoidaan sähköisesti kaikki yliopiston opinnäytteet. Helsingin yliopisto hyödyntää sähköistä julkaisuarkistoa Helda. Käytän jatkossa kunkin yliopiston nimeä, joka selkeyttää mistä yliopistosta kirjoitan.

Ensimmäisen koehaun tein hakusanalla ”lapsen osallisuus” 12.5.2021. Tässä kohtaa en tehnyt isompaa rajausta haulle, joten hakutuloksissa on mukana kaikki maisteritutkielmat, väitöskirjat, lisensointityöt ja muut kyseisen yliopiston tallentamat julkaisut. Seuraavaan taulukkoon olen koonnut hakutulokset. Tulokset osoittavat lapsen osallisuuden olevan suosittu tutkimuskohde yliopistoissa.

TAULUKKO 1 Haut yliopistojen sähköisestä tietokannoista, käytetyt hakusanat ja löydetyn aineiston lukumäärä 12.5.2021

Haku-kohde	Itä-Suomen yliopisto	Jyväskylän yliopisto	Tampereen yliopisto	Turun yliopisto	Helsingin yliopisto	Lapin yliopisto
Lapsen osallisuus	192	1942	1336	403	803	544

Ensimmäisen koehaun jälkeen tein lisää koehakuja ja rajasin hakukriteereitä. Haaste rajauksille tuli siitä, että yliopistoissa sähköiset hakujärjestelmät olivat hieman erilaiset. Aluksi käytin hakusanaa ”lapsen osallisuus”, mutta havaitsin sen jättävän pois tutkielmani kannalta varteenotettavia tuloksia. Päädyin käyttämään hakusanaa ”osallisuus”, jonka kautta sain kattavammin osumia hakukoneista. Ensimmäiset haut tein ajalla 13-16.5.2021. Tällöin rajasin haut koskemaan asiaana ”osallisuus”, rajasin aineiston koskemaan pro-gradututkielmia ja tarkastelin aikaväliä 2011-2021. Etsin pelkästään sosiaalityön maisteritutkielmia, joissa aineisto on hankittu lapsilta. Tässä hakuvaiheessa kiinnitin huomiota tutkielmien tiivistelmään. Tällöin sain aineistooni ainoastaan 8 maisteritutkielmaa, kun kaikki valitut yliopistot oli käyty läpi. Päätin tehdä uudet haut ja ottaa mukaan aineistoon tutkielmat, joissa aineisto on kerätty

sekä lapsilta, että aikuisilta. Keskityn kuitenkin tutkielmassani tarkastelemaan lapsilta kerättyyn osuuteen. Päädyin myös laajentamaan aikaväliä, jotta saisin kattavamman aineiston tutkielmaani. Seuraavaksi kerron tarkemmin aineistoni mukaanotto- ja poissulkukriteereistäni. Kerron, kuinka tein seuraavat haut ja sain lopullisen aineiston tutkielmaani.

4.3.1 Aineiston mukaanotto- ja poissulkukriteerit

Kirjallisuuskatsauksen toinen vaihe sisältää aineistohaun. Tutkimuksen kannalta on tärkeää, että hakuprosessia ja tutkimuksia valittaessa, mietitään millaisilla asetelmilla tehdyt tutkimukset vastaavat parhaiten tutkimuskysymyksiin. Haussa on tarkoitus tunnistaa ja löytää kaikki materiaali, joka vastaa tutkimuskysymykseen. Hakustrategiaan kuuluvat mukaanotto- ja poissulkukriteereiden muodostaminen, koska perustellut ja kattavat kriteerit helpottavat relevantin aineiston tunnistamista ja vähentävät virheellisen katsauksen teon mahdollisuutta. (Niela-Vilén ym. 2016, 23, 25.)

Aineiston mukaanotto- ja poissulkukriteerit:

- Aineisto vastaa tutkimuskysymyksiin
- Aineisto on saatavilla e-aineistona eli verkosta saatavilla oleva aineisto
- Aineistona yhteiskuntatieteiden maisteritutkielmat
- Valitut tutkielmat ovat julkaistu aikavälillä 2007–2021
- Kirjallisuuskatsauksia ei mukaan
- Tutkielmia, joissa on ensisijaisesti tutkittu lasten osallisuutta sosiaalityössä, joko lapsia haastatteleamalla tai muita lapsia osallistavia menetelmiä hyödyntäen
- Tutkielmia, joiden aineisto on kerätty alle 18-vuotiailta
- Tutkielmia, joissa aineisto on kerätty pelkästään työntekijöiltä tai vanhemmilta/muilta aikuisilta ei otetta mukaan

Tutkielmani aineistoa voidaan kuvata toissijaiseksi aineistoksi, koska hyödynnän tutkielmassani valmiiksi olemassa olevaa aineistoa. Tietokannoiksi olen valinnut Suomen yliopistojen opinnäytteiden tietokannat, koska aineistona on yhteiskuntatieteiden maisteritutkielmat. Lisäksi olen rajannut aineiston koskemaan suomalaista perhesosiaalityötä koskevia tutkielmia, joissa tutkimusaineisto on kerätty alle 18-vuotiailta. Huomion arvoista on se, että olen määritellyt mukaanottokriteereiksi e-aineistona saatavat maisteritutkielmat. Niela-Vilén ym. (2016, 26) huomauttavat ettei aineiston saatavuus voi olla määrittämässä kirjallisuuskatsauksen mukaanotto- tai sulkukriteereitä, koska se saattaa aiheuttaa ongelmia katsauksen luotettavuudessa. Olen kuitenkin joutunut tekemään tämän rajauksen käytännön syistä, koska yliopistojen kirjastoissa käyminen ei onnistu välimatkojen takia.

4.3.2 Aineiston hankinta

Tutkimuskysymykset olivat taustalla, kun mietin aineiston hankinnan hakusanoja. Jotta sain mahdollisimman laajasti selville osallisuuteen liittyvät maisteritutkielmat, päädyin käyttämään hakusanana avainsana ”osallisuus”. Rajasin aineiston etsinnän koskemaan pro gradu tutkielmia sekä sosiaalityötä. Koko aineiston hankinnan olen pyrkinyt johdonmukaisuuteen. Seuraavaksi kuvaan tarkasti aineiston hankinnan vaiheet, joka lisää tutkielmani luotettavuutta.

Aluksi olin ajatellut laittavani poissulkukriteeriksi viimeisen kymmenen vuoden aikana tehdyt maisteritutkielmat. Huomasin, kuitenkin pian, että kyseinen rajausta olisi ollut liian tiukka ja se olisi jättänyt useita tutkielmia aineistoni ulkopuolelle. Päädyin lopulta ottamaan mukaan vuosien 2007-2021 aikana julkaistut maisteritutkielmat.

Tein haut aikavälillä 28-30.5.2021. Seuraavaan taulukkoon olen koontanut hakutulokset. Ensimmäinen vaihe oli, että kävin hakutulokset otsikko tasolla lävitse. Jos otsikko antoi kuvan, että tutkielma vastaa tutkimuskysymyksiini, pääsi se jatkokon. Seuraavaksi luin jatkokon päässeiden tutkielmien tiivistelmät. Jos tiivistelmä vaikutti sopivalta tutkielmani aineistoksi, pääse se jatkon. Viimeinen vaihe oli se, että luin maisteritutkielmat lävitse ja arvioin vastaako tutkielman aineisto tutkimuskysymykseeni. Yksi sisäänottokriteeri oli se, että tutkielmien aineisto oli kerätty lapsilta.

TAULUKKO 2 Hakutulokset ja erivaiheet

Hakukohde & rajaukset	Hakusana: osallisuus; Rajaus; sosiaalityö	Otsikon perusteella jatkokon	Tiivistelmän perusteella jatkokon (*) merkitty ei e-aineistona löytyvät tutkielmat	Lopulliseen aineistoon
Jyväskylän yliopisto	59	18	8 (1)	3
Turun yliopisto	6	1	1	1
Helsingin yliopisto	29	7	3 (2)	0
Itä-Suomen yliopisto	35	9 (4)	2	1
Tampereen yliopisto	77	17	8	7
Lapin yliopisto	33	12	6 (2)	2

Yhteensä: 14

Yksi sisäänottokriteerini oli se, että aineisto piti olla e-aineistona saatavilla., joka osoittautui aineiston hankinnan kannalta haasteeksi. Itä-Suomen yliopistossa oli huomattava määrä aineistoja, joita ei ollut saatavilla e-aineistona. Heillä ei ollut saatavilla

edes lopputöiden tiivistelmää e-aineistona. Tämä oli tutkielmani kannalta harmillinen takaisku, koska otsikkojen perusteella sopivaa aineistoa olisi ollut ainakin neljä. Helsingin yliopiston kohdalla hakutuloksia oli 29. Helsingin yliopistossa oli paljon aineistoa, joita ei ollut e-aineistona saatavilla. Tämä oli tutkielmani kannalta ikävä seikka, koska e-aineiston puuttumisen takia, ei Helsingin yliopistosta tullut aineistooni yhtään maisteritutkielmaa.

4.4 Mukaan otetun aineiston esittely

Aineistoni muodostuu viimeisen neljäntoista vuoden (2007-2021) aikaisista maisteri tutkielmista, joissa on selvitetty lasten osallisuutta ja jonka aineisto on kerätty lapsilta. Seuraavaan taulukkoon olen koonnut aineistoni maisteritutkielmat, vuosiluvut sekä yliopiston, johon tutkielma on tehty. Olen taulukkoon merkinnyt, jos aineisto on kerätty sekä aikuisilta että lapsilta.

TAULUKKO 3 Tutkielman aineiston esittely

TEKIJÄ & VUOSI	TUTKIELMAN NIMI	OPPILAITOS
Raappana, Tarja. 2014	Pääsee arjesta eroon rentoutumalla - Kainuulaisten poikien kokemuksia lastensuojelun tukihenkilötoiminnasta.	Lapin yliopisto
Puhakka, Jenni. 2018	Lapsen osallisuus perhetyön arjessa.	Lapin yliopisto
Makkonen, Minna. 2013	Asiakasosallisuuden lisääminen lastensuojelun asiakaskirjausten avulla -Asiakaiden kokemuksia lastensuojelutyöstä. <i>-Aineisto kerätty lapsilta ja aikuisilta</i>	Jyväskylän yliopisto
West-Rannanpää, Janika. 2016	Nuorten näkemyksiä osallisuudestaan lastensuojelussa.	Itä-Suomen Yliopisto
Weidner, Astrid. 2019	Lasten osallisuus lastensuojelun avohuollossa: Lasten ja sosiaalityöntekijän kahdenkeskiset tapaamiset lasten kokemana.	Jyväskylän yliopisto
Jokela, Riikka. 2013	Kuullaan, mutta kuunnellaanko? huostaanotetun ja sijoitetun lasten kokemuksia osallisuudesta lastensuojelun asiakkuudessaan.	Jyväskylän yliopisto
Pesonen, Jari-Pekka. 2020	Sosiaalityöntekijöiden ja sijaishuollossa olevien lasten kokemuksia videopuheluiden käytöstä.	Turun yliopisto

	<i>-Aineisto kerätty lapsilta ja aikuisilta</i>	
Hotari, Kaisa-Elina. 2007	Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana.	Tampere yliopisto
Korpela, Annaleena. 2015	"Toista ei pysty arvioimaan, ellei sitä oikeesti mee kysymään siltä" -Lastensuojelun avohuollon asiakkaan olevien lasten ja vanhempien sekä sosiaalityöntekijöiden merkityksellisen tiedon paikantuminen. <i>-Aineisto kerätty lapsilta ja aikuisilta</i>	Tampereen yliopisto
Tulisalo, Tellervo. 2021	Suostumus ja osallisuus avohuollon sijoituksessa nuorten kokemana	Tampere yliopisto
Hurtia, Paula. 2008	Lapsi oman elämänsä asiantuntijana lastensuojelun alku- ja tilanne arviossa. <i>-Aineisto kerätty lapsilta ja aikuisilta</i>	Tampereen yliopisto
Kangas, Marja. 2007	"No ne ossaa mua auttaa" - erityistä tukea tarvitsevan lapsen kokemukset lastensuojelusta.	Tampereen yliopisto
Laihio, Jenni. 2013	Nuorten kokemus osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksessa.	Tampereen yliopisto
Sillanpää, Minna. 2016	Lapsen osallisuus vanhemman päihdeongelmasta kuntoutumisessa -lapsen kertomana. <i>-Aineisto kerätty lapsilta ja aikuisilta</i>	Tampereen yliopisto

Seitsemän maisteritutkielmaa on Tampereen yliopistosta, kolme Jyväskylän yliopistosta, kaksi Lapin yliopistosta ja yksi Itä-Suomen ja Turun yliopistosta. Koska yksi sisäänottokriteerini oli se, että aineisto oli löydettävä e-aineistona, karsi se Helsingin yliopiston muuten kriteerit täyttävät maisteritutkielmat pois.

4.5 Aineiston analyysin vaiheet

Aineiston löytymisen jälkeen perehdyin aineistooni. Luin aineiston läpi useaan kertaan. Merkitsin taulukkoon (liite1) ensimmäiseen tutkimuskysymyksen keskeiset asiat. Aineiston lukemista ohjasi ajastus siitä, kuinka maisteritutkielmissa on käsitelty lasten osallisuutta ja miten tätä osallisuutta on kartoitettu ja millaisin menetelmin analyysi on tehty. Toisessa vaiheessa keskityin lukemaan aineistoni siten, että etsin aineistosta lasten osallisuuden voimavaroihin liittyviä asioita.

Aineistoni analysoinnissa olen käyttänyt sisällönanalyysiä. Hyödynnän sekä aineistolähtöistä että teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on itsestään yksi laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmistä, jossa analysoidaan dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysissä analyysi etenee tulkinnan ja päättelyn kautta kohti käsitteellisempää tulkintaa tutkittavasta ilmiöstä. Tavoitteena on saada tiivistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä ja tiivistää tutkimus aineisto selkeään ja kompaktiin muotoon hukkaamatta tutkimusaineiston tietoa. Aineiston käsitteilyssä looginen päättely ja tulkinta ovat avainasemassa. Olennaista on se, että tutkimusaineistossa erotetaan niin samankaltaisuudet kuin eroavaisuudet. Käytännössä tämä tapahtuu niin, että aineisto puretaan osiin. Tämän jälkeen aineisto käsitteellistetään, jonka jälkeen aineisto kootaan uudestaan johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi ym. 2018, 107-18, 117, 122-127; Latvala ym. 2003, 23.)

Tutkielmani ensimmäisen tutkimuskysymyksen analysoinnissa hyödynsin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sen ansioista pystyin kokoamaan tietoa, millaisin menetelmin lapsen osallisuutta on tarkasteltavissa maisteritutkielmissa hyödynnetty ja mitkä teoreettiset viitekehykset ovat tutkielmissa yleisempiä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tarkastellaan kommunikaatiota "todellisuuden kuvana". Aineistolähtöisen sisällönanalyysissä pyritään luomaan aineistosta teoreettinen kokonaisuus, jossa tutkimuksen metodologiset sitoumukset ohjaavat analyysiä. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla analysoidaan tekstimuotoisia aineistoja järjestelmällisesti ja objektiivisesti, jotta saadaan tiivis kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi ym. 2018, 54, 103, 108.). Tein jokaisesta maisteritutkielmasta tiivistelmän, jossa pelkistin tutkielman keskeisemmät asiat (Liite1).

Toinen tutkimuskysymykseni tarkastelee lasten osallisuuden voimavaroja. Tätä tutkimuskysymystä analysoin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Tuomen ym. (2018, 133) mukaan teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä alaluokat synnytetään aineistolähtöisesti, mutta yläluokat tuodaan valmiina. Tämä tarkoittaa sitä, että analyysi alkaa aineiston ehdoilla, mutta analyysin edetessä teoria otetaan mukaan aineistoa yhdistäväksi asiaksi. Tällöin teoreettiset käsitteet ohjaavat analyysia, mutta ne eivät suoraan pohjaudu teoriaan. Analyysissä on siten tunnistettava aikaisemman tiedon vaikutus. (Tuomi ym. 2018, 133.) Aineiston analysointia on ohjannut Kiilin (2006) ajatus voimavarojen jaottelusta. Käytän tätä jaottelua hyväkseni ryhmitellessäni aineistoani ja se toimi analysoinnin apuna ja ohjasi analysointia, mutta analyysi ei pohjaa täysin Kiilin (2006) voimavara jaotteluun.

Käytännössä etenin aineistoni analysoinnissa seuraavanlaisesti. Luin aineiston useampaan kertaan lävitse ja kirjoitin Word-tiedostoon muistiin merkityksellisiä alkuperäisilmauksia aineistostani. Analysointi eteni vaiheittain pelkistämisen, rytmittelyn ja abstrahoinnin mukaisesti. Alkuperäisilmauksista työstin pelkistettyjä ilmaisuja ja

kirjoitin ne taulukkoon alkuperäisilmauksien viereen. Pelkistämisen jälkeen muodostin aineiston pohjalta alaluokat, jotka yhdistyivät voimavarojen jäsentelyyn. Abstrahoinnissa jaoin aineiston sosiaalisiin, inhimillisiin, materiaalsiin ja kulttuurisiin voimavaroihin. Sosiaalisen voimavaran alle Kiilin (2006) mukaan kuuluu vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät osallisuuden mahdollistajat ja estäjät. Sosiaalisen voimavarojen alle löysin paljon vuorovaikutukseen liittyviä asioita. Tämän takia teemaksi tuli *vuorovaikutus osallisuuden sosiaalisena voimavarana*.

Inhimilliset voimavarat sisältävät Kiilin (2006) mukaan lapsen kyvyt ja intressit. Tähän sisältyy myös kognitiiviset ja fyysiset taidot. Tähän löysin asioita, joissa lapset määrittivät omia taitojaan olla osallisena. Nimesin tämän teeman; *lapsen taidot inhimillisenä voimavarana*. Materiaaliset voimavarat käsittävät osallistumisen kannalta merkitykselliset asiat kuten fyysiset tilat, taloudelliset- ja materiaaliset tarpeet. (kts. Kiili 2006.) Nimesin tämän voimavaran tilalliseksi voimavaraksi, koska aineistossa nousi useita asioita, jotka liittyivät sosiaalityön työkäytäntöihin. Teeman nimeksi tuli *sosiaalityön käytännöt tilallisena voimavarana*. Kulttuurinen voimavara tarkoittaa sitä, miten lapsi määrittelee itseään ja toisiaan. Kulttuurisen voimavara käsitteen alle aineistosta liitin kohdat, jossa lapset kuvaavat itseään osallistujana. Tämän teeman nimesin *voimavarana lapsen käsitys itsestään*. Seuraavassa taulukossa on esimerkki pelkistämisestä muodostetut alaluokat ja niistä yhdistetyt pääluokat.

TAULUKKO 4 Esimerkki aineiston pelkistämiprosessista

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu	Alateema	Yläteema
Nuoret kertovat, että pakottaminen esiintyy painostamisena palavereihin.	Painostaminen palavereihin	Palaveri käytännöt	Sosiaalityön käytännöt tilallisena voimavarana
Nuoret kokevat isot palaverit ahdistavina eivätkä koe hyötyvän pakotetusta osallistumisesta	Isot palaverit ahdistavat		
Lapset kertovat juttelleensa video puheluissa arkisista asioista ja sellaisia aiheita, jotka sattuvat tulemaan keskusteluun, kuten kuulumisia.	Teknologian hyödyntäminen	Työtavat	

Lapsilla oli kokemus, että heidän sanomisellaan on arvoa ja se tärkeää	Lasten sanomiset tärkeitä	Arvostus	Vuorovaikutus osallisuuden sosiaalisena voimavarana
Nuoret kokevat keskustelun ja kuuntelun olennaisena osana hyvää vuorovaikutusta. Aikuisilta odotetaan kykyä kuunnella ja ymmärtää lasta, myös silloin kun nuorella on paha olla.	Keskustelu ja kuuntelu tärkeää, jotta aikuiset ymmärtäisivät lasta	Keskustelu ja kuuntelu	

4.6 Tutkielman eettiset kysymykset

Sosiaalialan tutkimuksissa on pohdittava tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta. Tutkijalta vaaditaan huolellisuutta tutkimusasetelman laadintaan ja tekemiseen sekä raportointiin. (Tuomi ym. 2012, 127, 140-141.) Jotta tutkimus olisi eettisesti hyvä tutkimus, vaatii se sitä, että koko tutkimuksen teon noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 23). Tutkimus eettinen neuvottelukunta (2019) on koonnut tutkijoille yleiset eettiset periaatteet, joita tulee tutkimuksia tehdessä noudattaa. Erityisesti nämä periaatteet koskevat ihmiseen kohdistuvia tutkimuksia. Yleiset eettiset periaatteet jaetaan kolmeen osaan, joista ensimmäinen on tutkijan kunnioitus tutkimukseen osallistuvien itsemääräämisoikeutta ja ihmisarvoa kohtaan. Tutkijan tulee kunnioittaa aineetonta ja aineellista kulttuuriperintöä ja luonnon monimuotoisuutta. Näiden lisäksi tutkimus tulee toteuttaa niin ettei siitä ole haittaa tutkimukseen osallistuville tai muille ihmisille. (Tutkimuseettinen lautakunta 2019, 7.)

Olen noudattanut tutkielmani teossa yleisiä eettisiä periaatteita, vaikka tutkielmani on kirjallisuuskatsaus. Kirjallisuuskatsaus on luonteeltaan teoreettinen ja siihen ei liity uuden empiirisen aineiston keräämistä. Tämän takia tutkimuslupaa ei ollut tarpeen hankkia, eikä tehdä eettistä ennakoarviointia. Aineistoni säilyttämiselle ei myöskään ole erityisiä vaatimuksia, koska aineistoni muodostuu aiemmin julkaistuista maisteri tutkielmista, jotka ovat vapaasti saatavilla yliopistojen tietokannoista.

Kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta arvioimisessa kiinnitetään huomiota siihen, miten tutkimuskysymykseen on saatu vastattua ja kuinka läpinäkyvästi katsauksen raportti on kirjoitettu (Niela-Vilén ym. 2016, 24-25, 32). Kirjallisuuskatsauksessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota kunnia antamisesta alkuperäiselle tutkijalle ja

plagiointia vältetään. Plagiointi on hyvien tieteellisten käytänteiden vastaista (Hirsjärvi ym. 2010, 122). Tämän takia olen merkinnyt huolellisesti viitaukset ja tulkinnut kirjoitettua tekstiyhteydessään. Näin olen pyrkinyt välttämään irrallisten lauseiden ylitulkitsemissa. Olen raportissa dokumentoinut tutkielmani eri vaiheet tarkasti sekä perustellut tekemäni valinnat. Näin lukija voi arvioida paitsi tutkielmani luotettavuutta, mutta myös puolueettomuuttani tutkijana.

On hyvä huomioida se, että tutkielmassa tulkitsen toisten tutkijoiden tekemiä tutkimuksia. Tutkielmani aineisto ei muodostu vertaisarvioituista aineistosta, koska aineistona on sosiaalityön maisteritutkielmat. Tätä voidaan pitää tutkielmani kannalta luotettavuutta heikentävänä asiana. Toisaalta on hyvä huomioida se, että valmiit aineistot vain harvoin soveltuvat sellaisenaan omaan tutkimuksen käyttöön. (Hirsjärvi ym. 2010, 186).

Tutkimustuloksia ei saa yleistää kriittikittömästi tai tutkimustuloksia ei saa seipittää tai silotella (Hirsjärvi ym. 2012, 26). Olen koko tutkimusprosessin ajan tarkastellut tutkimusaineistoani kriittisesti ja pyrkinyt tuomaan esille eri vaiheet, miten olen tutkimustuloksiini päätenyt. Tarkoituksena ei ole tehdä yleistyksiä aineistosta, vaan koota niitä asioita ja teemoja, joita aineistossa tulee esille. Tämän lisäksi teorian ja aineiston vuoropuhelun avulla tulee esille, ettei omat näkemykseni asioissa näyttäydy analyysissä ja tulkinnassa.

Mielenkiintoni on ollut pitkään lasten osallisuudessa ja erityisesti siinä, kuinka lasten osallisuus näkyy ja toteutuu lastensuojelussa. Tutkijan jokainen ratkaisu tutkimusta tehdessä vaikuttaa tutkimuksen lopputulokseen. Jokainen tutkimus on tämän takia erilainen. Olen tehnyt tutkielmani niin, että se nojaa aikaisempiin tutkimuksiin ja teorian tietoon. Näin olen pyrkinyt huolehtimaan tutkielmani objektiivisuuden toteutumisesta.

5 TUTKIELMAN TULOKSET

Tässä luvussa kuvaan tutkielmani tuloksia. Olen rakentanut luvun siten, että olen ryhmitellyt kappaleen alaotsikot tutkimuskysymyksiä mukaillen. Ensimmäiseksi vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen eli miten suomalaisissa maisteritutkielmissä on tarkasteltu lasten osallisuutta lastensuojelussa. Esittelen aineistossa käytetyt tutkimusmenetelmät ja painopisteet. Tarkastelen, millaisia viitekehysistä käsin lasten osallisuutta on maisteritutkielmissä käsitelty. Toinen tutkimuskysymykseni on: millaiset lasten osallisuuden voimavarat ovat tärkeimpiä yhteiskuntatieteellisten maisteritutkielmien perusteella. Toisen tutkimuskysymysten tulosten esittely rakentuu neljän voimavara ulottuvuuksia mukaillen, joiden alle olen jaotellut aineistossa nousevia asioita.

5.1 Lasten osallisuus tutkimuskohteena

5.1.1 Maisteritutkielmien painopisteet ja tutkimusmenetelmät

Vuosien välillä tapahtui isoja lainsäädännöllisiä uudistuksia. Vuoden 2007 lastensuojelulain (LSL 417/2007) uudistuksen sekä vuoden 2014 sosiaalihuoltolain (SHL 1301/2014) uudistuksen tavoitteena oli lasten osallisuuden vahvistaminen. Sosiaalihuoltolain (SHL 1310/2014) uudistus vahvisti entisestään osallisuuden merkitystä ja lapsen ja nuoren mielipiteen selvittämistä sekä lastensuojelulain (LSL 417/2007) uudistuksen ytimessä on lasten osallisuus koko lastensuojelunprosessin ajan. Lainsäädännölliset muutokset erottuivat aineistossani, kun katsoin, miten maisteritutkielmien tekovuodet jakautuivat. Eniten tutkielmia on vuodelta 2013, yhteensä kolme maisteri tutkielmaa. Mielenkiintoisen näkökulman aineisto antaa, kun aineisto jaetaan pidemmälle aikavälille. Tällöin havaitsemme, että vuosien 2013-2016 aikana on tehty seitsemän tutkielmaa, vuosien 2018-2021 neljä ja vuosien 2007-2008 kolme.

TAULUKKO 5 Aineiston jakautuminen vuosilukujen välillä

Vuosiluku	Maisteritutkielmien lukumäärä
2007-2008	3
2013-2016	7
2018-2021	4

Tutkimusaineistoni tutkielmissa painopiste on lastensuojelun avohuollossa. Lastensuojelun avohuoltoon liittyviä tutkielmia on yhteensä 10 (Weidner, 2019; Korpela, 2015; Makkonen, 2013; West-Rannanpää, 2016; Hotari, 2007; Hurttia, 2008; Puhakka, 2018; Sillanpää, 2016; Raappana, 2014; Tulisalo, 2021). Kun puolestaan sijaishuoltoon liittyviä tutkielmia on neljä (Jokela, 2013; Laihia 2013; Kangas, 2007; Pesonen, 2020). Tein karkean jaon avohuoltoon ja sijaishuoltoon. Avohuollon lastensuojeluun sisällytin lastensuojelun avoimeen dokumentointiin, työmenetelmiin sekä avohuollon sijoitukseen liittyvät tutkielmat. Lisäksi Hurttian (2008) tutkielman sijoittuu lastensuojelun alku- ja tilanearvioon, jonka takia sijoitan tutkielman lastensuojelun avohuoltoon.

Sijaishuoltoon liittyvissä tutkielmissa on tarkasteltu, kuinka lapsen osallisuus näyttäytyy lastensuojelun sijaishuollon asiakkuudessa, kuinka nuoret ovat kokeneet osallisuutensa kiireellisen sijoituksen aikana ja kuinka erityistä tukevat lapset kokevat saamansa avun sijaishuollossa. Lisäksi yhdessä tutkielmassa on selvitetty, kuinka sijaishuollossa olevat lapset ovat kokeneet osallisuutensa sosiaalityöntekijän yhteydenotot, kun ne on tapahtunut videopuheluna (kts. Pesonen, 2020).

Koska aineistoni muodostui aikaisemmista maisteritutkielmista, en rajannut aineistoani tiettyyn ikäryhmään. Tein sisäänottorajauksen niin, että sisäänottoehtona oli se, että maisteritutkielman aineisto piti olla kerätty alle 18-vuotiailta. Maisteritutkielmien aineistot on suurimmaksi osaksi (9/14) kerätty nuorilta 12-17 vuotiailta. Tällaisia tutkielmia on yhteensä yhdeksän. Esimerkiksi Jokelan (2013) maisteritutkielman aineisto on kerätty 12-17 vuotiailta nuorilta, kun taas Laihion (2013) aineisto on kerätty 14-15 vuotiailta. Osasta tutkielmista (5/14) aineisto on kerätty hyvin laajalla ikähaitarilla. Hyvänä esimerkkinä on Weidner (2019), jonka tutkielmassa lasten iät ovat 9-17 vuotiaita. Aineistoa on kerätty myös pienimmiltä lapsilta. Esimerkiksi Hurttian (2008) tutkielmassa aineisto on kerätty 6-17 vuotiailta. Hänen tutkielmansa on ainoa, jossa aineisto on kerätty alle kouluikäisiltä.

Tutkimustulosten perusteella sosiaalityön lasten osallisuuteen liittyvä tutkimus nojaa kvalitatiiviseen tutkimusperinteeseen. Aineistossani suurin osa (13/14) on hyödyntänyt kvalitatiivista tutkimusmenetelmää, josta teemahaastattelu on vahvasti edustettuna lasten osallisuutta tutkittaessa. Teemahaastattelua on käytetty kymmenessä maisteritutkielmassa. Teemahaastattelu on yleinen tutkimusmenetelmä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, koska se sopii hyvin moniin kvalitatiivisen tutkimuksen edellytyksiin. Usein teemahaastattelu määritellään avoimen- ja lomakehaastattelun välimuodoksi. Teemahaastattelun ominaisuus on se, että teema on pohdittu etukäteen, mutta kysymysten tarkka järjestys ja muoto puuttuvat. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara ym. 2010, 208.)

Teemahaastattelu ei ollut ainoa keino hankkia lapsilta tietoa omasta osallisuudesta, vaan ryhmäkeskustelu (2/14), kyselylomake (1/14) ja palautekysely (1/14)

ovat aineistonkeruu tapoina. Kyselytutkimuksen etuna pidetään sen tehokkuutta. Ensinnäkin kyselylomake voidaan lähettää useille ihmisille. Toiseksi, jos kysely on huolellisesti suunniteltu, on sen tallentaminen ja analysoiminen helppoa ja nopeaa. (Hirsijärvi ym. 2010, 195.) Hurttia (2008, 59) huomauttaa maisteritutkielmassaan, että palautelomakkeen rakentaminen lapsille ymmärrettäväksi oli ollut haastava tehtävä. Haasteen hänelle toi se, miten lomakkeesta sai tehtyä selkeän, loogisesti etenevän sekä sopivan mittaisen. Hirsijärvi ym. (2010, 202) mukaan kyselylomakkeiden tekemistä voidaan pitää omana taiteen lajina. Tämä korostuu erityisesti, kun lomaketta tehdään lapsille. Ryhmäkesustelua puolestaan pidetään tehokkaana tapana kerätä tietoa useammalta ihmiseltä samaan aikaan. Se on hyvin käyttökelpoinen, kun voidaan ennakoita haastateltavien jännittävän haastattelua. (Hirsijärvi ym. 2010, 205.)

Ainostaan Makkonen (2013) on maisteritutkielmassaan hyödyntänyt sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista menetelmää. Hänen tutkimusaineistonsa sisältää asiakaspalautekyselylomakkeita, jotka on kerätty lastensuojelun asiakasperheiden vanhemmilta ja asiakkaana olevilta yli 15-vuotiailta nuorilta. Kyselyjä on lähetetty 280, joista palautui 54 kappaletta, näistä nuorten osuus on 18 % eli 13 nuorta. Kyselylomake on laadittu niin, että se sisälsi avoimia kysymyksiä ja asteikollisia strukturoituja kysymyksiä. Strukturoitujen kysymysten analysoinnissa käytettiin t- ja u-testiä. Näiden testien avulla vastattiin asiakaskirjauksia saaneiden ja ei-saaneiden asiakkaiden eroa osallisuuden kokemuksesta. Avoimet kysymykset analysointiin puolestaan hyödyntäen sisällönanalyysiä. Lisäksi analysoinnissa oli käytettävissä aikaisempien vuosien kyselytutkimusten tulokset. (Emt.)

Aineistojen koot ovat pieniä. Tutkielmat, joissa on aineisto kerätty haastattelemalla, on osallistujia määrä 2-7 haastateltava, keskimäärin 6-7 lasta. Pienin aineisto on Pesosen (2020) tutkielmassa. Hän on haastatellut vain kahta lasta. Aineistot on kerätty pienillä otoksilla, joka on selitettävissä sillä, että kyseessä on maisteritutkielmat. Toisaalta maisteritutkielmat ovat kvalitatiivisia tutkimuksia, joissa aineisto voi olla yksi tapaus tai yhden henkilön haastattelu. Tämä johtuu siitä, ettei kvalitatiivisessa tutkimuksessa ole tarkoituksena etsiä tilastollisia säännönmukaisuuksia tai etsiä keskimääräisiä yhteyksiä. (Hirsijärvi ym. 2010, 181.) Kaikista laajimman aineiston on kerännyt Hurttia (2008). Hän on tutkinut lasten oikeudellista osallisuutta lastensuojelun alku- ja tilannearviossa palautelomakkeen avulla. Palautelomakkeeseen vastasi 29 lasta. Korpela (2015) ja Hotari (2007) ovat hyödyntäneet tutkielmissaan ryhmäkesustelua. Heidän aineistonsa erosivat toisistaan osallistujia määrässä suuresti. Korpelan (2015) tutkielmaan osallistui kolme nuorta ja Hotarin (2007) 11 nuorta.

Lasten asema kaikissa tutkielmissa on se, että heiltä kerättiin tietoa. He eivät itse ole voineet vaikuttaa siihen, miten tietoja kerättiin tai mitä tutkija kysyi. Lapsilla on ollut vain vähän tai ei ollenkaan mahdollisuutta vaikuttaa tutkielmien tekoon tai tut-

kielman metodologisiin valintoihin. Canosa ym. (2018) mukaan lasten aktiivinen mukaan ottaminen tutkimukseen tuottaa tietoa, jota ei synny perinteisimmillä tutkimusmenetelmillä. Toisaalta lasten mukaan ottaminen tutkimusprosessiin lisää tutkijoiden eettistä vastuuta. Tämä puolestaan vaatii tutkijoilta reflektiivistä ja huolellista harkintaa koko tutkimusprosessissa. Reflektiivisyydellä viitataan tutkijan kykyyn ajatella ja pohtia osallistujan ja tukijan asemaa ja suhteita, joka muodostuu näiden kahden välillä sekä sitä, miten tämä voi vaikuttaa tuotettuun tietoon. (Emt.)

Wedner (2019) on aineiston hankinnassa hyödyntänyt osallistuvaa ja toiminnallista menetelmää. Hän on käyttänyt kysymyskortteja, jotka oli jaoteltu kolmeen piinon, joista jokaisella oli oma teema. Lapset saivat tutkimuksessa itse valita mistä piinosta kortin nostavat. Myös Hotari (2007) on haastatteluaineiston hankinnassa hyödyntänyt osallistuvaa menetelmää, koska hän on käyttänyt kuvakortteja lasten kanssa muodostaessaan kehyskertomusta. Kuvakorteissa oli erilaisia kasvoilmeitä ja niiden avulla lapset rakensivat kertomuksen, jonka päähenkilö oli yksi lapsi.

Lasten halukuutta osallistua tutkimukseen kunnioitettiin kaikissa maisteritutkielmissa. Esimerkiksi Wednerin (2019) tutkimuksessa oli tarkoitus tavata lapsia kaksi kertaa. Kaksi lasta ei halunneet toista haastattelua, joten lapsia ei siihen pakotettu. Aineistossa huomioitiin ainoastaan heidän ensimmäinen haastattelu. Kun taas Sillanpään (2016) tutkielmassa lapset saivat valita missä haastattelut pidetään. Sillanpää (2016) kuvaa, että haastattelut oli pidetty kotona, jossa lapset saivat itse valita missä huoneessa haastattelut suoritetaan. Yksi haastateltavista ei halunnut haastattelua tehdä kotona, joten se tehtiin sosiaalityön toimitiloissa. Toisenlaisen näkökulman antaa Makkosen (2013) tutkielma. Hän oli aineiston keruussa hyödyntänyt kyselytutkimusta. Kysely lähetettiin postitse lastensuojelun työryhmän asiakkaille. Kyselyn vastaaminen oli vapaaehtoista ja kysely palautettiin nimettömänä. Kyselyn mukana oli lähetetty palautekuori. Palaute aikaa oli annettu kaksi viikkoa, ja työntekijät olivat muistutelleet asiakaspalautteesta tapaamisten yhteydessä.

Tiivistetysti voidaan todeta, että sosiaalityön maisteritutkielmien painopiste avoimuudessa ja tutkielmien aineistot on kerätty nuorilta haastatteleamalla. Maisteritutkielmat ovat pääpiirteissään kuvailevia tutkielmia, jossa dokumentoidaan tutkivan ilmiön keskeisiä piirteitä (Hirsijärvi ym. 2010, 135). Maisteritutkielmien pääpaino on kvantitatiivisessa tutkimuksessa, jonka tyypillinen piirre on kokonaisvaltaisen tiedon hankkiminen sekä aineiston kerääminen todellisessa ja luonnollisessa ympäristössä ja tilanteessa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa käsitellään ainutlaatuisena ja aineiston tulkinta tehdään sen aineiston mukaisesti. (Hirsijärvi ym. 2010, 160.)

5.1.2 Maisteritutkielmien teoreettiset valinnat

Olen kiinnostunut siitä, miten lapsen osallisuutta on sosiaalityön maisteritutkielmissä kartoitettu. Kiinnostukseni koskee sitä, millaisin näkökulmin lapsen osallisuutta on selvitetty. Seuraavaksi kuvaan aineistossani olevien maisteritutkielmien teoreettisia valintoja siten, että tarkastelen tutkielmien viitekehyksiä ja teoreettisia ratkaisuja sekä sitä, miten tutkielmien aineistoja on analysoinut. Liitteestä 1 löytyy tiivistelmä aineiston kuvauksesta.

Maisterin tutkielmissa viitekehyksenä on vahvasti edustettuina uusi lapsuustutkimus (3/14), lapsilähtöisyys (3/14) ja lapsikeskeisyys (2/14). Esimerkiksi Hotari (2007) tutkielman viitekehys on uusi lapsitutkimus. Lisäksi hänen teoreettinen tausta kartoittaa kuulemisen moni-ilmeistä merkitystä ja sosiaalityön ammatillisena sisältönä. Uusi lapsuustutkimus korostaa lapsen sosiaalista toimijuutta. Lapsi pystyy tuottamaan sellaista tietoa, jota ei aikuisilta voi saada. Uusi lapsuustutkimus mieltää lapsen toimijana ja korostaa lapsen kokemusta sekä tulkintaa omasta tilanteestaan ja elämästään. (Hyvärinen ym. 2018, 7; Jaakola 2020, 50).

Osallisuuden eri teorioita ja malleja on yleisesti käytetty tutkielmien viitekehysissä ja taustoistamisessa (12/14). Osallisuuden teorioista on käytetty Thomasin (2002), Shierin (2001), Hartin (1992) Lundyn (2007) osallisuuden malleja sekä Muukkosen (2013) jaottelua prosessi- ja kohtaamisprosessiin. Näitä on käytetty määriteltäessä osallisuutta sekä lisäämässä ymmärrystä osallisuuden kehittämisessä. Tutkielmissa osallisuuden mallit on kuvattu ja selitetty. Lasten osallisuutta ja toimijuutta käsitellään maisteritutkielmissä monipuolisesti. Tutkielmissa on mietitty lapsen osallisuuden reunaehtoja sekä esteitä ja osallisuuden merkityksiä lapsille.

Tutkimustulosten perusteella Thomasin (2002) tikapuumallia on eniten käytetty (7/14) viitekehyksen muodostamisessa. Thomasin malli on hyvä esimerkki siitä, kuinka osallisuutta voidaan jäsentää käytännön tasolla. Se tekee näkyväksi sen, ettei osallisuuden rakenteita voida ajatella yhden periaatteen mukaisesti kaikille sopivaksi, vaan lasten tilanteet ovat yksilöllisiä (Hotari 2013, 154). Esimerkiksi Weidnerin (2019) viitekehys rakentuu osallisuuskäsitteen tarkastelusta, jossa hän keskittyy Thomasin (2002) osallisuuden määrittelyyn. Myös Puhakka (2018, 25) on tutkielmansa viitekehysessä tarkastellut osallisuutta Thomasin (2002) tikapuumallin kautta, koska se hänen mukaansa sopii erityisen hyvin lasten osallisuuden tarkasteluun.

Aineistossa on sellaisia tutkielmia, jossa on käytetty useampaa osallisuuden mallia viitekehyksen (4/14) laatimisessa (Laihio 2013; Tulisalo 2021; Jokela 2013; Weidner 2013). Hyvänä esimerkkinä tästä on Laihion (2013) tutkielma. Hän rakentaa teoreettinen viitekehyksensä Thomasin (2002), Horellin, Shierin (2001) ja Hartin (1992) osallisuuden määrittelyistä. Laihio (2013, 14) kuvaa Liisa Horellin olevan suomalainen tutkija, joka on muodostanut ”osallistumisen pienet tikkaat”. Tikkailla on viisi askelta,

jonka ensimmäinen askel kuvaa lapsen sopeutumista valmiisiin suunnitelmiin, toinen askel on lapsen kuuleminen. Kolmas ja neljäs askel ovat lasten osallistuminen aikuisten suunnitteluun sekä suunnittelu yhteistyö aikuisten ja lasten kanssa. Portaiden viimeinen askel on lapsen oma suunnittelu, jossa aikuiset ovat apulaisena. (Emt.)

Toinen hyvä esimerkki on Tulisalon (2021) tutkielma, jossa on osallisuuden määrittelyssä käsitellyt osallisuuden eri malleja ja osallisuutta yleisesti. Hän on pohtinut Thomasin (2002) kiipeilyseinää ja Hartin (1992) tikapuumallia, kun hän taustoittanut osallisuutta. Erityisesti on käsitellyt Laura Lundyn (2007) osallisuuden jaottelua. Hän on halunnut näin kuvata osallisuuden mallien kehittymistä ja lapsen osallisuuden kehittymistä. (Emt.)

Aineistossa on viisi tutkielmaa, jossa osallisuuden määrittelyssä ei ole hyödynnetty osallisuuden teorioita tai malleja (Kangas 2007; Makkonen 2013; Korpela 2015; Hurttia 2008; Pesonen 2020). Näissä tutkielmissa osallisuutta on lähestytty lapsen tiedon muodostaminen (Kangas 2007), työntekijä - asiakassuhteen (Pesonen 2021), yhdessä tekemisen ja vaikuttamisen (Makkonen 2013) sekä lapsen kokemuksen näkökulman kautta (Hurttia 2003). Korpela (2015) on puolestaan osallisuuden määrittelyssä tuonut esille osallistumisen ja osallisuuden erilaisia tasoja, mutta hän ei ole paneutunut osallisuuden teorioihin, vaan määritellyt osallisuutta eri lähde aineiston mukaan.

Teoreettisissa viitekehyksissä on käytetty kunkin tutkielman näkökulmaa, jonka kautta lähestyvät tutkittavaa aihetta. Viitekehyksissä on hyödynnetty perhetyön määrittelmää (Puhakka 2018), lastensuojelu avohuollon näkökulmaa (Weidner 2019; Tulisalo 2021), kuulemisen ja kokemuksen määrittelyä (Hotari 2007; Hurttia 2008; Laihia 2013; Sillanpää 2016) oikeudellista näkökulmaa (Hurttia 2008), digitalisaation (Pesonen 2020) ja dokumentoinnin määrittelyä (Makkonen 2013). Erilaista näkökulmaa osallisuuden tarkasteluun tuo West-Rannanpään (2016) tutkielma, jossa teoreettinen viitekehys muodostuu Thomas (2002) osallisuuden portaista ja kehityspsykologian teorioista. Hän kiinnittää tutkielmassaan erityisesti huomiota nuoruuden kehityspsykologisiin edellytyksiin osallisuudesta. Häntä kiinnostaa nuoren kohtaamisen vuorovaikutus, vuorovaikutuskäytännöt sekä moraalikehityksen ja Piaget ajattelun vaiheteoria. Piaget'n vaiheteoria muodostuu neljästä eri kehitysvaiheesta (sensomotorinen vaihe, esioperationaalinen vaihe, konkreettisten operaatioiden kausi, formaalisten operaatioiden kausi), jossa ajattelun kehittyminen tapahtuu tietyssä järjestyksessä. (West-Rannanpää 2016, 18.)

Toisenlaista lähestymistapaa tuo Kankaan (2007) tutkielma, jossa hän määrittelee osallisuutta lapsen tiedon tuottamisen näkökulmasta. Hänen tutkielmansa on ainoa aineistossani, jossa näkökulmana on erityislapset. Hänen teoreettinen viitekehys-

sensä määrittänyt lapsuuden ja vammaisuuden tarkastelusta konstruktionimin näkökulmasta. Hän tarkastelee sosiaalisen vammaistutkimuksen ja yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen käsityksiä vammaisuudesta ja osallisuudesta. (Emt.)

Olen kiinnostunut, miten maisteritutkielmissä on analysoitu aineistoa. Aineistojen analysoinnissa on vahvimmin hyödynnetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä (6/14). Erityisesti Thomasin (2002) tikapuumallia on käytetty teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä (4/14). Thomasin (2002) tikapuumalli jakautuu kuuteen osaan, jossa pääajatuksena on lapsen riittävän tiedon saanti omasta tilanteestaan ja asioistaan.

Teoriaohjaavaa sisällönanalyysissä on käytetty myös muita osallisuuden malleja. (2/14). Tulisalo (2021) on aineistonsa analysoinnissa hyödyntänyt Lundyn (2007) osallisuuden mallia ja Jokela (2013) puolestaan on käyttänyt tutkielmassaan Shierin (2001) ja Thomasin (2002) osallisuuden malleja yhdessä. Lisäksi Pesosen (2020) on hyödyntänyt teoriaohjaavaan sisällönanalyysiin, kun hän on analysoinnissa käyttänyt sosiaalityön digitalisaation ja tieto- ja viestintäteknologian teorioita.

Aineistolähtöistä sisällönanalyysiä on käytetty analyysimenetelmänä (4/14), samoin aineiston teemoittelua (3/14) ja temaattista analyysiä (1/14). Teemoittelu tarkoittaa sitä, että aineistossa muodostetaan teemoja (Tuomi ym. 2018, 94) ja temaattinen analyysin tarkoituksena on järjestää ja kuvata aineistoa, jossa aineistoa järjestetään isompiin kokonaisuuksiin eikä sitä pilkota pieniin osiin (Elomaa-Krapu 2019).

Yhteenvetona voidaan todeta lapsen toimijuus ja osallisuus on aineiston kantava teema. Jokainen aineistoon valittu tutkielma on kiinnostunut lapsen osallisuudesta, toimijuudesta, mutta myös lapsen kokemuksesta lastensuojelun ympäristössä. Tutkielmissa on pohdittu lapsen osallisuuden ja suojelun jännitettä, jota lastensuojelun kontekstissa väistämättä on. Osallisuutta on tarkasteltu osallisuuden portaiden ja tikapuumallien kautta. Erityisesti Shierin (2001), Thomasin (2002) ja Hartin (1992) osallisuuden porrask- ja tasomallit ovat aineistossa hyvin edustettuina, kun osallisuutta on määritelty tai aineistoa on analysoitu.

5.1.3 Maisteritutkielmien eettiset valinnat

Tutkielmissa on pohdittu eettisiä valintoja. Kiili (2006, 71) muistuttaa eettisten kysymykset olevan tärkeässä asemassa lasten ollessa tutkimuskohteina. Lasten ja aikuisten valta-asema ovat erilaiset. Juuri siksi on tärkeää pohtia eettisiä valintoja koko tutkimuksen ajan. Aineistoni tutkielmissa oli tutkimus eettiset kysymykset huomioitu hyvin. Kerron seuraavaksi millaista eettistä pohdintaa aineistoni maisteritutkielmissa oli havaittavissa.

Lapsen erityistä asemaa tutkielmissa on pohdittu. Lapsen asema aikuiseen ja siten valta-aseman tiedostamiseen on huomioitu tutkielmissa. Eettisissä pohdinnoissa on mietitty lapsen erityisasemaa. Tutkielmien sijoittuminen lastensuojelun kenttään

on huomioitu. Erityisesti tämä on huomioitu siinä, että tutkielmissa on haettu virallinen tutkimuslupa tutkielman tekemiseen. Poikkeuksen tähän asiaa tekevät Pesosen (2020) ja Hotarin (2007) tutkielmat, joissa ei ole mainintaa tutkimuslupien hankinnasta. Toisaalta Pesosen (2020) tutkimus on osa *Auta Lasta!* -hanketta, joten hän ei ehkä ole hakenut erillistä tutkimuslupaa. Hotari (2008, 28) puolestaan kertoo tutkielmassaan tutkimuksensa olevan osa Lasten osallisuushanketta ja raportoivansa tutkimuksensa tulokset kehittämishankkeen puitteissa.

Sosiaalityön eettistä ennakoarviointia ei ole yhdessäkään aineistoon valitussa tutkielmassa tehty. Se ei ollut tarpeen, koska yksikään tutkielma ei ylittänyt eettisen ennakoarvioinnin kriteereiden rajaa. Tutkimuseettisen lautakunnan (2019, 16) ohjeiden mukaan eettinen ennakoarviointi on tehtävä jos; tutkimuksen osallistumisessa poiketaan tietoon perustuvan oikeuden perusajatuksista, tutkimus suuntautuu alle 15-vuotiaisiin ilma huoltajan erityistä suostumusta, tutkimuksessa puututaan fyysiseen koskemattomuuteen tai tutkimuksessa aiheutuu turvallisuusuhka tai henkistä haittaa.

Maasteritutkielmissa on erityisesti kiinnitetty huomiota siihen, ettei lapsia voida tutkielmista tunnistaa. Tähän on jokainen tutkielma kiinnittänyt poikkeuksetta huomiota. Osa tutkielmista on tehty tietyn kunnan alueella tai muuten sellaisessa paikassa, josta osallistuneet lapset olisi voitu tunnistaa. Näissä tutkielmissa ei ole tuotu esille paikkakuntaa johon tutkimus sijoittuu. Hyvänä esimerkiksi toimii Raappana (2014), joka käyttää käsitettä ”kainuulainen maaseutukunta” tai Puhakka (2018) joka puolestaan puhuu Oulunkaaren kuntayhtymästä. Näin he saavat häivytettyä mahdollisuuden tunnistaa lapset, jotka heidän tutkimukseen osallistuivat.

Lasten asema tutkielmien teossa on tuottamassa tietoa ja heidän osallisuus on vapaaehtoista. Jokaiselta lapselta itseltään on kysytty suostumus osallistumiseen, myös lasten vanhemmilta on pyydetty suostumus lapsen osallistumiseen. Sijaishuoltoon liittyvissä tutkimuksissa, lisäksi lapsen vastaavalta sosiaalityöntekijältä on pyydetty suostumus lapsen osallistumiseen tutkimuksen tekoon. Laihion (2013) tutkielmassa yksi nuori olisi halunnut osallistua tutkimuksen tekoon, mutta hänen vanhempansa kielsivät osallistumisen. Laihio (2013) on kunnioittanut vanhempien mielipidettä ja nuoren haastattelu ei ole tehty.

Makkonen (2013) on pohtinut asiakastyön eettisyyttä tutkielmassaan erityisesti avoimen dokumentoinnin näkökulmasta. Hän on miettinyt kyselylomakkeiden kysymysten monitulkintaisuutta. Näihin pohdintoihin hän on päätenyt, koska osa kyselyyn vastaajista on merkinnyt kysymysmerkin kysymyksiin. Lisäksi kyselylomake on lähetty ilman käännettä ulkomaalaistaisille. Tässä on haasteena se, ettei vastaajilla ollut välttämättä tarpeeksi kielitaitoa, jotta he olisivat täysin ymmärtäneet kysymykset. Yksi nuori oli kirjoittanut kaavakkeen olleen hänelle vaikea, jonka takia vastaaminen kysymyksiin ei ollut onnistunut.

Aikuisen valta-asemaa suhteessa lapseen on jokaisessa aineistoon valitussa tutkielmassa pohdittu. Makkonen (2013) on pohtinut valtaa asiakastyössä ja tuonut valtan merkittäväksi näkökulmaksi analysoidessaan aineistoa. Aineistoissa on mietitty, kuinka aikuisen tekemä tutkimus vaikuttaa jo asetelmaan lapsen osallistumisesta tutkimuksen tekoon. Lisäksi on pohdittu, kuinka aikuinen pystyy tätä valta-asemaa hyödyntämään, mutta myös madaltamaan. Jokela (2013) on pohtinut tutkijan roolia, jos lapsen kertoma tieto on huolestuttavaa. Hän on miettinyt kuinka toimisi tilanteessa. Etukäteen hän on päättänyt, että kyseisessä tilanteessa, hän kertoo lapselle jo haastattelun aikana hänen velvollisuudestaan viedä asia eteenpäin. Haastatteluissa kuitenkin ei ilmennyt lapsen hyvinvointia vaarantavia asioita. Toisaalta Kangas (200) on arvioinut tutkielmassaan, kuinka on itse onnistunut haastatteluissa. Hän miettii, oliko hänen tutkija roolinsa ristiriitainen suhteessa lapseen, koska osa haastatteluun osallistuvista lapsista tunsivat hänet. Hän pohtii, että toiminnalliset menetelmät olisivat olleet hyvä apuväline keskusteluissa. Hän kiteyttää huomionsa siihen, ettei ollut toiminut asiassa lapsilähtöisesti.

Johtopäätöksenä voidaan toeta, että tutkielmissa on mietitty laajasti lapsen erityistä asemaa tiedon tuottajana ja tutkimukseen osallistujana. Lasten osallistuminen tutkimuksiin on ollut vapaaehtoista ja lasten anonymiteetin säilyttäminen on aineistossa kattavasti huomioitu. Ihmistieteissä on kunnioitettava ihmisarvoa, johon liittyy itsemääräämisoikeus sekä asiaan perehtyneisyys, on aineistoon valituissa tutkielmissa huomioitu (Hirsijärvi ym. 2010, 25). Lapsia ei pakotettu osallistumaan tutkielmien tekoon. Esimerkiksi Weidnerin (2019) tutkimuksessa ei kaikkia lapsista haastateltu kahteen kertaan. Tämä johtui siitä, ettei lapset vastanneet hänen soitto yrityksiin tai tekstiviesteihin. Tästä hän teki johtopäätöksen, ettei lapset enää halunneet osallistua toiseen haastattelu kertaan.

5.2 Tutkimustulokset lasten osallisuuden voimavaroista

Seuraavaksi esittelen tutkimustulokseni lasten osallisuuden voimavaroista. Lasten osallisuuden voimavaroista aikuisen ja lasten vuorovaikutuksen merkitys korostui. Tämä vuorovaikutus vaikutti luottamussuhteen muodostumiseen ja tunnekokemukseen kuuluksi tulemisesta. Tilallisissa voimavaroissa sosiaalityön työkäytäntöjen merkitys näkyi lasten osallisuuden vahvistamisessa. Toisaalta lapsen taidot olla osallisena ja persoona vaikuttaa lasten osallisuuteen. Aineistossa korostui sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen merkitys lasten osallisuudessa, muiden voimavarojen merkitys oli aineistossani vähemmällä tarkastelussa.

5.2.1 Vuorovaikutus sosiaalisena voimavarana

Sosiaaliset voimavarat nivoutuvat ihmisten sosiaaliin suhteisiin. Tässä tutkielmassa sosiaaliset voimavarat liittyivät vahvasti vuorovaikutukseen. Sosiaalisia voimavaroja tarkastelen luottamuksen, tunnekokemuksen, arvostuksen sekä kuuntelemisen teemojen kautta. Kiili (2006, 88) kuvaa sosiaaliin voimavaroihin kuuluvaksi sekä lasten keskinäistä, että lasten ja aikuisten välisiä suhteita. Näin ollen sosiaaliset voimavarat ilmenevät ihmisten vuorovaikutuksena ja ne tuottavat hyvinvointia. Toisten ihmisten kanssa tekemisissä oleminen auttaa saavuttamaan asioita, joiden saavuttaminen ei yksin onnistu tai niiden saavuttaminen on todella vaikeaa. (Korkiakoski 2013, 17.)

Aineistossa teemat kietoutuvat yhteen ja olivat usein keskenään yhteydessä toisiinsa. Kuulluksi tuleminen sisältyi myös tunnekokemukseen sekä vuorovaikutukseen, arvostukseen ja luottamukseen. Toisaalta luottamukseen sisältyy tunnekokemus siitä, että on arvostettu ja tulee kuulluksi. Nämä asiat syntyvät aikuisten ja lasten välisissä suhteissa, jota määrittelee lapsen kokemus hyväksytyksi tulemisesta. Peltola ym. (2017, 21) nostaa esille, että juuri aitojen tapaamisten kautta saavutetaan helpointen kokemus osallisuudesta. Toisaalta Laakso (2009) väitöskirjassaan havaitsi sen, että lasten ja aikuisten välinen suhde on dynaaminen. Kohtaamiset tapahtuvat helpointen arjessa ja näissä kohtaamisissa työntekijän ammatillisuus vaikuttaa kohtaamisen laatuun.

Aineiston perusteella tärkeimmät voimavarat liittyvät lapsen tunnekokemukseen siitä, kuinka hänet huomioidaan ja kohdataan. Kuinka hyvin aikuiset kuullevat ja kuuntelevat on siten merkityksellisessä osassa lapsen osallisuudestaan. Tulisalo (2020), Laihia (2013), Hurttia (2008), West-Rannanpää (2016), Kangas (2007) ja Sillanpää (2016) nostavat esille työntekijän kiinnostuksen lapsen asioista kertovan lapsen kuuntelemisesta. Lapsen tunne kuulluksi tulemisesta motivoi häntä työskentelemään työntekijän kanssa. Toisaalta lapset toivat esille kuulluksi tulemisen olevan tunne, jota ei pysty selittämään (Laihia 2013, 51). Sillanpään (2016, 48) tutkielmassa lapset puolestaan puhuivat välittämisen ja kiinnostuksen tunteesta, joka tulee heidän mielestään esiin työntekijän tavasta työskennellä heidän kanssaan. Yksi lapsista oli todennut, että työntekijä kuunteli häntä niin hyvin kuin vain voi, vaikka työntekijä ei pystynyt tekemään asioita niin kuin lapsi olisi halunnut.

Tutkielmien aineistossa esiintyvät lapset tuovat esille, kuinka tärkeää on aikuisen kysyä heiltä asioista. He kokevat tärkeänä sen, että aikuinen kuuntelee heitä. Lapset nimeävät kannustavan ilmapiirin mahdollistavan mielipiteiden ilmaisemiseen ja antavan lapselle kokemuksen omasta merkittävytydestään. Lasten kertomuksista tulee kaikista huolimatta ilmi useita kokemuksia siitä, kuinka lapsen mielipide asioihin on sivuutettu eikä työntekijä ollut kuunnellut lapsen ajatuksia. Lasten mielestä heitä

usein kuullaan, mutta vanhempien sana on suuremmassa arvossa kuin heidän. Lapsilla on kokemuksia tilanteista, jossa aikuiset ovat puhuneet heidän ajatusten ”ylitse”. He toivovat heidän mielipiteen todellista huomioimista. Lapset odottavat tapaavansa läsnä olevan aikuisen, joka osaa kohdata heidät. Näin lapsi voi kertoa kahdenkeskisesti ja avoimesti asioitaan. (Tulisalo 2020; Hotari 2007; Laihia 2013; Korpela 2015; Makkonen 2013.)

”Tytti kertoi, että hänen mielestään häntä ei kuunneltu riittävästi, vaikka oli läsnä ja sai mahdollisuuden esittää näkemyksensä”. (Laihia 2013, 51)

”Lapset toivat hyvin voimakkaasti esille olevansa oman elämänsä parhaita asiantuntijoita”. (Korpela 2015, 42)

Orasen (2008, 15-16) mukaan lasten kokemus kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta sekä kokemus omien ajatusten esittämisestä voivat olla voimaannuttava kokemus lapselle. Hän tähdentää, että lastensuojelussa lapsilla on usein paljon kokemuksia siitä, etteivät he voi vaikuttaa asioihin, joita heidän elämässään tapahtuu. Näin ollen myönteiset kokemukset osallisuudesta saattavat suojella ja tukea lasta myöhemmässä elämässä. (Emt.) Kiili (2006, 84-94) puolestaan nimeää osallisuuden edistäviksi ja estäviksi rakenteiksi aikuisten ja lasten erilaiset voimavarat, joihin aikuisilla ja lapsilla on erilaiset pääsyt. Tässä on kyse vallasta ja valtasuhteista kuin myös sosiaalisista suhteista. Aikuinen voi valta-asemastaan joko estää tai edistää lasten osallisuuden toteutumista. Tämä valta-aseman jako tulee esille aineistossani, kun tarkastelen lasten vuorovaikutuksen voimavaroja. Työntekijän tapa toimia ja ottaa lapsi huomioon on merkittävä asia lapsen tunnekokemuksessa kuullaanko häntä tai arvostetaanko häntä.

Tutkielmien aineistossa esiintyvät lapset toivat usein esiin luottamuksen. Luottamuksen tunnetta he eivät osaa tarkemmin selittää. Tulkitseen asian niin, että kun aikuinen toiminnallaan huomioi oman asemansa ja reflektoi omaa käytöstään. Näin aikuisen vallankäyttö on läpinäkyvämpää ja mahdollistaa lasten ajatusten ja näkemysten huomioimisen. Samalla saadaan aikaa lapsessa luottamuksen tunteen, jonka kautta hänen on helpompaa kertoa asioistaan, mutta myös olla osallisena asioiden käsitelyssä. Huomion arvoista on se, että lapsilähtöisyyttä on juuri se, kun annamme aikuisina tilaa lapsen omille ideoille ja ajatuksille (Paaso ym. 2016, 17), jolloin lapsen kohtaaminen onkin lapsilähtöisyyden peruselementti (Hyvärinen ym. 2018, 8). Muukkonen (2013, 170) toteaa, että lapselta pitää kysyä asioista. Tämä mahdollistaa lapselle sen, että lapsi voi päättää lähteekö hän mukaan vuorovaikutukseen vai ei.

”Lapset puhuivat siitä, miten heidän kanssaan työskentelystä tuli tunne, että heistä välitettiin ja oltiin kiinnostuneista.” (Sillanpää 2016, 48)

Weidner (2019, 40-42) on tutkielmassaan kysynyt suoraan lapsilta luottamuksesta. Lapset ovat ilmaisseet luottamuksen olevan tärkeä asia vuorovaikutuksessa. Lapset kertovat, että he tahtovat työntekijältä täydellistä salassapitoa ja luottamusta. Lapset muodostavat kokemuksen kautta luottamuksen työntekijään ja tämän luottamuksen työntekijä voi ansaita omilla toimillaan. Lapset kuvaavat luottamuksen ansaitsemista sillä, ettei työntekijä kerro heidän asioitaan eteenpäin. Vaitiolon merkitys on lapsille tärkeää. Lapset kuitenkin ymmärtävät, että työntekijän tulee toimia, jos heistä on iso huoli. (Emt.) Toisaalta Jokelan (2013, 48) tutkielmassa tulee esille, ettei lapsen luottamus työntekijään aina automaattisesti tarkoita sitä, että lapsi puhuisi työntekijälle omista asioistaan tai sitä, että lapsella on uskoa omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa asioihin. Cossar ym. (2014) selittävät luottamuksellisen suhteen aikuisen ja lapsen välillä rakentavan turvallisuuden tunteen lapselle. Ilman luottamusta ei lapsi koe mahdollisuutta aidosti ilmaista ajatuksiaan ja näkökulmiaan.

Tunnekokemus tulee ilmi aineistosta voimattomuuden kokemuksena. Voimattomuuden kokemus näkyy erityisesti lasten kokemuksista vaikuttaa omiin asioihin. West-Rannanpään (2017, 39) aineistossa lapset kokevat voimattomuutta, koska kokevat ettei heillä ole oikeutta ilmaista mielipiteitään sijaishuoltopaikassa. He pelkäävät, että heitä rangaistaan mielipiteen ilmaisemisesta. Tästä syytä lapsilla oli paljon kokemuksia siitä, ettei heitä kuunnella eikä heitä arvosteta. Laihion (2013) kertoo tutkielmassaan Kallesta, jolla oli kokenut jäävänsä sivuun omista asioista ja olevansa ulkopuolinen. Tämä voimattomuuden kokemus koettiin loukkaavana ja arvottomuutena. Seuraava sitaatti kuvastaa hyvin Kallen kokemusta:

"Kallen puheesta oli myös tulkittavissa, että tilanne harmittaa häntä ja hän kokee loukkaavana sen, miten häntä kohdellaan." (Laihio 2013, 44-45)

Maisteritutkielmien aineistoissa lapset kuvaavat hyvän vuorovaikutuksen rakentuvan niin luottamuksesta kuin keskusteluista, mutta myös kunnioituksesta ja välittämisestä. Lapset kokivat, että työntekijän arvostus heitä kohtaan näkyi siinä, että heidän tietoa arvostettiin ja kuinka tätä tietoa käsiteltiin. Luottamuksella lapset kertoivat tarkoittavan sitä, että he voivat luottaa asioitaan hoitaviin työntekijöihin sekä siihen että häneen luotetaan. Luottamuksen saamiseen menee aikaa, ja sitä horjuttaa työntekijöiden vaihtuvuus ja valehtelu. Toisaalta lapset kaipaavat työntekijöiden sitoutumista heidän kanssaan työskentelyyn ja he toivoivat työntekijän sitoutuvan pitkäjänteiseen työhön. (West-Rannanpää 2017; Jokela 2013; Weidner 2019; Hotari 2007; Tulinsalo 2021; Korpela 2015.)

"Luottamuksella nuoret tarkoittavat sitä, että nuoret voivat luottaa hänen asioitaan hoitaviin työntekijöihin ja viranomaisiin ja, että myös nuoreen luotetaan." (West-Ran-

nanpää 2016, 46)

”Lapset kokivat, että työntekijä ilmoittaa omalla olemisellaan, onko läsnä tilanteessa. Pienillä asioilla, kuten silmiin katsomisella on lasten mielestä tärkeä rooli.” (Korpela 2015, 47)

Yhteenvedona voidaan toeta, että lapsen tunne kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta on tärkeä voimavara lapsen osallisuudessa. Kuulluksi tuleminen on tunne, jota lapset eivät pysty selittämään. Kuulluksi tuleminen lisää arvostusta ja luottamusta. Lapsen kunnioittaminen ja hienovaraisuus ovat lapsen kohtaamisessa merkittävässä roolissa. Sosiaaliset voimavarat koostuvat aikuisen tavasta kohdata ja luoda lapselle osallistumisen edellytykset. Aineistosta tulee esiin lasten ja nuorten odottavan vuorovaikutukselta kunnioitusta, kuuntelua, välittämistä, keskustelua sekä yksilöllisyyden huomioimista. He toivovat työntekijältä henkilökohtaista tutustumista heihin. Lisäksi lapset odottavat tapaavansa ammattilaisen, joka on läsnä oleva ja kuunteleva, jonka kanssa he voivat käydä luottamuksellisia keskusteluja omista asioistaan.

5.2.2 Lapsen taidot inhimillisenä voimavarana

Lapsen taidot inhimillisenä voimavarana sisältää alateemat; lapsen taidot olla osallisena ja lapsen persoona. Kiili (2006) kuvaa inhimillisiksi voimavaroiksi lapsen omia kykyjä ja intressejä, joita lapset pitävät itse tärkeinä ja oman mielenkiinnon kohteina. Aineistosta tulee esille lapsen persoonalla olevan merkittävä rooli osallisuuden toteutumisessa. Jokaisella lapsella on omalaisensa yksilöllinen tapa ilmaista itseään. Lapset kokevat tilanteet eri tavoin, johon vaikuttaa myös lapsen persoona. Arkuudella ja rohkeudella oli merkitystä muun muassa siinä kuinka lapset kokevat erilaiset tilat ja tilanteet esimerkiksi sosiaalityöntekijän työhuoneen. Tutkielmien aineistoissa esiintyvät lapset tuovat muun muassa esille, kuinka vieras paikka ja vieras aikuinen voivat tuntua pelottavalta. Lapset pohtivat lapsen iällä olevan merkitystä, koska iän karttuessa lapsesta voi tulla rohkeampi, jonka ansioista hän uskaltaa kohdata erilaisia tilanteet rohkeammin. (Hotari 2007; Hurttia 2008; Weidner 2019.)

”Keskusteluissa tuli useaan kertaan esille se, että lasten erilaisuus on hyvin tärkeää ottaa huomioon kaikissa lastensuojelun tilanteissa”. (Hotari 2007, 68)

Lasten aktiivisuus ja halukkuus osallistua näyttäytyy aineistossa tärkeäksi voimavaraksi. Ilman lasten omaa tahtoa osallistua ei osallistuminen onnistu. Lisäksi lapsen taidot olla osallisena vaihtelevat. Osaltaan nämä taidot olivat riippuvaisia lapsen halusta osallistua. Lapsi saattaa olla puhumatta tai sanomatta ääneen omia asioitaan. (Laihia 2012; Korpela 2015; Puhakka 2018; Jokela 2013; Weidner 2019; Raappana 2014;

Pesonen 2020.) Esimerkiksi Laihio (2013, 34) kertoo Matista, joka oli aikaisemmin ollut hiljaa tapaamisissa ja hänen äitinsä oli puhunut asioista hänen puolestaan. Matti oli päättänyt alkaa itse kertomaan asioista, jolloin hän oli kokenut olevansa enemmän osallisena. Matin päätökseen oli vaikuttanut hänen äitinsä. Äiti oli ilmoittanut Matille, ettei enää aio puhua Matin puolesta palavereissa.

Toisaalta lasten turhautuminen esimerkiksi palavereissa saattoi purkautua negatiivisen käytöksen kautta. Tämä puolestaan johti siihen, että lapsi vetäytyi enemmän kuoreensa ja oli hiljaa. (Kangas 2007; Weidner 2019; Laihio 2013.) Thomasin (2002) teorian mukaan lapsen osallisuus rakentuu, lapsen mahdollisuudesta itse päättää osallistuuko hän vai ei. Tämän ajatuksen mukaan osallistumisesta kieltäytyminen on yksi osallisuuden muoto. Tutkielmien aineistossa korostui lasten itse mieltävän osallisuuden olevan jokaisen omalla vastuulla. Osallistuminen ei aina ole helppoa, vaan se jännitti ja pelotti lapsia. (Kangas 2007; Weidner 2019; Laihio 2013.)

Tutkielmien aineistossa esiintyvät lapset korostivat olevansa läsnä palavereissa, mutta eivät osallisina. Syynä tähän oli joko palaverissa olevien aikuisten huolimattomuus ottaa lapsi mukaan keskusteluihin tai nuoren oma halu jättäytyä sivustaseurajan rooliin. Lapsilla oli tullut tunne, ettei heidän mielipidettään arvosteta tai heidät on sivuutettu asioissa. Tällainen ulkopuolisuuden tunne koettiin loukkaavaksi. Lapsi saattoi kokea, ettei pysty sanomaan omaa näkemystään asioille. Lapsesta saattoi vain tuntua siltä, ettei pysty kertomaan. Tarkemmin lapset eivät tätä tunnetta osanneet kertoa. Toisaalta lapset toivat esille, etteivät itse olleet halunneet osallistua. (Laihio 2013; Puhakka 2018.)

"Kalle oli kokenut, että hänet oli sivuutettu omista asioista. Hän tunsi olevansa ulkopuolinen, jota ei huomioida. Kallen puheista välittyi hänen kokemus, ettei kukaan välitä siitä, miltä hänestä tuntuu tai miten hän kokee asiat". (Laihio 2013, 44)

Lasten itsetunnon merkitys osallisuudessa näkyi aineistossa. Arvottomuuden kokemukseen liittyi lapsen itsetunto. Kielteisten asioiden esille tuominen vaatii lapselta rohkeutta. Erityisesti rohkeutta vaatii se, että lapsi uskaltaa esittää kielteisiä asioita vanhemmistaan vanhempien kuulen. Samoin lapsen oma-aloitteisuudella ja itseenäisyydellä oli merkitystä osallistumisessa. Toisaalta nämä ovat lasten persoonan piirteitä, mutta myös lapsen taitoja. Oma-aloitteisuus ja aktiivisuus tapaamisissa ovat tärkeässä osassa, kun lapsi koki itse olevan osallinen tai tulleen kuulluksi. (Laihio 2013; Jokela 2013; Weidner 2019; Tulisalo 2021.)

"Emma kertoi, että oman kielteisten näkemysten esille tuominen vaatii rohkeutta." (Weidner 2019, 55)

Lapsen taidot olla osallisena ja lapsen persoonan merkitys näkyvät hyvin Pesosen (2020) tutkielmassa. Lapsen digitaidot pääsivät hyvin esille tablettisovellutuksen käytössä, kun he pitivät yhteyttä sosiaalityöntekijään. Lapset ottivat itse yhteyttä sosiaalityöntekijään ja saivat määrittellä mistä asioista juttelevat. Lapset puhuivat etupäässä kuulumisiaan ja saattoivat näyttää videopuheluissa omia tärkeitä tavaroita, omaa huonetta tai muita hänelle tärkeitä asioita. Tämä kuvaa lapsen yksilöllistä taipumusta asettua erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin. Näin lapsella oli enemmän valtaa määrittää tapaamisen sisältö ja kesto.

Analyysissä tulee esille lapsen taidot olla osallisena ja lapsen persoona vaikuttavat lapsen osallisuuteen. Aineistossa ei erityisemmin näitä asioita nostettu näkyviin. Nämä asiat tulivat enemmänkin esiin, kun aineistossa pohdittiin aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta tai lapsen tunnekokemusta osallisuudesta. Ajattelen, että lapsen persoonallisuus ja osallisuuden taidot, voivat olla merkittäviä asioita osallisuuden kokemuksessa. Tämä haastaa työntekijän lapsen kohtaamisessa, koska jokainen lapsi tulee kohdata juuri tämän syyn takia yksilöllisesti. Myös Muukkonen (2013, 156) korostaa lapsen yksilöllisyyden näkemistä ja lapsen omien lähtökohtien huomioimista työskentelyssä. Näin lapsen osallisuutta voidaan vahvistaa.

5.2.3 Sosiaalityön käytännöt tilallisena voimavarana

Sosiaalityön käytännöt tilallisena voimavaroina sisältää sosiaalityön työtappoihin liittyvät asiat. Olen katsonut, että näihin voimavaroihin liittyy palaverikäytännöt ja tapaamispaikan merkitys. Olen jaotellut nämä asiat materiaalsiin voimavaroihin, koska ajattelen materiaalsiin voimavaroihin kuuluva tilaa, tavaroita ja erilaisia fyysisiä järjestelyjä koskevat asiat. Kiilin (2006, 89) puolestaan katsoo materiaalsiin voimavaroihin kuuluvaksi lasten viralliset ja puoliviralliset osallistumisen kannalta tärkeät voimavarat. Materiaalsiin voimavaroihin hän luokittelee kuuluvan voimavarat, jotka katsotaan yhteiseksi kuuluviksi esimerkiksi koulun tietokoneen käyttö tai voimavaroja, joita lapset tarvitsevat kehittääkseen osallistumistaan.

Tapaamispaikan merkitys korostuu aineistossa. Aineistossa tulee esille, että tapaamispaikka ja aika olivat usein asioita, joihin lapset eivät pystyneet vaikuttamaan. Lapset toivat esiin tutkielmien aineistoissa, että vaikuttamalla tapaamispaikkaan he pystyvät vaikuttamaan tapaamisen tunnelmaan, joka puolestaan vaikuttaa siihen mitä uskaltaa puhua työntekijän kanssa. Ympäristö, mikä oli lapsille mieluinen, tarkoitti sitä, että heidän oli helpompi puhua silloin omista asioistaan. Lapset toivoivat tapaamispaikan olevan rauhallinen ja yksityinen. Lapset eivät halunneet, että muita ihmisiä olisi paikalla kuuntelemassa. Myös se, että työntekijä on kiinnostunut lapsen omista leluista, tavaroista tai huoneesta koettiin hyvänä asiana. (Weidner 2019; Hurttia 2008; Hotari 2007; West-Rannanpää 2016; Jokela 2013; Puhakka 2018)

"Yksi vanhemmista lapsista toi esille, että mahdollisuudella päättää tapaamispaikka pysyi vaikuttamaan tapaamisen tunnelmaan, jolla taas oli merkitystä siihen, miten hän koki voivansa puhua." (Weidner 2019, 48)

Aineistossa korostui se, ettei lasten yksilöllisyyttä tai erityisasemaa lastensuojelussa huomioitu palaverikäytännöissä. Tutkielmien aineistoissa esiintyvät lapset toivoivat, että palaverit järjestettäisiin niin ettei niissä olisi paljon ihmisiä. Lapset kuvasivat palavereista jännittäviksi paikoiksi, jossa on saattaa olla paljon vieraita aikuisia. Toisaalta lapsia saattoi pelottaa, että joku aikuisista pahoittaa mielensä, jos hän kertoo mielipiteensä. Syyllisyys ja häpeä korostui erityisesti sijaishuollossa olevien lasten kertomuksissa, jos he joutuivat kertomaan negatiivisia asioita vanhemmistaan. (Weidner 2019; Hurttia 2008; Hotari 2007; West-Rannanpää 2016; Jokela 2013; Makkonen 2013.)

"Palaverit, joissa on mukana eri ammattilaisia sekä lapsen ja nuoren sukulaisia, ovat nuorten mielestä toisaalta toimivia, toisaalta ne voivat olla myös pelottavia." (Hotari 2007, 56)

"Nuoret kokevat isot palaverit ahdistavina eivätkä koe hyötyvän pakotetusta osallistumisesta" (West-Rannanpää 2016, 37)

Samantyyppisiä tuloksia on saanut Oranen (2008, 41-42), joka nostaa esiin isojen palavereiden aiheuttavan lapsissa jännitystä ja suhtautumaan palaveriin varauksellisesti. Jännitys puolestaan saattoi aiheuttaa lapsissa lamaannusta. Lapset toivoivat esiin toivomuksen siitä, että aikuiset välittäisivät isoissa palavereissa heidän mielipiteensä muille, etenkin jos asia on negatiivinen tai vaikeita. He eivät halua loukata ketään tai joutua vaikeuksiin myöhemmin sanomisistaan. (Emt.) Kennan ym. (2018) puolestaan huomauttavat lasten osallistumiseen vaikuttavan niin palaverin koko kuin siellä esitetyt kysymykset, mutta myös palavereissa käytetty kieli. Lapsi saattaa palavereissa kokea pelkoa, ahdistusta, tylsistyneisyyttä ja hämmennystä. Näihin tunteisiin vaikuttaa se millainen suhteensa on sosiaalityöntekijään, omien vanhempien tuki ja se kuinka lasta oli valmisteltu etukäteen osallistumiseen.

Tutkielmien tuloslukuissa tuotiin esiin lasten kokevan palaverit raskaiksi ja toisinaan turhiksi. Lapsilla saattoi olla vaikea ymmärtää miksi heidän pitää olla mukana. Lapsilla oli kokemusta, ettei palavereissa ollut kiinnostuttu heidän ajatuksistaan. Lapsilta ei ollut kysytty mitään tai heidän huomioimisensa on ollut muuten puutteellista. Lapset kyseenalaistivat joidenkin aikuisten osallistumisen heidän asioitaan koskeviin palaverihin. Tämä korostui etenkin sijaishuollossa lasten kertomuksissa. (Tulisalo 2021; West-Rannanpää 2016, Weidner 2019, Hurttia 2008, Hotari 2007.) Esimerkiksi

West-Rannanpään (2016) tutkielmassa nuoret mieltivät tarvitseeko lastensuojelunlaitoksen johtajan osallistua heidän palavereihin, koska hän ei ole läsnä heidän jokapäiväisessä arjessaan.

Tiivistettynä voimme todeta, että palaverikäytännöt ovat tärkeässä roolissa lasten osallisuuden voimavaroissa. Lasten osallistuminen palavereihin tulee huomioida huomioiden lapsen yksilöllisyys. Lasten tulee voida vapaasti valita, miten he osallistuvat palaveriin ja lapsilla pitää olla mahdollisuus poistua palavereista, jos niin tahtovat. (Kriz 2020.)

5.2.4 Voimavarana lapsen näkemys itsestään

Seuraavaksi tarkastelen lapsen näkemystä itsestään, jota voidaan pitää kulttuurisena voimavarana. Kulttuuriseen voimavarioihin Kiili (2006, 86) mukaan sisältyy lapsen osallisuutta säätelevät arvot ja asenteet, jotka raamittavat lapsen osallistumista erilaisissa yhteisöissä. Lapset itse myös muokkaavat ja uusintavat näitä käsityksiä. Lapsen näkemystä itsestään tarkasteltiin aineistossa niukasti. Näkemykseni on, että lapsen käsitys itsestään rakentui hänen ajatukseen siitä miten hän ymmärsi itsensä ja osallisuuteensa

Kulttuuriseen voimavaraan liitin lasten kokemuksen siitä, kuinka he ajattelevat pystyvänsä olemaan yhteydessä sosiaalityöntekijäänsä. Näkemykseni on, että tähän vaikuttaa pitkälti lapsikäisyys, joka on vallalla. Aineistossa lapset kokivat voivansa olla milloin vain yhteydessä omaan sosiaalityöntekijään. Käytännössä lapset eivät olleet tätä mahdollisuutta käyttäneet. Lapset kuvasivat olevansa etupäässä sosiaalityöntekijän kanssa tekemisissä palavereista tai muissa tilanteissa, joissa oli lisäksi muita aikuisia paikalla. Sijaishuoltopaikassa asuvat ovat lapset kokivat helpommaksi olla sosiaalityöntekijään yhteydessä ohjaajien kautta. (Tulinsalo 2021; Jokela 2013; Weidner 2019; Korpela2015; Raappana 2014.)

”Kahden lapsen kokemus oli, että hän voisi olla kyllä teoriassa olla yhteydessä omaan sosiaalityöntekijään, mutta käytännössä sitä ei ollut koskaan tapahtunut.”
(Jokela 2013, 44)

Arvot ja asenteet tulivat aineistossani esillä siinä, että ne näkyivät aineistossa erilaisissa tapaamisasioissa, työkäytännöissä sekä valta-asemissa lapsen ja aikuisten välillä. Tarkasteltavissa maisteritutkielmissa lapset kokivat, etteivät voi kieltäytyä työntekijöiden tapaamisista, jos heillä ei ole pätevää syytä kieltäytymiselle. Lapsille oli tärkeää, että tapaaminen ei estäisi heille muun tärkeän asian toteutumista kuten ystävän tapaamista. Lapsilla ei ole helppo kertoa, jos eivät halua tapaamiseen. He eivät halua

pahoittaa tässä asiassa työntekijöiden mieltä. (Weidner 2019; West-Rannanpää 2016; Puhakka 2018; Hurttia 2008.)

Mielenkiintoinen havainto on se, kuinka lapset kokevat aikuisten vallankäytön näkyvän. Tutkielmien tulosluvuissa tuotiin esiin lasten mielestä vallan näkyvän ammattilaisen tiedon ylikorostamisena. Lapset kokivat ammattilaisten tekemien tulkintojen olevan ylikorostuneita lapsen asioita hoidettaessa. Lapset tuovat esille, ettei ammattilaiset voi kysyä mitä vaan. Lapsen yksityisyyttä on kunnioitettava kysymyksiä esittäessä. Lisäksi lapset toivovat, että heille selvitetään ja kerrotaan asioista totuus. He toivoivat, että asioista puhutaan oikeilla nimillä. He eivät pidä siitä, että heidän selän takana puhutaan. (Weidner 2019; West-Rannanpää 2016; Puhakka 2018; Hurttia 2008; Hotari 2007.) Hotarin (2007, 64) maisteritutkielmassa nuoret kuvasivat tätä selän takana puhumista ”sossujen tuotemerkiksi”.

Kiili (2006, 86) huomauttaa lapsen iän olevan yksi kulttuurisista voimavaroista, koska se on tärkeä osa sosiaalisia suhteita määrittelevä tekijä, joka puolestaan määrittelee lapsen osallisuutta. Aineistossani tutkielmissa suurin osa oli kerätty nuorilta, joiden ikä jakauma jakaantui 12-17 vuotiaille. Aineistostani selviää, että lapset tuovat esille iällä olevan merkitystä siinä, miten heidän osallisuutensa mahdollistuu. Tämä johtuu siitä, että ikä vaikuttaa siihen, millaisia palvelua lapset tarvitsevat. Križ (2020) ottaa esille lapsen osallisuuden olevan riippuvainen lapsen iästä. Jos lapsi oli yli kymmen vuotta, työntekijät huomioivat lapsen osallisuutta enemmän. Toisaalta lapsen iän ja ymmärryksen ottaminen huomioon on välttämätöntä sosiaalityössä, mutta se ei yksistään riitä arvioimaan lapsen osallistumisen tasoa. (Cossar ym. 2014, 109-110).

Kulttuuriset lapsuus- ja lapsikäisyydet vaikuttavat siihen millaisia voimavaroja lapsilla on. Ne vaikuttavat siihen millaisia voimavaroja lapset kokevat tarvitsevansa, jotta heidän osallisuutensa mahdollistuisi ja onnistuisi. (Kiili 2006, 86.) Aineistossa oli vahvasti näkemyksenä lapsilähtöisyys ja -keskeisyys. Nämä asiat tulivat esille siinä, kuinka lapsen ajattelivat pystyvän osallistumaan ja toisaalta siinä, kuinka aikuiset mahdollistavat lapsen osallisuuden. Lapset kokivat pystyvänsä osallistumaan, mutta osallisuuden reunaehdot asettivat aikuiset. Hyvärinen ym. (2018, 21) ilmaisevat lapsialla olevan sata erilaista kieltä, joista sosiaalityöntekijän on opiskeltava ainakin yksi. Tällä he tarkoittavat sitä, että ammattilaisella pitää olla taitoa kohdata erilaisia lapsia ja ammattilaisen tehtävänä on yhteisessä kohtaamisalueessa löytää keinot lapsen kohtaamiseen. He muistuttavat kuinka helposti aikuiset tekevät tulkintoja asioista. Nämä tulkinnat ovat helposti aikuislähtöisiä ja vääriä, jonka takia se voi johtaa lapsen oikeuksien kannalta merkittäviin väärin ymmärryksiin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Työhistoriani lasten ja nuorten parissa antoi kimmokkeen tämä maisteritutkielman tekemiseen. Mielenkiintoni kohdistui lasten osallisuuteen ja erityisesti siihen, kuinka lapset itse kokevat ja mitä he ajattelevat osallisuudestaan. Päädyin tutkielmasani tarkastelemaan lapsen osallisuutta lastensuojelussa. Tutkielmani tutkimuskysymyksen muodostuivat kahdesta erillisestä osasta. Ensimmäiseksi olin kiinnostunut, miten suomalaisten yliopistojen sosiaalityön oppiaineiden maisteritutkielmissa oli tarkasteltu lapsen osallisuutta. Toinen kiinnostuksen kohteeni oli, millaiset voimavarat osoittautuvat tärkeiksi lasten osallisuuden toteutumisen kannalta. Seuraavaksi kerron tutkielmani johtopäätökset ja pohdintani tutkimustuloksistani. Olen jaotellut johtopäätökseni kahden alaotsikon alle, jotka on johdettu tutkimuskysymyksistäni.

6.1 Lasten osallisuuden tarkastelu sosiaalityön maisteritutkielmissa

Tutkielmani aineisto muodostui neljästätoista (14) vuosien 2007-2021 tehdyistä sosiaalityön maisteritutkielmista. Kyseisten vuosien välillä tapahtui kaksi isoa lainsäädännöllistä muutosta. Lastensuojelulain (LSL 1301/2007) ja sosiaalihuoltolain (SHL 1310/2014) muutokset vahvistivat lasten osallisuutta sosiaalityössä. Lainsäädännön muutokset ovat vaikuttaneet myös tutkielmien aiheisiin sillä lasten osallisuuden teemat ovat vuosien saatossa yleistyneet ja lasten omasta näkemystä osallisuudesta on kiinnostuttu. Jaakkola (2020, 20-21) huomauttaa lastensuojelulain (LSL 417/2007) ja sosiaalihuoltolain (SHL 1301/2014) muutoksen tavoitteena olleen vähentää lastensuojelun tarvetta ja painottaa ennaltaehkäisyä. Lapsen osallisuuden vahvistaminen on yksi keino kohdentaa apu ja tuki oikein, koska lasten näkemysten huomiointi on auttaa lasta kokonaisvaltaisesti.

Kirjallisuuskatsaus soveltuu hyvin tutkimukseen, jonka tarkoituksena kartoittaa millaisia aikaisempia tutkimuksia samasta aiheesta on toteutettu ja millaisia johtopäätöksiä niistä on saatu. Hakuja tehdessäni huomasin lasten osallisuutta olevan tutkittu sosiaalityön maisteritutkielmissa monipuolisesti. Lasten osallisuutta on tutkittu erilaisten asiakirjojen, palvelutarpeen arviontien ja dokumentoinnin avulla. Lisäksi havaitsin lasten osallisuutta tarkastelevan useissa maisteritutkielmissa aikuisten näkökulmasta. Näissä tutkielmissa materiaalin tuottajana ovat olleet työntekijät, vanhemmat, muut viranomaiset tai aikuistuneet entiset lastensuojelun asiakkaat. Maisteritutkielmia, joissa tutkimusaineisto olisi kerätty suoraan lapsilta, oli harvinaisempaa. Tämä huomio on itsestään ristiriitainen. Lapsen osallisuus kiinnostaa, mutta sitä tar-

kastellaan usein aikuisten näkökulmasta. Tällöin lapsen tuottamaa tietoa osallisuudesta jää selvittämättä. (kts. Kiili ym. 2019; Lehto-Lundén 2020; Ferguson 2016; Tu lensalo 2016).

Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että lapsilta itseltään hankittua tutkimusaineistoa on maisteritutkielmissa vähän käytetty. Maisteritutkielmia koskee samat yleiset tutkimuseettiset säännöt kuin muitakin tutkimuksia. Tutkijan on kunnioitettava tutkittavien henkilöiden itsemääräämisoikeutta sekä ihmisarvoa. Lisäksi tutkijan tulee toteuttaa tutkimuksensa niin, ettei siitä aiheutu haittaa tai vahinkoa tutkittaville henkilöille. (Tutkimuseettinen lautakunta 2019, 7.) Lasten tutkiminen saattaa edellyttää tutkimuseettistä ennakoarviointia. Aikuiset toimivat ”portinvartioina” tutkijoiden ja lasten välissä. Tutkijat lähestyvät lapsia pääsääntöisesti vanhempien ja ammattilaisten kautta. Aikuiseen edustavat lasta, puhuvat lapsen puolesta ja tulkitsevat, mitkä asiat ovat lapsen edunmukaista. Lapsilla ei ole aidosti mahdollisuutta itse päättää osallistumisestaan tutkimusten tekemiseen. (Rutanen ym. 2019; Kiili ym. 2019.)

Omassa aineistossani sosiaalityön maisteritutkielmien tutkimusmenetelmät painottuvat kvalitatiiviseen tutkimusperinteeseen. Aineistojen hankinnassa on hyödynnetty etupäässä teemahaastattelua. Kvalitatiivinen tutkimusta on kuvailtu laadulliseksi tutkimukseksi. Sen lähtökohtana on ymmärtää tutkimuksen kohdetta ja sen ajatuksena on ymmärtää todellisen elämää sekä pyrkiä kuvamaan oikeita tilanteita. Tavoitteena on kokonaisvaltaisen kokonaiskuvan muodostaminen. Teemahaastattelu puolestaan on paljon käytetty tutkimusmenetelmä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, koska se sopii moniin kvalitatiivisen tutkimuksen edellytyksiin. (Hirsijärvi ym. 2010, 131, 161, 203.)

Tutkimustulokseni osoittavat, että maisteritutkielmissa lapsen osallisuuden painopiste on lastensuojelun avohuollossa. Lastensuojelun avohuollon tutkimukset liittyvät lasten kokemuksiin erilaisista työmenetelmistä, avohuollon sijoituksista tai työskentelystä sosiaalityöntekijän kanssa. Sijaishuoltoon liittyvät maisteritutkielmat kertoivat lasten kokemuksia sijaishuollossa. Aineistojen koot ovat pieniä, keskimäärin 2-7 haastateltavaa. Mielenkiintoinen havainto on se, että vaikka sisäänottokriteerini oli alle 18-vuotiaat, on maisteritutkielmissa aineisto hankittu suurimmaksi osaksi nuorilta, joiden iät ovat 12-17 vuotiaita. Tilastoista selviää, että lastensuojelun avohuollossa asiakkaita on eniten 16-17 vuotiaissa (5.5 % väestön samanikäisiä), seuraavaksi tulee ikäluokka 13-15 vuotiaat (n. 4.8 %). Kun taas 0-2 vuotiaita on lastensuojelun avohuollossa 2,7 % väestön samanikäisistä lapsista. Sijoitettuja lapsia on eniten ikäluokassa 16-17 vuotiaat ja seuraavaksi tulee ikäluokka 13-15 vuotiaat. (Tilastoraportti THL 19/2021.) Aineiston keruu nuorilta on tilastollisesti perusteltua. Toisaalta lait (LSL 1401/2007; SHL 1301/2014; Hallintolaki 434/2003) painottavat lapsen kuuluksi tulemistä erityisesti yli 12-vuotiaana, jonka takia tutkielmat painottuvat yläkouluikäisiin ja sitä vanhempiin lapsiin.

Tutkimustuloksissa selvisi, että sosiaalityön maisteritutkielmissa on näkökulmana ollut lapsikeskeisyys ja -lähtöisyys sekä uusi lapsuustutkimus. Lapsikeskeisyys ja -lähtöisyyden korostuminen tutkimustuloksissa ei ole yllättävä, koska lapsinäkökulman korostuminen lastensuojelun käytännöissä on 2000-luvulla aikana nostanut lapsikeskeisyyden yhdeksi tärkeäksi näkökulmaksi (Jaakkola 2020, 46). Lapsilähtöisyyden korostumisen myötä lapsen yksilöllinen huomioiminen ja kohtaaminen tulevat enemmän näkyväksi ja lapsen asema tulee yhä selkeämmin esille (Forsberg ym. 2006, 5-6). Lapsikeskeisyydessä lapset nähdään sosiaalisina toimijoina, jotka pystyvät osallistumaan itseään koskeviin keskusteluihin (Hyvärinen ym. 2018, 7). Uusi lapsuudentutkimus puolestaan voidaan määrittää monitieteiseksi tutkimusalueeksi, jossa yhdistävänä pyrkimyksenä on lasten ymmärtäminen yhteiskuntiansa ja yhteisöjen jäsenenä ja toimijoina (Karlsson 2012, 121-122).

Lapsen osallisuutta on maisteritutkielmissa tarkasteltu osallisuuden portaiden ja tikapuumallien avulla. Erityisesti Thomasin (2002), Hartin (1993), Shierin (2001) osallisuuden mallit olivat edustettuina. Erilaiset osallisuuden tikkapuu- ja porrasmallit auttavat hahmottamaan, miten lapsen osallisuus rakentuu ja kuinka aikuinen voi luoda lapsille mahdollisuuksia osallisuudelle. Yhteistä näille malleille on se, että mitä korkeammalle kiivetään, sitä enemmän valtaa lapsella on, kun taas alemmilla portailla osallisuutta on vähän. Toisaalta näitä malleja on kritisoitu siitä, etteivät ne huomioi lapsen subjektiivista kokemusta osallisuudestaan. Mallit ajattelevat automaattisesti lapsen osallisuuden lisääntyvän, kun lapsen vaikutusmahdollisuudet ja valta lisääntyvät. (Hotari ym. 2013, 149; Oranen 2008, 9-10.) Myös Laura Lundyn (2007) osallisuuden malli ja Muukkosen (2013) osallisuuden kohtaamis- ja prosessiosallisuus olivat maisteritutkielmien osallisuuden määrittelyissä esillä, mutta vähemmässä määrin kuin osallisuuden tikapuumallit.

Erilaiset teoreettiset mallit auttavat hahmottamaan lasten osallisuutta ja osallisuuden monitahoisuutta. On kuitenkin hyvä huomioida se, että lapsen osallisuus voi näyttäytyä monella lailla ja lapsi voi ilmaista mielipiteensä monin tavoin, myös sanattomasti (Lundy 2007; Toivonen ym. 2018). Lasten osallisuuden edellytys on lasten tiedon saanti omista asioistaan ja tilanteestaan. Ilman tiedon saantia, lapsi ei pysty osallistumaan niin kuin hän itse haluaa. (Thomas 2002.) Toisaalta tutkimukset osoittavat lapsen osallisuuden parhaiten toteutuvan silloin, kun hän pystyy luottamaan omaan työntekijäänsä (kts. Kennan 2018; Toros 2020; Biljeved ym. 2015).

6.2 Lasten osallisuuden voimavarat

Toinen tutkimuskysymykseni koski lapsen osallisuuden voimavaroja. Olin kiinnostunut millaiset voimavarat ovat lapsen osallisuudessa tärkeimpiä maisteritutkielmien perusteella. Aineistossa korostui sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen merkitys, mutta kulttuuristen ja materiaalisten voimavarojen näkökulma oli tutkittavassa aineistossa vähäisempää. Tutkimustuloksista on pääteltävissä lapsen osallisuuden voimavaroista merkittävimmäksi olevan vuorovaikutus lapsen ja työntekijän välillä. Vuorovaikutuksessa korostuivat lapsen arvostus, kunnioittava kohtelu, sekä kuulluksi tuleminen. Samaan päätökseen ovat tulleet Toivonen ym. (2018, 81). Heidän mukaansa lapsen osallistuminen muodostuu lapsen kunnioittavasta kohtelusta, oikeudesta tulla kuulluksi sekä tiedosta omista oikeuksista ja päätöksenteon kohteena olevista asioista. Se, että lapsen osallistumiselle annetaan mahdollisuus, hermistä työntekijän kuulemaan lasta. Näin saadaan välineitä lapsen ajatusten ja kokemusten ymmärtämiseen. (Emt.)

Korkiamäki (2013, 110) kommentoi väitöskirjassaan nuorten sosiaalisen pääoman ilmentyvän muun muassa aikuisten tekoina. Tämä näkyy nuorten ohjaamisena, tukemisena ja kontrollointina, mutta myös aikuisten välisenä yhteytenä esimerkiksi vanhempien ja opettajien välisenä toimintana. On huomioitava, että vuorovaikutus perustuu aitoon tahtoon arvostaa ja kunnioittaa toisia ja itseään. Vuorovaikutus on aina vastavuoroista. Tämä tarkoittaa sitä, että vuorovaikutuksessa olevat osapuolet tuovat yhteiseen tilanteeseen asioita, jotka vaikuttavat molempiin osapuoleen. Tunnekokemus vaikuttaa vuorovaikutustilanteeseen ja siten ihmisen oma kokemus on avainasemassa onnistuneesta vuorovaikutuksesta. (Talvio & Klemola 2017.) Toisaalta lapset tarvitsevat ammattilaisilta tietoa asiakasprosessistaan, mutta myös tietoa miten voivat olla osallisia. Lasten osallisuus toteutuminen käytännössä rakentuu työntekijän ja lasten suhteen laadusta (Cossar ym. 2014, 109-110; Toros 2020).

Lundy (2007) korostaa lapsen kuulluksi tulemistä ja lapsen kuuntelemista. Lapselle tulee antaa mahdollisuus kertoa mielipiteensä ja hänelle tulee antaa mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. Tämä vaatii aikuiselta lapsen kuuntelemista, mutta myös kuulemista, jotta he ymmärtävät mitä lapset haluavat sanoa tai kertoa. Maisteritutkielmien aineiston perusteella voidaan sanoa lapsen kuulemiseen liittyvän lapsen auttaminen oman mielipiteen ilmaisemisessa. Lapsella on oikeus olla kertomatta mielipidettään. Työntekijän velvollisuus on kuulla lapsen näkökulma asioihin ja ottaa tämä näkökulma työssään tarkasteluun.

Aineiston perusteella voidaan todeta luottamuksen muodostuminen olevan tärkein voimavara lapselle. Jos lapsi pystyy luottamaan työntekijään, uskaltaa lapsi kertoa asioistaan työntekijälle. Oranen (2008, 39-40) on tiivistänyt lapsen luottamussuhteen työntekijään olevan hyvän sosiaalityön keskeinen kriteeri. Ilman luottamusta

lapsi kokee ulkopuolisuutta ja omien vaikeiden asioiden käsittelyn mahdottomana. Jotta tämä luottamus rakentuu, vaatii se työntekijältä aikaa ja tilaa, jotta lapsi voi rauhassa rakentaa luottamusta työntekijään. Luottamuksen ylläpitäminen vaatii työntekijältä avoimuutta lapsia kohtaan. (Toros 2020; Cossar 2014.)

Lapsen taidot olla osallisena sekä lapsen persoona nousevat inhimillisistä voimavaroista esille. Nämä kietoutuvat kuitenkin vahvasti vuorovaikutukseen sekä lapsen tunnekokemukseen osallisuudesta. Lapsen yksilöllisyyden huomioiminen vaatii työntekijältä osaamista kohdata erilaisia lapsia, jotka tulevat erilaisista lähtökohdista. Tämän lisäksi sosiaalityöntekijän tärkeä tehtävä on mahdollistaa sekä huomioida lapsen osallisuus. Sosiaalityöntekijän tulee huomioida lapsen voimavarat käsitellä aikuisten elämään liittyviä murheita ja huolia. (Kiili 2006, 103–104.) Peltola ym. (2017, 23) muistuttavat lapsen osallistumisen ihanteeseen liittyvän riskin. Tämä riski tulee siitä, jos lapsi pakotetaan aktiiviseen rooliin tai lasten toimijuus kaventuu. Juuri siksi, lapsen osallisuuden toteutuminen vaatii työntekijältä ammatillista osaamista ja lasten tiedon kunnioittamista. Lapsen osallisuuden toteutuminen vaatii vaihtoehtoisten toimintojen ja kommunikaatio muotojen tunnistamista sekä hyväksymistä, mutta osallisuuden esteiden tiedostamista ja niiden purkamista. (Emt.)

Palaverissa tulisi ottaa huomioon lapsen läsnäolo, jotta lapsen osallisuus todella toteutuisi. Aikuisten tehtävänä on huolehtia, että lapsi saa aidosti ottaa osaan keskusteluun, mutta myös mahdollistaa sivustaseuraajan rooli, jos lapsi niin haluaa. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota siihen, että lapsen näkemystä ja ajatuksia ei sivuuteta. Liian iso osallistujia määrä palaverissa voi tuntua lapsesta ahdistavilta. Lapset eivät koe hyvänä asiana sitä, että palaveriin osallistuu ihmisiä, jotka eivät ole heidän arjessaan mukana. (Kriz 2020; Kennan 2008; Oranen 2008.)

Tutkimustuloksissa tuli esiin lasten käsitys itsestään olevan yksi osallisuuden voimavaroista. Kokemus itsestään osallistujana näkyi lapsilla käsityksenä aikuisten vallankäytöstä. Maisterintutkielmien aineiston perusteella voi todeta lasten osallisuuden mahdollistuvan, jos työntekijä kertoo lapsille heitä koskevat asiat. Tutkielmien aineistoissa lapset toivat esille sitä, ettei työntekijä voi kysellä heiltä mitä vain. He toivoivat yksityisyyttä ja hienovaraisuutta asioiden kyselemisessä. Lasten osallisuuden vahvistamisen vaatii lapsen yksilöllisyyden huomioimista lapsen omista lähtökohdista käsin. Jotta lapsen yksilöllisyys tulee huomioiduksi, vaatii se lapsen kuuntelemista, vaikka lapsen tuottama tieto olisi ristiriidassa aikuisen kertoman asian kanssa. (Hotari ym. 2013; Biljleved ym. 2015.)

Tutkimustuloksista selviää, että työntekijään tulee olla perillä lastenmaailmasta. Lapset kokivat, ettei heidän osallistumisensa onnistu, jos työntekijä ei huomioi heidän ikäänsä työskentelyssä. Kiilin (2006, 115–118) mukaan ikä voi toimia lapsilla voimavarana, jos se suhteutetaan toimintaympäristöön, jossa lapsi toimii. Samalla ikä voi olla rajoite. Pienemmillä lapsilla ikä rajoittaa heidän osallistumistaan, mutta vanhemmilla

lapsilla ikä voidaan pitää vahvana voimavarana, joka mahdollistaa suuremmissa määrin heidän osallistumisestaan. Vaikka ikä nähdään voimavarana, riippuu se paljon kokijan tilanteesta (esim. sosiaalisista taidoista).

Lastensuojelun perustana on aina ollut mielenkiinto lapsuuteen sekä lapsen tilanteen turvaamiseen ja suojaamiseen. Lastensuojelun työkäytännöille on kuitenkin ollut tunnusomaista aikuiskeskeisyys, jossa työskentelyä on ohjannut enemmän perhe- ja vanhempikeskeisyys kuin lapsikeskeisyys. (Jaakkola 2020, 45.) Tutkimustulokseni osoittavat kuinka tärkeää on huomioida lapsi henkilökohtaiseksi. On tärkeää, että lastensuojelussa kohdataan lapsi ja mahdollistetaan hänelle tutustuminen työntekijänsä. Lapsen osallisuus on muutakin, kun lapsen mielipiteen selvittämistä. Työntekijän pitää olla aidosti kiinnostunut lapsen maailmasta. Työntekijän tulee kohdata lapsi juuri sellaisena, kun lapsi on. Lapset haluavat tutustuvan omaan sosiaalityöntekijään, joka puolestaan edistää luottamuksen rakentumista. (Oranen 2008; Biljleved ym. 2015; Toros 2020; Cossar ym. 2014.)

LAPE-ohjelman keskeisenä periaatteena on ollut lapsen oikeudet ja edun vahvistaminen sosiaali- ja terveyspalveluissa. Ohjelmassa on kiinnitetty huomiota lapsen voimavarojen vahvistamiseen, jossa yksilön erilaisuus tunnustetaan sekä lapsen omaehtoinen toimijuus ymmärretään. (Pulkkinen 2018, 19.) Myös vuoden 2021 alussa voimaan tullut Kansallinen lapsistrategia (2021) vahvistaa lisää lasten osallisuutta, tiedonsaantia ja oikeutta tulla kuuluksi. Sen tavoitteena on luoda pohja kansalliselle lapsi- ja perhepolitiikalle, jossa lasten oikeuksia kunnioitetaan. Tutkielmatulokseni lisäävät ymmärrystä lapsen osallisuuden voimavarojen suhteen. Lapsen osallisuuden voimavarat koostuvat niin lapsen omista taidoista, työntekijän ammattitaidosta, mutta myös yhteisön ja organisaation tavasta ymmärtää lapsen osallisuus.

7 POHDINTA

Tässä luvussa tarkastelen niitä havaintoja ja ajatuksia, joita tein tutkielmani aikana. Tutkielmani tulosten perusteella voidaan sanoa, että lasten osallisuuden onnistuminen on aikuisten ja työntekijöiden käsissä. Lasten osallisuus rakentuu pitkälti lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksen ympärille. Lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta ja kokemus arvostetuksi tulemisesta ovat tärkeitä voimavaroja, jossa aikuisen tapa toimia on merkittävä. Se, että aikuinen on läsnä tilanteessa aidosti ja mahdollistaa luottamussuhteen muodostaminen, on lapsen osallisuudessa voimavaroista merkittävä.

Tutkimustuloksissa lasten osallisuuden voimavaroina korostui sosiaalityön käytäntöihin ja työtapoihin liittyvät asiat. Erityisesti palaverikäytäntöjen merkitys painottui. Merkityksellistä on se, kuinka lapsi otetaan huomioon kokouksissa ja miten hänen ajatellaan osallistuvan sekä kuinka aikuiset omalla käytöksellään mahdollistavat ja rohkaisevat lasta puhumaan. Aikuisten on kunnioitettava sitä, jos lapsi ei halua puhua tai osallistua kokouksiin. Näiden lisäksi lapsen persoonan huomiointi, on osa osallisuuden mahdollistamista. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi tulee kohdata omana itsenään.

Tutkielmani tulokset ovat samankaltaisia kuin aikaisemmat tutkimustulokset. Jäin miettimään tuottiko tutkielmani tulokset mitään uutta tietoa jo aikaisemman tiedon lisäksi. Näen asian niin, että tutkielmani tulokset vahvistivat aikaisempia tuloksia siinä, että ei ole yhden tekevää, kuinka lastensuojelussa lasten kanssa työskennellään. Hallituksen esitys (He 170/2021 vp) asiakasmäärän mitoituksesta on tärkeä ja tervetullut muutos lastensuojeluun. Esityksen mukaan, jo vuonna 2022, lapsen vastaavalla sosiaalityöntekijällä ei saa olla kuin enintään 35 lasta asiakkaana. Asiakasmitoitus mahdollistaisi säännölliset lasten tapaamiset ja kohtaamiset, joiden kautta lapsen osallisuuden voimavarat vahvistuisivat.

Tutkielmaani tehdessä, huomasin lasten osallisuutta olevan tutkittu ja tarkasteltu paljon, mutta lasten itsensä tuottamaan tietoa osallisuudestaan oli yllätykseksi vähän saatavilla. Jaakkola (2020, 27) painottaa lastensuojelussa olevien lasten olevan vaikeasti saavutettava tutkimus ryhmä, jonka takia heidän saaminen tutkimukseen on haasteellista. Tämä haaste korostuu maisteritutkielmien teossa, koska eettinen ennakkoarviointi ja eettisten näkökulmien haasteet ovat opiskelijoiden lopputöiden kohdilla turhan suuret ja haastavat. Tutkimus eettiset seikat ovat lasten tutkimisessa erityisen tärkeitä, koska lapset ovat suojaattomia ja haavoittuvia. Jos tutkimus sijoittuu lastensuojelun kenttää, tuo se haasteeksi sen, että lapset saattavat elää haavoittuvissa oloissa. Tällöin tutkimuksen eettiset ratkaisut ja tutkimuksen tarpeellisuus tulee perustella tarkasti, koska tutkimuksessa käsitellään sensitiivisiä aiheita. (Kiili ym. 2019, 36.)

Minusta kirjallisuuskatsaus on kiinnostava tapa lähestyä tutkittavaa aihetta. Päädyin maisteritutkielmassani tarkastelemaan aikaisemmin tehtyä maisteritutkielmia. Tämä saatetaan ajatella olevan tutkielmaani heikentävä asia, mutta itse ajattelen aiheen olevan ajankohtainen ja tärkeä. Olen tutkimusprosessin ajan saanut tutustua erinomaisiin ja ainutlaatuisiin maisteritutkielmiin, joiden tekijät ovat tehneet uskottoman työn tuodessaan esille lasten kokemusta osallisuudesta. Usein valmiit maisteritutkielmat jäävät hyödyntämättä, joten tutkielmani avulla pyrin tuomaan niiden aineistot ja tulokset hieman useamman lukijan tietoisuuteen.

Kirjallisuuskatsaukseni aineiston sisäänottokriteeriksi oli määritellyt aineiston löytyminen e-aineistona, jonka takia aineistostani saattoi jäädä oleellisia maisteritutkielmia pois. Lasten näkökulmia on saatettu tutkia monia muita käsitteitä käyttämällä, mutta päädyin ”osallisuus”-käsitteeseen, koska tarkastelu näkökulmani oli osallisuudessa. Nämä seikat voidaan katsoa tutkielman luotettavuutta heikentäväksi tekijäksi. Olen perustellut valintani ja kirjoittanut mahdollisimman tarkkaan tutkielmani etenemisprosessi, joka puolestaan lisää tutkielman luotettavuutta.

Olisi mielenkiintoista jatkaa lapsen osallisuuden voimavarojen tutkimista. Olisi kiinnostavaa kartoittaa, kuinka lastensuojelun erilaiset työmenetelmät lisäävät lapsen osallisuutta ja osallisuuden voimavaroja. Erityisesti olisi kiinnostavaa tutkia lapsen kokemusta näissä asioissa. Lastensuojelusta puuttuu yhä lastensuojelun ytimessä tapahtuvan työn tutkimus, varsinkin sellainen tutkimus, jossa on lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten ajatuksia, kokemuksia, näkemyksiä ja kehittämideoita kartoitettaisiin. Lastensuojelun perustutkimusta tarvittaisiin enemmän, erityisesti perustutkimusta lastensuojelun työmenetelmistä ja perustehtävistä. Näin kehitettäisiin lastensuojelun teoriaa ja käsitteitä. (Jaakkola 2020, 38.)

Työhistoriani aikana olen huomannut, kuinka lapsen osallisuus tuottaa haasteita sosiaalityössä. Lapsen huomioiminen omana itsenään on sosiaalityössä vahvasti mukana, mutta lasten huolet ja tarpeet ovat monimuotoisia ja yksilöllisiä. Lapsilla on tarve tulla nähdyksi, kuulluksi ja kohdatuksi. Heille on tärkeää saada kertoa omia ajatuksiaan ja näkemyksiään asioista. He tahtovat, että työntekijät ovat kiinnostuneita heidän ajatuksistaan, harrastuksistaan ja muista heidän elämäänsä liittyvistä asioista. Tämä on tärkeä meidän tulevien ammattilaisten muistaa. Se ei saa unohtua kaiken kiireen ja hopun keskelle. Meidän tulee muistaa, että lapsen kohtaaminen on lastensuojelussa tärkein asia, jonka kautta lapsen osallisuus ja etu toteutuu.

LÄHTEET

- Archard, D. & Skivenes, M. 2009. Hearing the child. *Child and Family Social Work* 14, 391–399.
- Bardy, M. 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksesta: Bardy, M. (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Neljäspainos. Helsinki. Yliopistopainos, 49-78.
- Bell, N. 2008. Ethics in child research: rights, reason and responsibilities. *Children's Geographies* 6 (1), 7–20.
- Bourdieu, P. 1986. The Forms of Capital. Teoksessa: Richardson, J.G. (toim.) 1986. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood, 241-258
- Canosa, A. & Graham, A. & Wilson, E. 2018. Reflexivity and ethical mindfulness in participatory research with children: what does it really look like?. *Childhood*, Vol. 25 (3), 400-415
- Cossar, J. & Brandon, M. & Jordan, P. 2014. 'You've got to trust her and she's got to trust you': children's views on participation in the child protection system. Gardia, A. (toim.) 2014. *Child and family social work*. Volume 21, issue 1. John Wiley and Sons Ltd, 103–112. Saatavilla <<https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1111/cfs.12115>>
- Gilbert, N. (toim). 2011. *Reviewing Existing Research. From postgraduate to social scientist*. London: SAGE Publications Ltd. Saatavilla <<http://methods.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/base/download/BookChapter/from-postgraduate-to-social-scientist/n2.xml>>Luettu 28.5.2021
- Ferguson, H. 2016. What Social Workers do in Performing Child Protection Work: Evidence from Research into Face-to-face Practice. *Child & Family Social Work* 21 (3), 283–294. Saatavilla <https://jyu.finna.fi/PrimoRecord/pci.wj10.1111%2Fcfs.12142>. Luettu 28.5.2021
- Forsberg, H; Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksesta. Forsberg, H.; Ritala-Koskinen, H. & Törrönen, M. (toim.) *Lapset ja sosiaalityö -kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. PS-kustannutus, Jyväskylä, 5–18.
- Elomaa-Krapu. M. 2019. Temaattinen analyysi. Powerpoint-esitys. Metropolia Amk. Saatavilla < <https://events.tuni.fi/uploads/2019/09/ffe0611d-mita-on-temaattinen-analyysi.pdf>> luettu 2.11.2021
- Ervast, S-A & Tuulensalo, H. 2006. Kohtaavaa lastensuojelua; Sosiaalityötä lapsen kanssa -kokemuksia lapsikeskeisen tilanearvioin kehittämistä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8/2006. Yliopistopaino Saatavilla < <http://www.socca.fi/files/288/Kohkaraportti.pdf> > Luettu 11.6.2021
- Hallintolaki (434/2003)

- Hallituksen esitys (He 170/2021 vp) Saatavilla
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_170+2021.a.spx Luettu 19.10.2021
- Hart, R. (1992) Children's participation: from tokenism to citizenship. Innocent essays (4). Florence. UNICEF.
- Helavirta, T. 2011. Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Akateeminen väitös. Tampere. Tampere University Press. Saatavilla
 <<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66827/978-951-44-8604-3.pdf?sequence=1>> Luettu 12.6.2021
- Heinonen, H. 2014. Alkusanat. Teoksesta Hipp, T & Palsanen. K. (toim.) 2014. Lasten osallistumisen etiikka- Lapset ja nuoret palvelujen kehittäjänä. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto, 4-5.
- Hirsijärvi, S; Remes, P; Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki. Karinston kirjapaino Oy.
- Hotari, K-E.; Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksesta Bardy, M. (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Neljäspainos. Helsinki. Yliopistopainos, 149-164.
- Hyvärinen, S. ja Pösö, T. 2018, Johdanto. Teoksesta. Hyvärinen, S. & Pösö, K. (toim.) 2018. Lapsen haastattelu lastensuojelussa. Keuruu. Ps-kustannus, 7-27.
- Ihmisoikeussopimus (63/1999)
- Isola, A-M. & Kaartinen, H. & Leeman, L. & Lääperi, R. & Schneider, T. & Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Jaakkola, A-M. 2020. Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 229. Akateeminen väitös. Kuopio. Kuopio University Press. Saatavilla <
https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/23436/urn_isbn_978-952-61-3435-2.pdf> Luettu 12.6.2021
- Karlsson, L. 2010. Lapsinäkökulmainen tutkimus ja aineiston tuottaminen. Teoksesta Kallio, K.P.; Ritala-Koskinen, A. & Rutanen, N. Missä lapsuutta tehdään? Nuorisotutkimusseura ry. Julkaisuja 105. Helsinki. Yliopisto paino, 121-141.
- Kielitoimiston sanakirja 2.0. 2021.
 Saatavilla<<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>> luettu 12.5.2021
- Kennan, D. & Brady, B. & Forkan, C. 2018. Supporting children's participation in decision making: a systematic literature review exploring the effectiveness of participatory processes. The British Journal of Social Work, Vol. 48 (7)
- Kiili, J. 2006. Lasten osallistumisen voimavarat -tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylän tutkimus, psykologia ja sosiaalinen tutkimus 283. Akateeminen väitös. Jyväskylä. Jyväskylä University Press. Saatavilla <
<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/13311>> Luettu 8.5.2021
- Kiili, J. & Moilanen, J. 2019. Lapset kansainvälisissä lastensuojelututkimuksissa – tutkimuseettinen näkökulma. Teoksesta: Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.). Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura

- Verkkojulkaisuja 163, 35 – 58. Saatavilla
https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lasten_ja_nuorten_tutkimuksen_etiikka_ii_web.pdf Luettu 28.10.2021
- Korkiamäki, R. 2013. Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 137. Akateeminen väitös. Tampere. Tampere University Press. Saatavilla <
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/68124/978-951-44-9124-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> Luettu 12.6.2021
- Križ, K. 2020. Protecting Children, Creating Citizens: Participatory Child Protection Practice in Norway and the United States. Bristol: Bristol University press.
- Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset - etnografia lastenkotityöstä. Akateeminen väitös. Tampere. Tampere University Press. Saatavilla <
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66529/978-951-44-7808-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>Luettu 13.6.2021
- Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (2016). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla
 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74904/Rap_ja_muist_29_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y>Luettu 10.8.2021
- Larkins, C.; Kiili, J. & Palsanen, K. 2014. A Lattice of participation: Reflecting on examples of children's and young people's collective engagement in influencing social welfare policies and practices. European journal of social work 20. October 2014, Vol.17(5), 718-736
- Lastensuojelulaki (417/2007)
- Latvala, E & Vanhanen-Nuutinen, L. 2003. Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi; sisällönanalyysi. Teoksesta. Janhonen, S. & Nikkonen. M. (toim.) 2003. Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki. WSOY, 21-43
- Lehto-Lundén, T. 2020. LAPSI TUKIPERHEESSÄ Eksistentiaalis-fenomenologinen tutkimus lasten kokemuksista. Heikki Waris -instituutin tutkimuksia 3/2020. Akateeminen väitös. Helsinki. Helsingin University Press. Saatavilla
 <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/314776>> Luettu 10.6.2021
- Lundy. L. 2007. 'Voice' Is Not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child Author(s). British Educational Research Journal , Dec., 2007, Vol. 33 (6), 927-942
- Malja, M. & Puustinen-Korhonen, A. & Petrelius, P. & Eriksson. P. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto. Saatavilla <
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>> Luettu 8.6.2021
- Malone. K. & Hartung, C. 2010. Challenges of participatory practice with children. Teoksesta. Percy-Smith, B. & Nigel T. (toim.) A Handbook of Children and Young People's Participation Perspectives from theory and practice. New York. Routledge, 24–38. Saatavilla <http://nmd.bg/wp-content/uploads/2013/02/RoutledgeA_Handbook_for_Children_and_Young_Peoples_Participation.pdf>
- Marinin, S. 2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Helsinki. Valtioneuvoston julkaisu 2019:31.

- Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 8.6.2021
- Muukkonen, T. 2013. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksesta. Teoksesta Bardy, M. (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Neljäspainos. Helsinki. Yliopistopainos, 165-175.
- Muukkonen, T. (toim.). 2008. Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17. Yliopistopaino. Saatavilla <http://www.socca.fi/files/102/Suunnitelmallinen_sosiaalityo_lapsen_kanssa.pdf> Luettu 21.5.2021
- Muukkonen, T. & Tulensalo, H. 2004. Kohtaavaa lastensuojelua -Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1. Helsinki. Saatavilla <http://www.socca.fi/files/104/Lapsilahtosen_tilannearvion_kasikirja.pdf> Luettu 21.5.2021
- Myllyniemi, Sami. 2013. Vaikuttava osa - Nuorisobarometri 2013 Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisoasiain neuvottelukunta. Helsinki. Hakapaino. Saatavilla <https://tietoanuorista.fi/wpcontent/uploads/2014/02/Nuorisobarometri_2013_lowres1.pdf> Luettu 30.5.2021
- Niela-Vilen, Hannakaisa & Hamari, Lotta. 2016. Kirjallisuuskatsauksen vaiheet. Teoksesta: Johansson, Kirsi & Axelin, Anna & Stolt, Minna & Ääri, Riitta-Liisa (toim.) 2007. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun yliopisto. Hoitotieteenlaitos julkaisuja, Tutkimuksia ja raportteja. A:51/2007. Turku, 23-34.
- Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki. Ensi- ja turvakotiliitto ry.
- Paaso, S-A. & Vario, P. 2016. Lapsen lastensuojelua kehittämissä -Salapoliisi toiminnan opas aikuisille. Pesäpuu ry. Opas- ja käsikirjat 4/2016. Grano Oy
- Pajulammi, H. 2014: Lapsi, oikeus ja osallisuus. Talentum Media Oy ja kirjoittaja. Helsinki. Print Best.
- Peltola, M. & Moisio, J. 2017. Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä - Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 112. Saatavilla <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/aania_ja_aanettomytta_palvelukentilla.pdf> Luettu 12.6.2021
- Pulkkinen, L. (Toim.) 2018. Kohti yhteistä lapsikäsitystä. Työpaperi12/2018. Helsinki. Terveyden- ja hyvinvointilaitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136124/URN_ISBN_978-952-343-086-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y> luettu 17.6.2021
- Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopisto, opetusjulkaisuja 62. Julkisjohtaminen 4. Vaasa. Saatavilla

- <https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf>luettu 5.5.2021
- Shier, H. 2001. Pathways to participation: Openings, Opportunities and Obligations. Children and Society:15. Saatavilla <http://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf> Luettu 4.5.2021
- Siisiäinen, J. 2010. Osallistumisen ongelmat. Kansalaisyhteiskunta 1 (1), 8–40. Saatavilla <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/51749/1/ky20101artsiisiainenkorjattu.pdf> Luettu 9.11.2021
- Sipilä, J. & Österbacka, E. 2013. Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Valtiovarainministeriön julkaisuja 11/2013. Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)
- Stenvall, E. 2018. Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Akateeminen väitöskirja. Tampere. Tampere University Press.
- Suhonen, R. & Axelin, A. & Stolt, M. 2016. Erilaiset kirjallisuuskatsaukset. Teoksesta: Stolt, M. & Axelin, A. & Suhonen, R. (Toim.) 2016. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja tutkimuksia ja raportteja sarja A73. Turku. Turun yliopisto, 7-22.
- Suomen perustuslaki 731/1999
- Suomen kansallinen Lapsistrategia. 2021. Saatavilla <<https://www.lapsenoikeudet.fi/wp-content/uploads/2021/04/lapsistrategia-FIN.pdf>> luettu 1.11.2021
- Särkelä-Kukko, M. 2014. Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen Mistä puhumme, kun puhumme osallisuudesta? Teoksesta. Jämse'n, A & Pyykkönen. A. (toim.) 2014. Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, 34–50 Saatavilla <<https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>> luettu 15.6.2021
- Talvio, M. & Klemola, U. 2017. Toimiva vuorovaikutus. Jyväskylä. PS-Kustannus.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2021. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/aitiys_ ja _lastenneuvola/voimavaralahtoiset_menetelmat>luettu 17.6.2021
- Tilastoraportti THL 19/2021. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142676/tr19.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 20.10.2021
- Thomas, N. 2002. Children, family and the stakes. Decision-Making and Child participation Bristol. The Policy Press.
- Toivonen, V. & Pollari, K. 2018. Lapsen haastattelu -osa lapsen oikeutta osallistua. Teoksesta. Hyvärinen, S. & Pösö, K. (toim.) 2018. Lapsen haastattelu lastensuojelussa. Keuruu. Ps-kustannus, 73–89.
- Toros, G. 2020. A systematic review of children's participation in child protection decision-making: Tokenistic presence or not? Children & Society. 2020(00).

- National Children's Bureau and John Wiley & Sons Ltd, 1-17. Saatavilla <<https://onlinelibrary-wileycom.ezproxy.jyu.fi/doi/epdf/10.1111/chso.12418>> Luettu 10.8.2021
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi.
- Tulensalo, H. 2015. Lapsen tiedollinen toimijuus sosiaalityössä. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampere. Tampere University Press. Saatavilla < <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98814/LISURI-1460708563.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> Luettu 12.6.2021
- Tulensalo, H. 2006. Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten kertomuksia lapsille tärkeistä asioista. Teoksesta. Nousiainen, Kirsi; Petrelius, Päivi & Ylirukka, Laura (Toim.) 2006. Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Työpäpaperi 20/2016. Helsinki. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130733/ty%c3%b62016_20_Puheista%20tekoihin_WEB.23.6.16.pdf?sequence=1&isAllowed=y>Luettu 13.6.2021
- Tutkimuseettinen lautakunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Saatavilla. https://tenk.fi/sites/default/files/202101/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf Luettu 17.9.2021
- Rutanen, N. & Vehkalahti, K. 2019. Lasten ja Nuorten tutkimuseetiikan muuttuvat kentät. Teoksesta: Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.). Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 163, 7-32. Saatavilla https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lasten_ja_nuorten_tutkimuksen_etiikka_ii_web.pdf Luettu 28.10.2021
- Rytkönen, T. & Rönkkö, L. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki. Sanoma Pro Oy
- Vuorisalo, M. 2013. Lasten kentät ja pääomat. Osallistuminen ja eriarvoisuuksien rakentuminen päiväkodissa. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 467. Akateeminen väitös. Jyväskylä. Jyväskylä University Press. Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/41398/978-951-39-5205-1.pdf?sequence=2>> Luettu 16.9.2021
- YK:n Lapsen oikeuksien sopimus LOS, Sops 60/1991

LIITTEET

LIITE 1 TUTKIMUKSEEN VALITTUJEN AINEISTOJEN KOONTITAUUKKO

Julkaisutiedot/ Julkaisuvuosi/	Tutkimuksen aihe	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimus menetelmät, aineisto ja teoreettinen viitekehys	Tärkeimmät tutkimustulokset
Jokela, Riikka. 2013. Jyväskylä. Kuullaan, mutta kuunnellaanko? huostaanotetun ja sijoitetun lasten kokemuksia osallisuudesta lastensuojelun asiakuudessaan	Lasten osallisuus vuorovaikutustilanteissa	Selvittää miten lapsen osallisuus näyttäytyy lastensuojelun sijaishuollossa	Kvalitatiivinen. Puolistrukturoitu teemahaastattelun avulla haastateltu 7 lasta, jotka olivat iältään 12-17 vuotiaita. Viitekehys: uusi lapsuusparadigma, Shierin ja Thomasin osallisuuden porrasmalli. Analysointi: Teoriaohjaava sisällönanalyysi (Shierin+ Thomas osallisuuden porrasmalli)	Tuloksena on kolme erilaista asiakaskokemusta; lapset kokevat jäävänsä asiakkuutensa ulko- jäseneksi, kokevat etteivät tule kuulluksi ja nähdyksi tai kokevat saavansa olla mukana ja osallistua itseään koskevaan päätöksen tekoon. Tuloksena on myös se, että osallisuus paikantuu kolmeen eri vuorovaikutusilmiöön: Lapsen oma halu ja kyky osallisuuteen, mahdollistaako rakenteet osallisuuden ja sosiaalityöntekijän taidot ja resurssit.
Laiho, Jenni. 2013. Tampere Nuorten kokemus osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksessa	Nuorten oma kokemus osallisuudesta	Kartoittaa miten nuoret kokevat olleensa osallisia ja miten he kokevat tullessa kuulluksi kiireellisen sijoituksen aikana.	Kvalitatiivinen, Teemahaastattelu. Nuoret, jotka olivat kokeneet kiireellisen sijoituksen. Yhteensä neljä haastattelua; 2 tyttöä ja 2 poikaa. Iältään 14-15 vuotiaita Viitekehys: Osallisuuden määrittelystä (Thomasin, Horelli, Shier, Hart), kokemuksen näkökulma, lapsilähtöisyys.	Nuorten kokemukset osallisuudesta ovat henkilökohtaisia ja nuoret tulkitsevat osallisuutta omasta näkökannastaan. Jos nuoret kokivat tullessa huomioduksi, tullessa kuulluksi, arvostetuiksi ja voineensa vaikuttamaan asioihin, kokivat he oman osallisuuden positiivisena asiana. Jos he kokivat jäävänsä sivulliseksi omista asioissaan ->

			Analysointi: Teemoittelu	negatiivinen kokemus. Nuoret kokivat oman roolinsa merkittävämpänä, jos saivat olla aktiivisesti mukana ja arvottomana, mikäli kokivat olleen passiivisessa roolissa.
West-Rannanpää, Janika. 2016, Itä-Suomi Nuorten näkemyksiä osallisuudesta lastensuojelussa	Osallisuus lastensuojelussa	Tutkia miten osallisuus toteutuu lastensuojelussa nuorten näkökulmasta sekä mitkä tekijät edistävät ja estävät osallisuuden.	Kvalitatiivinen tutkimus. Teemahaastattelu, kuusi nuorta, jotka olivat olleet lastensuojelun asiakkaita haastattelu hetkellä. Iältään 12-18vuotiaita. Viitekehys: Osallisuuden (Thomas) ja kehityspsykologian (Piaget ajattelun vaiheteoria, Kohlbergin moraalien kehitys teoria, Marcian identiteettiteoria). Analysointi: sekä teoriaohjaava (Thomas osallisuuden tasot), että aineistolähtöinen sisällön analyysi (Teemoittelu)	Osallisuuden toteutuminen edellyttää hyvän vuorovaikutuksen rakentamista nuoren ja aikuisasiantuntijan välille kaikissa lastensuojelun prosesseissa. Nuoret kaipaavat työskentelyyn enemmän kodinomaisuutta ja aitoa välittämistä. Nuorten mahdollisuus osallisuuteen näyttäytyy henkilösidonnaisena eli aikuisasiantuntijasta riippuvaisena
Weidner, Astrid. 2019. Jyväskylä Lasten osallisuus lastensuojelun avoimuudessa -Lasten ja sosiaalityöntekijän kahdenkeskiset tapaamiset lasten kokemana	Lasten ja sosiaalityöntekijän tapaamiset, lapsen oma puhe osallisuudesta ja osallisuuden muodoista	Selvittää mitä osallisuus on lasten kokemana ja arvioimana sekä millaisia merkityksiä lapset antavat osallisuudelle.	Kvalitatiivinen tutkimus. Teemahaastattelu, hyödynnettiin myös toiminnallista menetelmää (kysymyskortit). Haastatteluun osallistui 7 lasta, jotka olivat lastensuojelun avoimuuden asiakkaita. Iältään 9-17 vuotiaita. 5 lasta haastateltu kaksi kertaa ja kahta lasta yhdesti. Viitekehys; Osallisuus (Thomas, Muukkonen, Lunden)	Tutkimustuloksista selvisi, että lapset kokevat osallisuutensa oman elämäntilanteiden kautta. Lapset myös reflektoivat osallisuutensa asioihin, joihin he kaipaavat tukea ja apua sosiaalityöntekijältä. Lasten kokemus kunnioitetuksi tulemisesta kulminoituu luottamuksen ympärille. Lapset ajattelevat itsensä tärkeäksi osaksi omien asioiden käsittelyssä.

			lapsilähtöisyys- ja lapsikeskeisyys käsitteiden tarkastelua avohuollon sosiaalityön viitekehystä käsin. Analysointi: Teoriaohjautuva sisällönanalyysi (Thomasin osallisuusmalli).	
Tulisalo, Tellervo. 2021. Tampere Suostumus ja osallisuus avohuollon sijoituksessa nuorten kokemana	Avohuollon sijoitus, osallisuus	Tutkia miten nuori itse kokee osallisuutensa ja avohuollon sijoituksessa	Kvalitatiivinen, teemahaastattelu. 6 nuorta, jotka olivat haastattelu hetkellä avohuollon sijoituksessa. 14-17 vuotiaita. Viitekehys: Lastensuojelun avohuolto, osallisuus (Lundy, Thomas, Hart). Analysointi: teorialähtöinen sisällönanalyysi (Lundy osallisuusmallin teemojen mukaan).	Ilmapiiri on merkittävä asia suostumuksen ja osallisuuden mahdollistajana., jossa aikuisilla on tärkeä rooli. Suostumuksen ja osallisuuden tueksi nuoret tarvitsevat oikeaa tietoa. Nuorilla on monenlaista tietoa suostumuksen perusteena. Nuoret kokevat, että heidän mielipiteitään kuullaan, niillä on merkitystä ja ne vaikuttavat päätöksiin.
Korpela, Annaleena. 2015. Tampere Lastensuojelun avohuollon asiakkaan olevien lasten ja vanhempien sekä sosiaalityöntekijöiden merkityksellisen tiedon paikantuminen	Merkityksellinen tieto sosiaalityössä	Kartoittaa mikä on avohuollon asiakkaiden mielestä tärkeää tietoa	Kvalitatiivinen, yhteistutkiminen ja ryhmäkeskustelut aineiston keruumenetelmänä. Yhteensä kolme ryhmäkeskustelua. Iältään 13- 17-vuotiaita, joiden asiakkuus kestänyt vähintään kaksi vuotta. Viitekehys: Tiedon, asiantuntijuuden ja asiakkaiden osallisuuden määrittelystä. Analysointi: Teemoittelu.	Tutkimustuloksista selviää, että lapset ovat oman elämänsä asiantuntijoita. Lapset kokivat vanhemmilla olevan suuri vaikutus heidän omaan ajatteluun. Vanhemmilla oli myös vaikutusta siihen, mitä lapset uskaltavat kertoa tai sanoa. Lapset kokivat, ettei heitä oteta aina kovin tosissaan. Pienillä seikoilla, kuten silmiin katsomisella on lasten mielestä tärkeä rooli. Lapsista oli tärkeää puhua luottamuksellisesti työntekijän kanssa.

<p>Hotari, Kaisa-Elina. 2007. Tampere Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana</p>	<p>Nuorten kuuleminen uusi lapsitutkimuksen valossa.</p>	<p>Selvittää lastensuojelun asiakkaina olleiden nuorten mielipiteitä kuulluksi tulemisesta lastensuojelussa.</p>	<p>Kvalitatiivinen tutkimus. Fokusoitu ryhmäkeskustelu, kehyskertomus kuvakorttien avulla. Kolme ryhmähaastattelu: 2 ryhmää 16-vuotiaiden ja yksi ryhmä, jossa 17- 18 v. Osallistui yhteensä 11 nuorta. Viitekehys: uusi lapsuustutkimus, kuulemisen määrittelystä. Analysointi: Temaattinen analyysi.</p>	<p>Tuloksena viisi kuulemiseen ulottuvuutta; aika, avoimuus, luottamus, kunnioitus ja yhteistyö. Ulottuvuuksien toteutuessa kokee nuori tulleen huomatuksi sekä persoonana että oman elämänsä subjektina. Jos nämä ulottuvuudet puuttuvat, ei nuorten mielestä voida puhua heidän kuulemisesta. Kuulluksi tuleminen tarkoittaa nuorten puheissa kokonaisvaltaista huomioimista koko lastensuojelun asiakkuuden ajan, ei pelkästään juridista oikeutta oman mielipiteen lausumiseen.</p>
<p>Hurtia, Paula 2008. Tampere Lapsi oman elämänsä asiantuntijan lastensuojelun alku- ja tilanne arvioissa</p>	<p>Lapsen oikeus osallisuuteen lastensuojelun alku- ja tilanne arvioissa</p>	<p>Selvittää lasten ja vanhempien näkemyksiä lastensuojelun alku- ja tilanne arvioista</p>	<p>Kvalitatiivinen tutkimus. Palautelomake lapsille ja vanhemmille lastensuojelun alku- ja tilannearvioinnin päätettyä. 29 lasta, jotka olivat iältään 6-17 vuotiaita. Viitekehys: Oikeudellinen näkökulma lapsen osallisuuteen, lapsen kokemuksellisuus osallisuudesta. Analysointi: Teemoittelu (Hyödynsi myös Excel-tietokoneohjelmaa).</p>	<p>Vaativimmat, jotka saattavat tuntua sosiaalityön arjessa jopa merkityksettömiltä, ovat lasten kannalta suuria. Lapset nostavat esimerkkinä pelien pelaamisen. Lapset kokivat työntekijän kiinnostuksen heidän arkeensa tärkeäksi asiaksi esim. heidän lelujaan tai harrastuksiaan kohtaan Kurjina asioiksi lapset nimesivät liiallisen "jauhamisen" samoista asioista sekä sen. Ettei heidän mielipiteitään kuultu.</p>
<p>Kangas, Marja. 2007. Tampere</p>	<p>Tarkastelussa lasten lastensuojeluasiakkuus, jotka tarvitsevat erityistä tukea</p>	<p>Tutkia erityislasten kokemusta lastensuojelusta ja heidän saamistaan avusta</p>	<p>Kvalitatiivinen, teemahaastattelu. Haastateltavat Nuorten ystävät ry:n kautta. 4 lapsen haastattelu, iältään 9- 15 vuotiaita. Kaikilla erityisen tuen tarve, joko</p>	<p>Sekä lastensuojeluasiakkuus että sijoitus ovat lapsille vaikeita asioita, mutta myös vaikeasti hahmotettava. Lasten kokemukset vastaanottamastaan avusta ja tuesta yhdistyivät konkreettisiin arjen</p>

<p>No ne ossaa mua auttaa- erityistä tukevana tarvitsevan lasten kokemukset lastensuojelusta</p>			<p>kehitysvammaisuuden, kehityksellisen viiveen ja/ tai oppimisvaikeuksien, käyttäytymishäiriöiden tai psyykkisen voinnista. Viitekehys: Lapsuuden ja vammaisuuden tarkastelua konstruktionismin näkökulmasta. Analysointi: Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.</p>	<p>asioihin kuten aikuisten läsnäoloon ja koulunkäyntiin. Lasten omassa puheessa ei tullut esiin erityisen tuen tarve. Erityisen tuen tarve näkyy kuitenkin vaateena huomioida lapsen yksilölliset tuen tarpeet sijaishuollon hoito- ja kasvatustyössä. Lapset toivoivat heidän omien mielipiteidensä huomioimista enemmän. Huomion arvoista on se, että osallisuuden kokeminen oli lapsille tärkeää.</p>
<p>Pesonen, Jari-Pekka. 2020. Turun yliopisto</p> <p>Sosiaalityöntekijöiden ja sijaishuollossa olevien lasten kokemuksia videopuheluiden käytöstä</p>	<p>Uuden työtavan pilotointi</p>	<p>Selvittää millaisia kokemuksia sosiaalityöntekijöillä ja sijaishuollossa olevilla lapsilla on tablettisovelluksen käytöstä yhteydenpidossa.</p>	<p>Kvalitatiivinen tutkimus. Teemahaastattelu/ryhmäkeskustelu. Tutkimuskohteena Varsinais-Suomen LAPE-hankkeessa 2018 pilotoitu uusi käytäntö. Osallistui 4 sosiaalityöntekijää ja 2 sijaishuollossa oleva lasta; 10 v& 17v. Viitekehys: Digitalisaatio ja osallisuuden määrittelystä. Analysointi: Teoriaohjaava sisällönanalyysi</p>	<p>Tutkimustuloksista selvää, että sosiaalityöntekijöiden ja sijaishuollossa olevien lasten mukaan säännöllinen yhteydenpito videopuhelun välityksellä on tiivistänyt työntekijäasiakassuhdetta.</p>
<p>Puhakka, Jonna. 2018. Lapin yliopisto</p> <p>Lapsen osallisuus perhetyön arjessa</p>	<p>Sosiaalihuolto- ja lastensuojelulain mukainen asiakasprosessi perhetyössä lapsen osallisuuden näkökulmasta.</p>	<p>Kartoittaa miten lapsen osallisuus näkyy perhetyön asiakkuudessa?</p>	<p>Kvalitatiivinen. Puolistrukturoitu teemahaastattelu. Yksilöhaastattelu viidelle lapselle, 10-15 vuotiasta. Tutkimus on osa Oulunkaaren kuntayhtymän Lasten Kaste-hanketta. Viitekehys: osallisuuden sekä</p>	<p>Lapset kokivat valtaosin tyytyväisyyttä omaan asiakasprosessiin ja etenkin perhetyön toteutumisvaiheen aikana. Osallisuudessa oli kuitenkin nähtävillä osin lain vastaisuus ja puutteellisuus. Lasten kokemukseen osallisuudestaan ei vaikuttanut merkittävästi</p>

			perhetyön määrittelystä. Analysoitiin aineistolähtöisesti sisällönanalyysiä mukailleen.	aikuispainotteinen palvelun suunnittelu tai puuttuva informaatio. Lapset kuvasivat oman vuorovaikutuksen sosiaalityöntekijään etäiseksi, mutta perhetyöntekijään he kuvasivat vuorovaikutuksen positiiviseksi asiakaksi heidän arjessaan.
Sillanpää, Minna. 2016. Tampere Lapsen osallisuus vanhemman päihdeongelmasta kuntoutumisessa -lapsen kertomana	Lasten kokemus vanhempien kuntoutumisesta päihteiden käytöstä.	Tarkoituksena on selvittää lasten kokemuksia vanhempien päihteistä kuntoutumisen aikana lastensuojelusta, päihdetyöstä sekä heidän osallisuuden kokemuksistaan	Kvalitatiivinen, teemahaastattelu. Kuusi haastattelua. Haastateltavien perhetilanne oli rauhoittunut ja päihteidenkäyttö loppunut. Viisi nuorta 13-vuotiaasta juuri 18vuotiaaseen Viitekehys: Lastensuojelun ja päihdetyön moniammattisten piirteiden ja lapsen osallisuuden määrittelystä/prosessi- ja kohtaamisosallisuus. Analysointi: sisällönanalyysi aineistolähtöisesti.	Tärkeämpien tutkimustulosten mukaan lasten omat kokemukset vanhempiensa päihdeongelmasta kuntoutumisessa nivoutuivat muun muassa; heidän omaan kokemukseen avun saannista sekä vanhemman kuntoutumiseen päihdeongelmasta. Lapsilla oli osallisuuden kokemuksia sekä perhetyön ja lastensuojelussa, mutta vanhempien päihdetyön osalta lasten osallisuuden kokemus jäi ohueksi.
Makkonen, Minna. 2013. Jyväskylä Asiakasosallisuuden lisääminen lastensuojelun asiakaskirjausten avulla -Asiakkaiden kokemuksia lastensuojelutyöstä	Avoin dokumentointi ja osallisuus	Selvittää asiakkaan kokemusta osallisuudessa, kun käytössä on avoin dokumentointi	Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus. Kyselylomake, jotka lähetetty postitse 2011 edeltävän vuoden aikana asiakkaina oleville vanhemmille sekä yli 15-vuotiaille lapsille. Tutkielmassa oli käytettävissä lisäksi vuosien 2005, 2007, 2009-2010 kyselyjen vastaukset. Tehty Helsingin kaupungin/Maunulan ls-ryhmän asiakkaille. Kyselyjä lähetettiin 280.	Asiakaskirjaukset luettavaksi saaneet asiakkaat, kokivat osallisuutensa paremmaksi työskentelyssä, kuin ne, jotka eivät olleet saaneet kirjauksia itselleen. Tutkimuksessa selvisi, että sosiaalityössä olisi kiinnitettävä enemmän huomiota lasten ja vanhempien tiedonsaannin toteuttamiseen, jotta heidän osallisuutensa vahvistuisi. Lisäksi tutkimuksessa käy ilmi, että avoimman dokumentaation ja riittävien tapaamisten

			<p>Palautti 54 asiakasta, joista nuoria 13 (18 %). Viitekehys: Aiemmat tutkimukset ja teorit osallisuudesta ja dokumentoinnista lastensuojelussa.</p> <p>Analysoinnissa hyödynnetty kvantitatiivisia+kvalitatiivisia menetelmiä.; Triangulaatio +sisällön analyysi</p>	<p>lisäksi, lasten kanssa työskentelyyn tulisi kehittää uudenlaisia nuorille ja lapsille soveltuvampia keinoja työskentelyyn heidän kanssaan.</p>
<p>Tarja Raappana. 2014. Lapin yliopisto</p> <p>”pääsee arjesta eroon rentoutumaan”</p> <p>Kainuulaisten poikien kokemuksia lastensuojelun tukihenkilötoiminnasta</p>	<p>Tukihenkilö toiminta, sosiaalinen tuki ja osallisuus</p>	<p>Tutkimuksen tarkoituksena on saada kainuulaisten poikien ääni kuuluviin, joilla on asiakkuus lastensuojelun avohuollossa.</p>	<p>Kvalitatiivinen, temahaastattelu. Yksilöhaastattelut, Kuusi kainuulaiselta maaseutukunnassa asuva poikaa iältään 11-17.v</p> <p>Viitekehys: Nuoruusikäisten poikien kehystysvaiheiden määrittelystä, sosiaalisentuen, osallisuuden ja syrjäytymisen määrittelystä.</p> <p>Analysointi: Teorialähtöinen sisällönanalyysi (Thomasin osallisuuden malli)</p>	<p>Toiminnassa pojille merkityksellisintä on vuorovaikutussuhde tukihenkilön kanssa. Ammatillisella tukihenkilötoiminnalla on paikka lastensuojelun avohuollossa. Parhaimmillaan tukihenkilötoiminta ehkäisee syrjäytymistä ja tukee nuoria selviämään arjen haasteista. Huomion arvoista on se, ettei poikien oma kokemus omasta osallisuudesta ollut hyvä tukihenkilötoiminnan suunnittelussa, erityisesti informaation kulku prosessin alussa oli heikkoa.</p>